

UHASSELT

KU LEUVEN

Maastricht University

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De bescherming van cultureel erfgoed in gewapende conflicten

Duygu Uzun

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Jan WOUTERS

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2020
2021

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De bescherming van cultureel erfgoed in gewapende conflicten

Duygu Uzun

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Jan WOUTERS

Samenvatting

In deze Masterscriptie wordt de bescherming van cultureel erfgoed ten tijde van gewapende conflicten onderzocht. De focus zal liggen op niet-internationale gewapende conflicten. Aan de hand van vier hoofdstukken wordt er onderzocht op welke manier zij gebonden zijn door preventieregels in het Internationaal Humanitair Recht.

In het eerste hoofdstuk worden een aantal belangrijke bepalingen en rechtstakken besproken, ten eerste wordt er onderzocht wat cultureel erfgoed of culturele goederen zijn. Vervolgens wordt er besproken wanneer er sprake is van een gewapend conflict. Het belang van cultureel erfgoed of culturele goederen tijdens gewapende conflicten worden evenzeer besproken. Vervolgens wordt er uitgelecht wat niet-internationale gewapende groeperingen zijn, gevolgd door een uitleg over het Gewoonterecht en het Internationaal Humanitair recht.

Het tweede hoofdstuk behandelt de relevante bepalingen uit het Internationaal Humanitair Recht die culturele goederen beschermen tijdens gewapende conflicten. Het Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict en diens Tweede Aanvullend Protocol zijn bijvoorbeeld belangrijke instrumenten die besproken worden. Hiernaast worden ook instrumenten uit het algemeen Internationaal Recht volledigheidshalve besproken, zoals bijvoorbeeld de Conventie ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed.

Het derde hoofdstuk bespreekt verschillende manieren waarop niet-statelijke actoren, ofwel de niet-statelijke gewapende groeperingen gebonden zijn door het Internationaal Humanitair recht. Bovendien onderzoekt het derde hoofdstuk aan de hand van een studie van het Internationaal Comité van het Rode Kruis welke regels omtrent de bescherming van culturele goederen deel uitmaken van het gewoonterecht.

In het laatste hoofdstuk worden er kort een aantal mogelijkheden besproken, waarop men niet-statelijke gewapend groeperingen meer op de hoogte kan brengen van hun verplichtingen binnen het Internationaal Humanitair Recht.

Tot slot worden er in de conclusie een aantal oplossingen besproken die de preventieve beschermingsgraad van culturele goederen tijdens niet-internationale gewapende conflicten dienen te verbeteren.

Voorwoord

Deze Masterscriptie dient als afsluiting van mijn opleiding Rechten aan de Universiteit Hasselt. Het schrijven van deze Masterscriptie was een uitdagende, maar vooral een leerrijke ervaring. Mijn interesse voor het Internationaal Recht, met name het Internationaal Humanitair Recht, is dankzij deze Masterscriptie alleen maar gegroeid.

Ik zou graag een aantal personen willen bedanken voor hun steun en hulp. Eerst en vooral zou ik mijn promotor Prof.dr. Jan Wouters willen bedanken. Vervolgens wil ik mijn begeleider Hanna Bourgeois bedanken voor alle hulp en feedback.

Ten derde zou ik graag mijn ouders en mijn twee zussen willen bedanken voor hun steun gedurende mijn opleiding aan de Universiteit Hasselt. Zonder de steun die ik van hen heb gekregen, zou ik niet staan waar ik nu sta.

Tot slot wil ik mijn vriendinnen bedanken. Zij bleven in mij geloven, zelfs wanneer ik minder in mezelf geloofde en bleven me motiveren.

Inhoudstafel

Inleiding.....	6
Hoofdstuk I: Terminologie	9
Afdeling I: Culturele goederen	9
Onderafdeling I: Belang culturele goederen	9
Onderafdeling II: Invulling begrip door verschillende juridische instrumenten	10
Afdeling II: Niet-internationale gewapende conflicten.....	16
Onderafdeling I: Gewapend conflict	16
Onderafdeling II: Niet-internationale gewapende conflicten	19
Afdeling III: Niet-statelijke gewapende groeperingen.....	24
Afdeling IV: Rol culturele goederen tijdens gewapende conflicten	26
Afdeling V: Gewoonterecht	31
Afdeling VI: Internationaal Humanitair Recht	34
Onderafdeling I: Historie	34
Onderafdeling II: De vier grondbeginselen van het Internationaal Humanitair Recht	36
Tussenconclusie	38
Hoofdstuk II: Belangrijke juridische instrumenten ter bescherming van culturele goederen	40
Afdeling I: Internationaal Humanitair Recht	40
Onderafdeling I: Gemeenschappelijk artikel drie Conventies van Genève.....	41
Onderafdeling II: Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict	41
Onderafdeling III: Eerste en Tweede Aanvullend Protocol bij de Conventie van Genève.....	46
Onderafdeling IV: Tweede Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben.....	47
Onderafdeling V: Tweede Aanvullend Protocol bij de Haagse Conventie van 1954.....	48
Afdeling II: Internationaal Recht	53
Onderafdeling I: Rechten van de Mens.....	53
Onderafdeling II: Conventie ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed (UNESCO)...	54
Onderafdeling III: Conventie met als doel het verbieden en voorkomen van de illegale import, export en eigendomsoverdracht van culturele goederen (UNESCO).....	56
Onderafdeling V: Verdrag inzake gestolen of illegaal uitgevoerde culturele voorwerpen (Unidroit)	57
Onderafdeling VI: Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed	57

Onderafdeling VII: Conventie inzake de bescherming en bevordering van de diversiteit van cultuuruitingen (UNESCO)	58
Afdeling III: Andere relevante instrumenten	58
Onderafdeling I: Resoluties Veiligheidsraad Verenigde Naties.....	59
Onderafdeling II: Verklaring betreffende de opzettelijke vernietiging van cultureel erfgoed (UNESCO)	59
Onderafdeling III: Verklaring Abu Dhabi betreffende het risico op erfgoed van gewapende conflicten	60
Tussenconclusie	61
Hoofdstuk III: Afdwinging Internationaal Humanitair Recht op niet-statelijke gewapende groeperingen	62
Afdeling I: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht als derde partij.....	62
Afdeling II: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht door nationale implementatie	63
Afdeling III: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht op individuen	64
Afdeling IV: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht ten gevolge van controle niet-statelijke actoren over een gebied.....	65
Afdeling V: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht op basis van Gewoonterecht.....	65
Afdeling VI: Regels van het Internationaal Humanitair Recht ter bescherming van culturele goederen die deel uitmaken van het gewoonterecht.....	66
Onderafdeling I: Regels die algemeen aanvaard worden als Internationaal Humanitair recht.....	67
Onderafdeling II: Regels betreffende culturele goederen	68
Onderafdeling III: Regels betreffende de civiele objecten en militaire doelwitten of objecten	71
Onderafdeling IV: Regels betreffende de proportionaliteit	73
Onderafdeling V: Regels betreffende de voorzorgsmaatregelen bij aanslagen.....	73
Onderafdeling V: Regels betreffende de voorzorgsmaatregelen over de gevolgen van aanslagen ..	76
Onderafdeling VII: Kritiek op de studie	78
Hoofdstuk IV: Mogelijke oplossingen.....	82
Conclusie	84
Literatuurlijst	86

Lijst met afkortingen

ILA	Vereniging voor het Internationaal Recht of International Law Association
ICTY	Internationaal Joegoslaviëtribunaal
ICRC	Internationaal Comité van het Rode Kruis of International Committee of the Red Cross
UNESCO	Organisatie der Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur of United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
IGH	Internationaal Gerechtshof
VN	Verenigde Naties
ICBS	International Comité voor het Blauwe Schild of International Committee of the Blue Shield
UVRM	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
ILC	Comissie voor Internationaal Recht of International Law Commission

Inleiding

"Heritage is not just the beauty of the ancient monuments, heritage is about dialogue among different cultures and this is why extremists are afraid of history, they destroy it because they don't want this to be true." – I. BOKOVA¹

1. De vernieling en de illegale verkoop van culturele goederen is altijd een onderdeel geweest van oorlogvoering. Praktijkvoorbeelden zijn de vernielingen door de Nazi's tijdens de Tweede Wereldoorlog. Onder leiding van de Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg werden documenten en boeken verzameld van de Joodse Gemeenschap. Later werden kunstcollectie van de Joodse Gemeenschap in beslag genomen onder invloed van H. GÖRING. Het was de bedoeling van Hitler om een Führermuseum op te richten, met daarin een belangrijke westerse kunstcollectie.² De laatste jaren is het probleem almaar groter geworden, onder andere door de opmars van niet-statelijke gewapende groeperingen.³
2. In de nasleep hiervan is er na het initiatief van de Organisatie der Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur ofwel de *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (hierna: UNESCO) het Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict, ofwel de Haagse Conventie van 1954 tot stand gekomen.
3. Dat een verdrag inzake de problematiek nodig was blijkt tevens uit de preambule van het verdrag, waarin te lezen staat dat: *"Being convinced that damage to cultural property belonging to any people whatsoever means damage to the cultural heritage of all mankind, since each people makes its contribution to the culture of the world."*⁴ Het is tevens een actueel thema, aangezien er in het hedendaagse conflict in Syrië eveneens heel wat culturele goederen werden vernield, onder andere de drie graftorens in Palmyra die dateren van 44 en 103 voor Christus en de Tempel van Bel.⁵
4. De problematiek betreffende niet-statelijke gewapende groeperingen is door onder andere de opkomst van de IS nogmaals bevestigd. De bezetting van Palmyra in Syrië heeft ervoor gezorgd dat belangrijk werelderfgoed werd vernield. De UNESCO veroordeelde dit en beschouwde het als een oorlogsmisdaad. Niet alleen vernielden ze culturele goederen, er werd bovendien ook

¹ Irina Bokova, voormalig directeur-generaal van de UNESCO, vermeldde deze quote tijdens een persconferentie; I. BINNIE en A. CINELLI, "Italy launches task force to protect heritage from war and disaster", 2016, <https://www.reuters.com/article/uk-italy-culture-un-idUKKCN0VP241>.

² D. NIJSSEN, "Grootste Kunstroof Door De Nazi's In De Tweede Wereldoorlog", <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/grootste-kunstroof-door-de-nazis-in-de-tweede-wereldoorlog>.

³ S. WHYATT, "Questionnaire on the implementation of cultural rights and sustained or emerging issues Commentary on the right to freedom of artistic expression and creation", 17 oktober 2018, 2.

⁴ Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, preambule §1.

⁵ X. "IS voert culturele zuivering uit in Irak en Syrië", www.hln.be/default/is-voert-culturele-zuivering-uit-in-irak-en-syrie~a71d2882/?referrer=https://www.google.com/.

videomateriaal, zoals onder andere propagandavideo's en dreigementen, opgenomen in eeuwenoude gebouwen, wat de frustratie hoog deed oplopen.⁶

5. De problematiek in Syrië toont nogmaals aan wat het belang van culturele goederen is in oorlogssituaties. Het is dan ook de bedoeling om in deze Masterscriptie te onderzoeken op welke manier culturele goederen tegen dergelijke niet-statelijke gewapende groeperingen beschermd worden. Het onderzoek zal vooral een theoretisch relevant onderzoek zijn.
6. Het eerste probleem dat zich *in casu* stelt, is ten eerste dat verdragen enkel bindend kunnen zijn voor staten die deze hebben geratificeerd. Niet alle partijen kunnen subjecten zijn van het Internationaal Recht. Bovendien kunnen niet-statelijke actoren geen partij zijn van internationale instrumenten aangezien zij geen verdragsluitende bevoegdheid hebben.⁷
7. Een volgend probleem is dat er geen algemene definiëring van de term "niet-internationaal gewapend conflicten" in het Internationaal Humanitair Recht zijn gekend, waardoor de toepasselijkheid op niet-statelijke gewapende groeperingen in vraag wordt gesteld.⁸
8. Vervolgens zijn niet-statelijke gewapende groeperingen vaak niet op de hoogte van de bestaande regelgeving omtrent de bescherming van culturele goederen en kennen zijn hun verplichtingen hierin niet.
9. Als gevolg van deze problemen komt het in de praktijk nog te vaak voor dat culturele goederen intentioneel, dan wel niet-intentioneel beschadigd en vernield worden door het doen of nalaten van niet-statelijke gewapende groeperingen.
10. In het eerste hoofdstuk zullen relevante bepalingen worden toegelicht. Er zal ten eerste onderzocht worden wat culturele goederen zijn en op welke manier deze term in deze Masterscriptie dient te worden geïnterpreteerd. Vervolgens zal er onderzocht worden wat niet-internationale gewapende conflicten zijn. Ten derde zal er toegelicht worden welke de niet-statelijke gewapende groeperingen zijn. Ten vierde zal de rol van culturele goederen binnen gewapende conflicten onderzocht worden. Ten vijfde zal er een korte uitleg gegeven worden van wat het Gewoonterecht precies is en op welke manier het toepasselijk is op niet-statelijke gewapende groeperingen. Tot slot zal er een bespreking zijn van wat het Internationaal Humanitair Recht precies inhoudt en hoe het tot stand is gekomen.
11. De volgende subonderzoeksvragen zullen in het eerste hoofdstuk beantwoord worden: "Wat zijn gewapende conflicten?", "Wat zijn niet-statelijke gewapende groeperingen?". Aan de hand van deze beschrijvende onderzoeksvragen zullen een aantal belangrijke termen omschreven worden. Vervolgens zullen aan de hand van de volgende beschrijvende en evaluerende onderzoeksvragen

⁶ J. DE BAAIJ, "Opnieuw grote vernielingen door IS in Palmyra", 26 januari 2017, <https://kunstvensters.com/2017/01/26/opnieuw-grote-vernielingen-door-is-in-palmyra/>.

⁷ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 86.

⁸ Ibid.

de termen verder toegelicht worden: "Welke rol spelen culturele goederen tijdens gewapende conflicten?", "Wat is het gewoonterecht en op welke manier komt het tot stand?", "Wat is het Internationaal Humanitair Recht?" "Op welke manier is het Internationaal Humanitair Recht tot stand gekomen?" en "Welke zijn de basisbeginselen van het Internationaal Humanitair Recht?"

12. In het tweede hoofdstuk zal er een analyse plaatsvinden van een aantal belangrijke juridische instrumenten binnen dit thema. Verschillende verdragen zullen hier nader onderzocht worden en de bestaande regels betreffende niet-internationale conflicten worden nader toegelicht. De focus ligt op het Internationaal Humanitair recht, maar volledigheidshalve zal ook het algemeen Internationaal Recht besproken worden. In dit hoofdstuk zal er een antwoord geformuleerd worden op de subonderzoeksvraag: "Welke zijn de belangrijkste juridische instrumenten met betrekking tot de bescherming van culturele goederen?" Aan de hand van deze beschrijvende onderzoeksvraag zullen de belangrijkste instrumenten besproken worden.
13. In het derde hoofdstuk zal er onderzocht worden op welke manieren niet-statelijke actoren gebonden zijn door het Internationaal Humanitair Recht. Hiervoor zullen er vijf theorieën besproken worden. Vervolgens zal er onderzocht worden welke bepalingen als gewoonterecht worden geaccepteerd aan de hand van enerzijds de statenpraktijk en anderzijds de *opinio juris*. Een studie van het Internationaal Comité van het Rode Kruis (hierna: ICRC) zal hier aan de basis voor liggen en kritisch besproken worden. In dit hoofdstuk zal er een antwoord geformuleerd worden op de volgende beschrijvende subonderzoeksvraag: "Op welke manieren zijn niet-statelijke gewapende groeperingen gebonden door de regels ter bescherming van culturele goederen?"
14. In het vierde hoofdstuk zullen vervolgens een aantal mogelijke oplossingen besproken worden die niet-statelijke gewapende groeperingen beter op de hoogte kunnen maken van de verplichtingen waaraan zij moeten voldoen. In dit hoofdstuk zal er een antwoord geformuleerd worden op de volgende aanbevelende subonderzoeksvraag: "Op welke manier kan het bestaande recht een hogere beschermingsgraad bieden?"
15. Tot slot zullen er in de conclusie de belangrijkste punten herhaald worden en zal er tevens een antwoord geformuleerd worden op de aanbevelende hoofdonderzoeksvraag, namelijk: "Op welke manier kunnen culturele goederen in niet-internationale conflicten een betere preventieve bescherming genieten tegen niet-statelijke gewapende groeperingen binnen het Internationaal Humanitair Recht?"
16. Voor een succesvol verloop van deze Masterscriptie heb ik voor een monodisciplinair onderzoeksmethode gekozen, waarbij de focus op een rechtswetenschappelijk onderzoek zal liggen. Ik beperk mij tot het Internationaal Recht, meer bepaald het Internationaal Humanitair Recht, en laat hierbij het nationaal recht en andere rechtstakken binnen het Internationaal Recht, zoals bijvoorbeeld het Internationaal Strafrecht, terzijde. Het onderzoek zal zich baseren op literatuurstudie, waarna er een eigen visie zal geformuleerd worden over de manier waarop het beter kan.

Hoofdstuk I: Terminologie

17. In het eerste inleidend hoofdstuk wordt er toegelicht wat de belangrijke termen in het licht van deze Masterscriptie precies inhouden. Belangrijke termen die ingevuld dienen te worden zijn de termen: "culturele goederen", "niet-internationale gewapende conflicten" en "niet-statelijke gewapende groeperingen". Vervolgens is het tevens belangrijk om de rol van culturele goederen binnen gewapende conflicten aan te tonen.
18. Hiernaast zal er tevens kort toegelicht worden op welke manier gewoonterrecht ontstaat en op welke manier zij toepasselijk is op de zogenaamde niet-statelijke gewapende groeperingen. Tot slot zal er een korte toelichting zijn van wat het Internationaal Humanitair Recht precies is en hoe deze rechtstak tot stand is gekomen.
19. De invulling van de term culturele goederen neemt in de praktijk verschillende vormen aan, er zal om deze reden tevens een welbepaalde invulling gekozen worden voor het verdere verloop van deze Masterscriptie.

Afdeling I: Culturele goederen

Onderafdeling I: Belang culturele goederen

20. Het is belangrijk om in de eerste instantie te begrijpen waarom culturele goederen een bijzondere bescherming dienen te genieten. Culturele goederen hebben een erg hoge maatschappelijke waarde en een belangrijke betekenis. Het representeert namelijk een bepaald volk en diens geschiedenis. De maatschappelijke waarde van culturele goederen is onschatbaar.⁹ In de Verklaring van Firenze werd het omschreven als een buitengewone link tussen het verleden, het heden en de toekomst.¹⁰
21. Het belang van culturele goederen werd tevens door K. Bennoune, de Speciale Rapporteur voor Culturele Rechten van de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties omschreven als: "*Cultural heritage is significant in the present, both as a message from the past and as a pathway to the future. Viewed from a human rights perspective, it is important not only in itself, but also in relation to its human dimension, in particular its significance for individuals and groups and their identity and development processes. Cultural heritage is to be understood as the resources enabling the cultural identification and development processes of individuals and groups which they, implicitly or explicitly, wish to transmit to future generations.*"¹¹

⁹ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 19.

¹⁰ UNESCO, "G7 highlights the power of heritage for peace in first-ever meeting on culture", en.unesco.org/news/g7-highlights-power-heritage-peace-first-ever-meeting-culture.

¹¹ Algemene Vergadering VN, 'Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights', A/HRC/31/59, §47; P. GERSTENBLITH, "The Destruction of Cultural Heritage: Crime against Property or Crime against People", *John Marshall Review of Intellectual Property Law* 2016, 392.

22. De vernieling van culturele goederen treft een maatschappij hard, aangezien men op deze manier niet alleen de betrokken goederen aanvalt, maar ook de identiteit van een maatschappij, naast diens cultuur, religie en geschiedenis. Het is om die reden dan ook erg belangrijk om culturele goederen zo goed mogelijk te beschermen.
23. Cultuur heeft een erg dynamisch karakter. Het ontstaat als een gevolg van een sociale constructie dat ontstaan is naar aanleiding van processen die gebonden zijn aan een specifieke tijd en plaats, als gevolg van sociale processen.¹²
24. Culturele goederen zijn instrumenten op basis waarvan een bepaalde identiteit en maatschappij kenbaar wordt gemaakt. Zij worden slechts als erfgoed erkend door een bepaalde invulling die zij krijgen in de sociale context en door sociale processen.¹³ Roerende en onroerende goederen worden slechts erkend als culturele goederen wanneer deze gekoppeld zijn aan de waarden van een bepaald volk en door redenen die uit sociale context en processen voortvloeien.¹⁴
25. Culturele goederen symboliseren een etnische, religieuze, sociale of politieke groepering. Zonder deze koppeling kan er geen sprake van een cultureel goed. Niet alle goederen worden namelijk zomaar aanvaard als culturele goederen. Zij moeten een bepaalde betekenis krijgen door sociale interactie.¹⁵
26. De waarde van culturele goederen kan tevens teloor gaan, wanneer zij bijvoorbeeld hun gemeenschappelijke waarde verliezen. De gemeenschappelijke waarde van dergelijk goed kan constant worden gereviseerd of veranderen. Juist om deze reden is het zo moeilijk om een eenduidige definitie voor de term vast te stellen.¹⁶

Onderafdeling II: Invulling begrip door verschillende juridische instrumenten

27. Vooraleer er een onderzoek kan plaatsvinden naar de verschillende juridische instrumenten binnen het Internationaal Humanitair Recht, is het belangrijk om te onderzoeken op welke manier de term culturele goederen wordt ingevuld door de internationaal rechtelijke instrumenten. De term culturele goederen kent geen algemene definitie, waardoor het soms erg moeilijk is om een keuze te maken welke definitie het meest gepast is.
28. Culturele goederen werden vroeger zeer eng en beperkt ingevuld. Zo werden er enkel gebouwde goederen als culturele goederen aanvaard. De sociale, economische en educatieve waarde van culturele goederen werd erkend, doch wordt deze waarde beperkt ingevuld.¹⁷

¹² S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 15-19.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 16.

29. Dit veranderde in de jaren zeventig. Vanaf dan werden culturele goederen in een breder perspectief geplaatst. Niet alleen het politiek bewustzijn werd aangescherpt door een aantal aspecten van culturele goederen in relatie tot andere plaatsen te beschouwen, maar ook de waarde van culturele goederen bleef toenemen.¹⁸
30. Het erfgoedbegrip werd tot de twintigste eeuw enkel ingevuld met tastbaar erfgoed. Onder invloed van de UNESCO kreeg het begrip echter steeds een ruimere invulling. Niet alleen het materiële, maar ook het immateriële wordt opgenomen in het erfgoedbegrip. Het immateriële omvat onder andere de kennis, de uitoefening, de expressie en de voorstelling van gemeenschappen of individuen.¹⁹
31. In het Kaderverdrag van de Raad van Europa over de waarde van cultureel erfgoed of culturele goederen werd deze evolutie bevestigd. Het onderscheid tussen het immateriële en het materiële werd door dit verdrag zelfs opgeheven. Zo werd de term ingevuld als: *“A cultural heritage is a group of resources inherited from the past which people identify, independently of ownership, as a reflection and expression of their constantly evolving values, beliefs, knowledge and traditions. It includes all aspects of the environment resulting from the interaction between people and places through time.”*²⁰
32. Zoals reeds vermeld kent de term culturele goederen echter geen algemene definitie in het Internationaal Recht. Er worden verschillende definities aan de term culturele goederen gegeven in verschillende juridische instrumenten. Niet alleen de definitie verschilt in ieder instrument, maar ook de verschillende termen die culturele goederen omschrijven verschillen. Zowel internationaal als nationaal wordt deze term op verschillende manieren ingevuld. In de rechtsleer hanteren auteurs verschillende begrippen om culturele goederen te beschrijven, denk maar aan begrippen zoals “cultuurgoederen”, “cultureel eigendom”, “cultureel erfgoed” enzovoort.
33. Er worden niet alleen verschillende begrippen gebruikt, ook de draagwijdte ervan is vaak onduidelijk, door het gebruik van vage omschrijvingen en termen zoals bijvoorbeeld “historische monumenten”.²¹ Het is om die reden erg moeilijk om een juridische afbakening van de term te voorzien. Dit zorgt tevens in de praktijk voor de nodige problemen.²²
34. De Vlaamse overheid definieert culturele goederen, ofwel cultureel erfgoed, als een verzamelnaam voor alles wat er door de vorige generaties gemaakt is en wat er nu nog bestaat. Zij hebben bovendien een grote waarde voor de gemeenschap. Binnen het cultureel erfgoed is

¹⁸ Ibid.

¹⁹Verdrag van 17 oktober 2003 ter bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed.

²⁰ Art. 2(a) Kaderverdrag van de Raad van Europa over de waarde van cultureel erfgoed.

²¹ S. VAN DER AUWERA, “International law and the protection of cultural property in the event of armed conflict”, *JAMLS* 2013, 176.

²² Bij gebrek aan een algemeen geldende eenduidige definitie moet men namelijk zelf een invulling kiezen.

er een opdeling tussen roerend het cultureel erfgoed en het immaterieel erfgoed.²³ Deze definitie is echter erg omslachtig. De definiëring bevat een aantal vage termen, zoals de "waarde" die het goed heeft en "de gemeenschap waartoe het goed behoort". Om die reden zal de term culturele goederen in deze Masterscriptie deze definiëring niet volgen.

35. In een aantal wetgevende kaders zijn er verschillende definities aan de term culturele goederen gegeven. Deze definities verschillen echter van elkaar, waardoor er in de praktijk problemen ontstaan betreffende de bescherming van dergelijke goederen. Goederen die als culturele goederen worden beschouwd kunnen met andere woorden bescherming genieten binnen het toepassingsgebied van het ene kader, nochtans genieten zij geen bescherming onder het toepassingsgebied van het andere.
36. Een eerste definitie wordt in het Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict (hierna: Haagse Conventie van 1954) gegeven. In het eerste artikel wordt er afgebakend wat de term culturele goederen volgens het verdrag inhoudt. Voor culturele goederen wordt er in het verdrag het begrip "*cultural property*" gehanteerd. Er worden drie categorieën omschreven die deel uitmaken "*cultural property*".
37. Ten eerste onderscheiden zich de: "*irrespective of origin or ownership: movable or immovable property of great importance to the cultural heritage of every people, such as monuments of architecture, art or history, whether religious or secular; archaeological sites; groups of buildings which, as a whole, are of historical or artistic interest; works of art; manuscripts, books and other objects of artistic, historical or archaeological interest; as well as scientific collections and important collections of books or archives or of reproductions of the property defined above;*"²⁴
38. In deze bepaling is het echter onduidelijk wat de precieze omvang is van de bepaling "*of great importance to the cultural heritage of every people.*"²⁵
39. Ten tweede zijn er de: "*buildings whose main and effective purpose is to preserve or exhibit the movable cultural property defined in sub-paragraph (a) such as museums, large libraries and depositories of archives, and refuges intended to shelter, in the event of armed conflict, the movable cultural property defined in sub-paragraph (a);*"²⁶.
40. Ten derde somt het verdrag de: "*centres containing a large amount of cultural property as defined in sub-paragraphs (a) and (b), to be known as "centres containing monument"* op."²⁷

²³ Vlaamse Overheid, "Cultureel erfgoed", www.vlaanderen.be/nl/cultuur-sport-en-vrijetijd/cultuur/cultureel-erfgoed.

²⁴ Art. 1 (a) Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

²⁵ Ibid.

²⁶ Art. 1 (b) Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

²⁷ Art. 1 (c) Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

41. Deze definitie biedt een duidelijke afbakening van welke goederen er tot de culturele goederen behoren. “*Cultural property*” wordt in deze definitie niet als culturele goederen vertaald, maar als cultureel erfgoed.²⁸ De manier waarop deze term uit deze definiëring dient geïnterpreteerd te worden is een discussiepunt in de rechtsleer. Zo is M. LOSTAL van oordeel dat er een verschil is tussen de twee termen, daar waar de term cultureel erfgoed veel breder is dan culturele goederen.²⁹ Aan de andere kant is P.G. STONE dan weer van oordeel dat het verschil tussen de twee termen miniem is en zijn de twee termen volgens hen onlosmakelijk verbonden.³⁰
42. In het verdere verloop van deze Masterscriptie zal het standpunt van P.G. STONE gehanteerd worden. Beide termen zijn onlosmakelijk verbonden. Om verwarring te vermijden zal er consistent eenzelfde term gehanteerd worden voor de invulling van de term “cultureel erfgoed”, zijnde culturele goederen.
43. Een tweede definitie wordt er in artikel 27 van het Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land geformuleerd. “*In sieges and bombardments all necessary steps must be taken to spare, as far as possible, buildings dedicated to religion, art, science, or charitable purposes, historic monuments, hospitals, and places where the sick and wounded are collected, provided they are not being used at the time for military purposes.*”³¹ Meteen valt op dat enkel gebouwen en monumenten bescherming genieten op basis van dit artikel. Om deze reden zal deze definiëring niet aan de basis liggen van de term “culturele goederen” in deze Masterscriptie.
44. Vervolgens heeft het UNESCO in de Conventie ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed deze term gedefinieerd als het volgende: “*monuments: architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features, which are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science; groups of buildings, groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science; sites: works of man or the combined works of nature and of man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological points of view.*”³²

²⁸ G. PASTORE, “Cultural Heritage”, *Journal of Art Crime*, 2009, 75.

²⁹ M. LOSTAL, “International Cultural Heritage Law in Armed Conflict”, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, 60-61; E. CUNLIFFE, M. LOSTAL en N. MUHESEN, ‘The Destruction of Cultural Property in the Syrian Conflict: Legal Implications and Obligations’, *International Journal of Cultural Property* 2016, 4.

³⁰ P.G. STONE, “A four-tier approach to the protection of cultural property in the event of armed conflict”, *Antiquity* 2013, 167.

³¹ Art. 27 Reglement van 18 oktober 1907 betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land, 4^e Haagse Conventie.

³² Art. 1 Conventie van 16 november 1972 voor de Bescherming van het Cultureel en Natuurlijk Werelderfgoed.

45. Ook hier valt er meteen op dat deze definiëring een verschillend toepassingsgebied heeft dan dat van de definitie uit de Haagse Conventie van 1954. In het Internationaal Recht zorgt dit bijgevolg voor de nodige problemen, aangezien ieder instrument een ander toepassingsgebied heeft.
46. Goederen die bescherming genieten binnen de toepassing van bijvoorbeeld de Haagse Conventie van 1954, genieten niet meteen diezelfde bescherming binnen de toepassing van bijvoorbeeld het Werelderfgoedverdrag en omgekeerd. Zo genieten belangrijke verzamelingen boeken bijvoorbeeld bescherming onder artikel 1 van de Haagse Conventie van 1954, nochtans genieten zij geen bescherming onder artikel 1 van de Conventie van 16 november 1972 voor de Bescherming van het Cultureel en Natuurlijk Werelderfgoed.³³
47. Net om deze reden wordt de term culturele goederen in de rechtsleer omschreven als heterogeen, amorf en grenzeloos. Bovendien zijn auteurs zoals L. ARIMATSU en M. CHOUDHURY van oordeel dat culturele goederen een steeds veranderend dynamisch karakter hebben dat verandert met tijd en locatie. Per definitie tart de term de definitie zelf.³⁴
48. In de Conventie met als doel het verbieden en voorkomen van de illegale import, export en eigendomsoverdracht van culturele goederen van de UNESCO wordt de term “*cultural property*” vervolgens als volgt omschreven. “*The term ‘cultural property’ means property which, on religious or secular grounds, is specifically designated by each State as being of importance for archaeology, prehistory, history, literature, art or science and which belongs to the following categories: Rare collections and specimens of fauna, flora, minerals and anatomy, and objects of paleontological interest; property relating to history, including the history of science and technology and military and social history, to the life of national leaders, thinkers, scientists and artist and to events of national importance; products of archaeological excavations (including regular and clandestine) or of archaeological discoveries ; elements of artistic or historical monuments or archaeological sites which have been dismembered; antiquities more than one hundred years old, such as inscriptions, coins and engraved seals; objects of ethnological interest; property of artistic interest, such as: pictures, paintings and drawings produced entirely by hand on any support and in any material (excluding industrial designs and manufactured articles decorated by hand); original works of statuary art and sculpture in any material; original engravings, prints and lithographs ; original artistic assemblages and montages in any material; rare manuscripts and incunabula, old books, documents and publications of special interest (historical, artistic, scientific, literary, etc.) singly or in collections ; postage, revenue and similar stamps, singly or in collections; archives, including sound, photographic and cinematographic archives; articles of furniture more than one hundred years old and old musical instruments.*”³⁵

³³ L. ARIMATSU en M. CHOUDHURY, “Protecting Cultural Property in Non-International Armed Conflicts: Syria and Iraq”, *International Law Studies Series* 2015, 648.

³⁴ J.-H. MERRYMAN, “Cultural Property Internationalism”, *International Journal of Cultural Property* 2005, 11; L. ARIMATSU en M. CHOUDHURY, “Protecting Cultural Property in Non-International Armed Conflicts: Syria and Iraq”, *International Law Studies Series* 2015, 648.

³⁵ Art. 1 Conventie van de UNESCO met als doel het verbieden en voorkomen van de illegale import, export en eigendomsoverdracht van culturele goederen.

49. Deze definitie heeft een uitgebreid begripsomschrijving van de term culturele goederen. Het toepassingsgebied beperkt zich echter tot goederen die gestolen of geëxporteerd kunnen worden. Om die reden is deze definitie voor deze Masterscriptie te beperkt.
50. In de Conventie ter bescherming en ter promotie van de diversiteit van culturele expressie van de UNESCO is er dan weer een beperktere, algemenere definitie te lezen. Culturele goederen worden in deze conventie omschreven als: *“Cultural activities, goods and services” refers to those activities, goods and services, which at the time they are considered as a specific attribute, use or purpose, embody or convey cultural expressions, irrespective of the commercial value they may have. Cultural activities may be an end in themselves, or they may contribute to the production of cultural goods and services.*³⁶
51. De definitie in deze conventie is dan weer te omslachtig om als basis te dienen voor verder onderzoek binnen deze Masterscriptie.
52. In het verdere verloop van deze Masterscriptie zal de term culturele goederen de hierboven geformuleerde definiëring uit de Haagse Conventie van 1954 volgen. Aangezien de vernieling, beschadiging of verhandeling van het materieel erfgoed of de materiële culturele goederen een voordeel kunnen opleveren aan niet-statelijke gewapende groeperingen, zal de focus op materiële culturele goederen liggen. Het immaterieel erfgoed zal echter niet volledig buiten beschouwing gelaten worden.

³⁶ Art. 4(4) Conventie van de UNESCO ter bescherming en ter promotie van de diversiteit van culturele expressie.

Afdeling II: Niet-internationale gewapende conflicten

53. Een tweede term die toegelicht dient te worden is de term "niet-internationale gewapende conflicten". Er zal eerst een onderscheid gemaakt worden tussen de twee bestanddelen van de term. In de eerste instantie zal de notie "gewapend conflict" omschreven worden. Vervolgens zal er toegelicht worden wat een "niet-internationaal gewapend conflict" is.

Onderafdeling I: Gewapend conflict

54. In deze onderafdeling zal er een antwoord gegeven worden op de subonderzoeksvraag: "Wat zijn gewapende conflicten?" Er zal een onderscheid gemaakt worden tussen internationale gewapende conflicten en niet-internationale gewapende conflicten.

55. In het Internationaal Humanitair Recht wordt er nergens beschreven wat een gewapend conflict precies is. Deze term is echter van belang, om te bepalen of het Internationaal Humanitair Recht al dan niet van toepassing is tijdens een concreet conflict.

56. Het Internationaal Humanitair Recht is geldig tijdens gewapende conflicten. Dit vloeit voort uit het principe er geen wetteloosheid mag zijn tijdens gewapende conflicten. (zie *infra* Afdeling VI)

57. Het Tweede Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève biedt een negatieve definiëring van een gewapend conflict in zijn toepassingsgebied, zijnde: "*This Protocol shall not apply to situations of internal disturbances and tensions, such as riots, isolated and sporadic acts of violence and other acts of a similar nature, as not being armed conflicts.*"³⁷

58. Er wordt in dit artikel aangetoond op welke conflicten het protocol niet van toepassing is. Hiermee wordt er echter niet uitgelegd wat dan *wèl* als gewapende conflicten dienen beschouwd te worden.

59. De Commissie voor Internationaal Recht (Hierna: ILC) heeft de term gewapende conflicten in het Draft Articles Relating to the Effects of Armed Conflicts on Treaties in artikel 2 (b) omschreven als: "*A situation in which there has been a resort to armed force between States or protracted resort to armed force between governmental authorities and organized armed groups.*"³⁸

60. Gewapende troepen of strijders worden in artikel 13 van het Eerste Verdrag van Genève indirect gedefinieerd als het volgende: *Members of the armed forces of a Party to the conflict, as well as members of militias or volunteer corps forming part of such armed forces; Members of other militias and members of other volunteer corps, including those of organized resistance movements, belonging to a Party to the conflict and operating in or outside their own territory, even if this territory is occupied, provided that such militias or volunteer corps, including such*

³⁷ Art. 1(2) Tweede Aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949, betreffende de bescherming van slachtoffers van niet-internationale gewapende conflicten.

³⁸ Art. 2(b) Draft Articles of 22 March 2010 Relating to the Effects of Armed Conflicts on Treaties, UN Doc/A/CN.4/627.

organized resistance movements, fulfil the following conditions: being commanded by a person responsible for his subordinates; having a fixed distinctive sign recognizable at a distance; carrying arms openly; conducting their operations in accordance with the laws and customs of war; Members of regular armed forces who profess allegiance to a Government or an authority not recognized by the Detaining Power; Persons who accompany the armed forces without actually being members thereof, such as civil members of military aircraft crews, war correspondents, supply contractors, members of labour units or of services responsible for the welfare of the armed forces, provided that they have received authorization from the armed forces which they accompany; Members of crews, including masters, pilots and apprentices, of the merchant marine and the crews of civil aircraft of the Parties to the conflict, who do not benefit by more favourable treatment under any other provisions of international law; Inhabitants of a non-occupied territory who, on the approach of the enemy, spontaneously take up arms to resist the invading forces, without having had time to form themselves into regular armed units, provided they carry arms openly and respect the laws and customs of war."³⁹

61. De definiëring uit artikel 13 van het Eerste Verdrag van Genève kan een indicatie zijn van welke partijen er onder "partij bij het conflict" worden aangenomen. Hiermee is het echter niet duidelijk wat er onder een "gewapend conflict" dient te worden verstaan.

62. Het Eerste Aanvullend Protocol verscherpt deze definiëring in artikel 43. " *The armed forces of a Party to a conflict consist of all organized armed forces, groups and units which are under a command responsible to that Party for the conduct of its subordinates, even if that Party is represented by a government or an authority not recognized by an adverse Party. Such armed forces shall be subject to an internal disciplinary system which, 'inter alia', shall enforce compliance with the rules of international law applicable in armed conflict; Members of the armed forces of a Party to a conflict (other than medical personnel and chaplains covered by Article 33 of the Third Convention) are combatants, that is to say, they have the right to participate directly in hostilities.; Whenever a Party to a conflict incorporates a paramilitary or armed law enforcement agency into its armed forces it shall so notify the other Parties to the conflict.*"⁴⁰

63. Het artikel legt uit welke de strijdkrachten bij een gewapend conflict zijn. Op basis hiervan is het echter nog steeds niet duidelijk wanneer men te maken heeft met een gewapend conflict. Aan de hand van internationale rechtspraak is er een verdere invulling gegeven aan het begrip.

64. In de zaak Tadić heeft het Internationaal Joegoslaviëtribunaal (hierna: ICTY) komaf gemaakt met de onduidelijkheid en een duidelijke definiëring gegeven aan het begrip. Het Hof bepaalde dat: "*an armed conflict exists whenever there is resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organized armed groups or between such groups within a State. Internal disturbances and tensions, such as riots, isolated*

³⁹ Art. 13 Verdrag van Genève voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde, aangenomen op 12 augustus 1949.

⁴⁰ Art. 43 Eerste Aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949 betreffende de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten, aangenomen op 8 juni 1977.

and sporadic acts of violence and other acts of a similar nature' are generally excluded from the notion of armed conflict."⁴¹

65. In diezelfde zaak werd er tevens geoordeeld dat het Internationaal Humanitair Recht van toepassing is van in het begin van dergelijke gewapende conflicten en zich uitstrekt na het beëindigen van de vijandelijkheden totdat er een algemeen vredesakkoord is bereikt of, in het geval van interne conflicten, een vreedzame regeling wordt bereikt. Tot dat moment blijft het Internationaal Humanitair Recht van toepassing op het hele grondgebied van de strijdende staten of, in het geval van interne conflicten, het hele grondgebied onder de controle van een partij, ongeacht of er al dan niet een daadwerkelijke strijd plaatsvindt.⁴²
66. Uit de hierboven geformuleerde definities kan er geconcludeerd worden dat het Internationaal Humanitair Recht van toepassing is wanneer er twee of meerdere partijen gewapend geweld gebruiken tegen elkaar. Dit geweld moet een langdurig karakter hebben, het wordt met andere woorden niet toepasselijk verklaard op enkele vijandelijke daden. Er moet geval per geval onderzocht worden of het Internationaal Humanitair Recht van toepassing is op de concrete situatie.
67. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen drie situaties waarin er sprake is van een gewapend conflict. Ten eerste worden er de internationale conflicten onderscheiden, dit zijn conflicten tussen staten onderling. Ten tweede worden er de conflicten tussen staten en georganiseerde groeperingen onderscheiden. Tot slot worden de conflicten tussen deze georganiseerde groeperingen onderling onderscheiden.⁴³
68. Het onderscheid tussen internationale en niet-internationale gewapende conflicten is echter niet altijd even duidelijk. Daar een internationaal gewapend conflict een gewapend conflict tussen twee of meerdere staten is, kan een gewapend conflict ook elementen van zowel een internationaal als een niet-internationaal gewapend conflict bevatten.
69. Een voorbeeld hiervan is wanneer er sprake is van een niet-internationaal gewapend conflict, die een internationale dimensie krijgt door de interventie van een ander land of door multinationale troepen. In het *Nicaragua* case oordeelde het Internationaal Gerechtshof (hierna: IGH) dat er geen sprake is van een internationalisering door de interventie van dergelijke troepen, het gewapend conflict tussen de regering van Managua en de Contras blijft echter niet-internationaal van aard. Hierop is er echter een nuance, het conflict tussen Nicaragua en de Verenigde Staten zorgt er namelijk voor dat er tevens elementen van internationale aard aanwezig zijn.⁴⁴

⁴¹ ICTY nr. IT-94-1-T, 11 november 1999, *Prosecutor v. Dusko Tadić*, §628.

⁴² ICTY nr. IT-94-1-T, 11 november 1999, *Prosecutor v. Dusko Tadić*, §633.

⁴³ De Internationale Onderzoekscommissie voor Darfur, 'Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the UN Secretary-General: Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004', 25 januari 2005.

⁴⁴ IGH, 7 juni 1986, *Nicaragua/Verenigde Staten*, § 94.

Onderafdeling II: Niet-internationale gewapende conflicten

70. Er is geen algemene definitie te vinden van de term niet-internationale gewapende conflicten, aangezien dergelijke conflicten erg kunnen variëren in de praktijk. Het ICRC heeft in een paper gepoogd een definitie te geven aan niet-internationale gewapende conflicten. Volgens het ICRC zijn niet-internationale gewapende conflicten, conflicten die langdurige gewapende confrontaties tussen de strijdkrachten van de regering en de strijdkrachten van een of meer gewapende groepen uitmaken of tussen dergelijke groepen die zich voordoen op het grondgebied van een staat. De gewapende confrontatie moet tevens een minimale intensiteit bereiken en de bij het conflict betrokken partijen moeten een minimum aan organisatie tonen.⁴⁵
71. Ondanks het gebrek aan een universele definitie, zijn er wel een aantal gemeenschappelijke kenmerken die niet-internationale gewapende conflicten dragen. Er worden twee kenmerken onderscheiden, namelijk de intensiteit en het georganiseerd karakter.
72. Niet-internationale gewapende conflicten onderscheiden zich van internationale gewapende conflicten aan de hand van de rechtsvorm die de partijen aannemen. Zo zijn niet alle betrokken partijen staten en genieten zij bijgevolg verschillende juridische statuten. Ofwel is het zo dat slechts één van de betrokken partijen een staat is, die in conflict is met een gewapende groepering binnen diens grenzen. Ofwel is het zo dat dergelijke gewapende groeperingen een onderling gewapend conflict hebben.⁴⁶
73. Zoals hierboven reeds besproken (zie *supra* randnummer 61), onderscheiden zich drie soorten van gewapende conflicten, namelijk de internationale conflicten, de conflicten tussen staten en georganiseerde groeperingen en de conflicten tussen deze georganiseerde groeperingen onderling. De twee laatste soorten zijn de niet-internationale gewapende conflicten. Een niet-internationaal gewapend conflict is met andere woorden een gewapend conflict waarbij er geen betrokkenheid is van twee of meer staten. Zowel de internationale als de niet-internationale gewapende conflicten zijn onderhevig aan het Internationaal Humanitair Recht.⁴⁷
74. Deze definiëring van de notie "niet-internationale gewapend conflict" werd in een rapport van de Vereniging voor het Internationaal Recht of de International Law Association (hierna: ILA) tevens overgenomen.⁴⁸ In dit rapport werden de gemeenschappelijke kenmerken van een niet-internationaal gewapend conflict uitgelegd. Deze gemeenschappelijke kenmerken zijn objectieve criteria, op basis waarvan men een niet-internationaal gewapend conflict kan onderscheiden van andere conflicten, bijvoorbeeld van rellen of opstanden. In dit rapport van het ILA werd er onderzocht wat de karakteristieken voor dergelijke soorten van gewapende conflicten zijn. Zo

⁴⁵ ICRC, "How is the Term 'Armed Conflict' Defined in International Humanitarian Law?", 2008.

⁴⁶ ICRC, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, 1987, §4438-4439.

⁴⁷ De Internationale Onderzoekscommissie voor Darfur, 'Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the UN Secretary-General: Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004', 25 januari 2005.

⁴⁸ ILA, "Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law, The Hague Conference on the Use of Force", 2010, 20.

worden het georganiseerd karakter van de gewapende groepering en de intensiteit van het gewapend conflict aan de hand van rechtspraak toegelicht.

75. In het *Milošević* arrest van het ICTY oordeelde het Hof dat er meerdere elementen onderzocht dienen te worden om de toepasselijkheid van het Internationaal Humanitair Recht na te kunnen gaan. Zo dient er te worden onderzocht wat de omvang van de respons is van de betrokken staat op het geweld van de betrokken niet-statelijke gewapende groepering. Daarenboven dient te worden onderzocht in hoeverre het conflict verspreid is binnen de staatsgrenzen. De stijging van het aantal regeringstroepen en de soort wapens die gebruikt worden zijn tevens elementen die geanalyseerd dienen te worden. Wat volgens het Hof niet in acht dient genomen te worden is de controle van opstandelingen over een bepaald domein hebben binnen de staat. Dit is volgens het Hof een element dat buiten beschouwing dient te worden gelaten.⁴⁹
76. Elementen zoals de ernst van het conflict, de toename van gewapende conflicten, de spreiding over het domein, de periode waarin deze conflicten zich afspelen, de stijging van regeringstroepen, de mobilisatie en distributie van wapens kunnen evenzeer worden onderzocht.
77. Tot slot kan er worden onderzocht of het conflict de aandacht van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft getrokken en of zij al dan niet een oplossing heeft geprobeerd te bekomen.⁵⁰
78. In het *Limaj* arrest oordeelde het ICTY dat er een bepaald georganiseerd karakter van de niet-statelijke gewapende groepering aanwezig moet zijn.⁵¹ Hiervoor baseerde het Hof zich op een studie daterende van 1999 van het ICRC. De vaststelling of er sprake is van een niet-internationaal gewapend conflict hangt niet af van het subjectieve oordeel van de partijen bij het conflict. Het moet namelijk worden bepaald op basis van objectieve criteria. De term gewapend conflict veronderstelt het bestaan van vijandelijkheden tussen strijdkrachten die in meerdere of mindere mate georganiseerd zijn. Er moet tevens verzet zijn van gewapend geweld en er is een zekere intensiteit van de gevechten vereist.⁵²
79. In dit arrest verwierp het Hof tevens het argument dat een partij het Internationaal Humanitair Recht moet kunnen afdwingen teneinde het van toepassing is op hen.⁵³ In het *Boskoski* arrest werd deze afdwingbaarheid echter anders beargumenteerd. Volgens dit arrest moest er een vorm van toezicht of leiding aanwezig zijn binnen de groepering teneinde het internationaal humanitair toepasselijk te kunnen verklaren. Dit toezicht moest minimaal de mogelijkheid bieden om een welbepaalde controle te kunnen uitoefenen over de leden van de groepering. Er moet met andere woorden een controlebevoegdheid zijn. Indien dit het geval is, kan men volgens de redenering

⁴⁹ ICTY nr. IT-02-54-T, 16 juni 2004, *Prosecutor v Milošević*, §23-§32.

⁵⁰ ILA, "Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law, The Hague Conference on the Use of Force", 2010, 20.

⁵¹ ICTY nr. IT-03-66-T, 30 november 2005, *Prosecutor v Limaj et al*, §87.

⁵² ICRC, 'Working Paper', 29 juni 1999; Dit document werd ingediend door het ICRC als referentiedocument om de voorbereidende commissie bij te staan bij haar werk om de elementen van misdaden voor het ICC vast te stellen.

⁵³ Ibid.

van het Hof in dit arrest het Internationaal Humanitair Recht toepasselijk verklaren op niet-internationale conflicten.⁵⁴

80. Om het Internationaal Humanitair Recht toepasselijk te kunnen verklaren in zulke conflicten, dient een niet-internationaal gewapend conflict een langdurig karakter te hebben.⁵⁵ In het *Kordic and Cerkez* arrest oordeelde het ICTY dat dit langdurig karakter significant is om *in casu* na te gaan wanneer er sprake is van een niet-internationaal conflict en er geen sprake is van bijvoorbeeld een alleenstaande daad van terreur.⁵⁶
81. Het ICTY is vervolgens in het *Haradinaj* arrest een aantal elementen verder uitgeklaard. Ten eerste heeft het Hof zich uitgesproken over het zogenaamd "langdurig karakter" van het conflict dat een essentieel element voor de aanwezigheid van een niet-internationale gewapende conflict is.⁵⁷ Het Hof stelde dat dit element betrekking heeft op de intensiteit van het conflict en niet zo zeer op de duur ervan.⁵⁸
82. Over de intensiteit van het gewapend conflict heeft het Hof zich ook uitgesproken in het *Boskoski & Tarculovski* arrest. In dit arrest bepaalde het Hof dat er een aantal objectieve elementen onderzocht dienen te worden vooraleer men de intensiteit van het gewapend conflict kan bepalen. Deze elementen bevatten volgens het Hof het aantal burgers die de betrokken gebieden ontvlucht zijn en het type wapens dat gebruikt wordt. Indien de niet-statelijke gewapende groepering zwaardere wapens gebruikt of bezit en andere militaire uitrusting zoals bijvoorbeeld tanks bezit, kan men concluderen dat de intensiteit van het gewapend conflict een hoge omvang kent.
83. Hiernaast dient er onderzocht te worden of de groeperingen steden of dorpen blokkeren of belegeren en of ze hiernaast ook aanvallen plegen binnen deze steden of dorpen. Het niveau van vernieling, het aantal slachtoffers, het aantal militaire troepen dat wordt ingezet, het al dan niet bestaan van frontlinies, de ratio van bezetting in bepaalde gebieden binnen de staat ende aanwezigheid van blokkades van wegen zijn eveneens elementen die onderzocht moeten worden volgens het Hof.
84. Tot slot moet er onderzocht worden of er overeenkomsten tot wapenstilstand zowel *inter partes* als vanuit vertegenwoordigers van internationale organisaties tot stand zijn gekomen.⁵⁹ Deze elementen kunnen een indicatie zijn voor de intensiteit van het gewapend conflict.
85. Het Hof heeft zich tevens uitgesproken over het zogenaamd georganiseerd karakter van de groeperingen in het *Haradinaj* arrest. Volgens het Hof kan er enkel sprake zijn van een niet-

⁵⁴ ICTY nr. IT-04-82-T, 10 juli 2008, *Prosecutor v Boskoski & Tarculovski*, §205.

⁵⁵ ILA, "Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law, The Hague Conference on the Use of Force", 2010, 11.

⁵⁶ ICTY nr. IT-95-14/2-A, 17 december 2004, *Prosecutor v Kordic and Cerkez*, §93-§94.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ ICTY nr. IT-04-84-T, 3 april 2008, *Prosecutor v Ramush Haradinaj*, §105.

⁵⁹ ICTY nr. IT-04-82-T, 10 juli 2008, *Prosecutor v Boskoski & Tarculovski*, §177-§193.

internationaal gewapend conflict tussen partijen die voldoende georganiseerd zijn om met militaire middelen met elkaar in conflict te treden.⁶⁰

86. In het *Boskoski & Tarculovski* arrest heeft het Hof vijf categorieën van objectieve elementen die men moet onderzoeken besproken. Als eerste zijn er de factoren die bepalen of er al dan niet een commandostructuur aanwezig is. Ten tweede zijn er de factoren die bepalen of de groepering handelingen in georganiseerd groepsverband kunnen stellen. Vervolgens zijn er factoren die het logistiek niveau van de groepering onderzoeken. Ten vierde zijn er factoren die onderzoeken of de groepering het vereiste disciplineniveau bezitten en of ze de bekwaamheid hebben om de basisprincipes uit artikel 3 van de Conventies van Genève te respecteren. Tot slot zijn er factoren die bepalen of de groepering uit één mond kan communiceren.⁶¹
87. Betreffende het criterium van het georganiseerd karakter concludeerde het ILA in zijn rapport van 2010 dat bij gewapende conflicten er twee of meer georganiseerde gewapende groepen betrokken moeten zijn. Wanneer er geweld wordt gepleegd door bijvoorbeeld een moordenaar of een terrorist die in wezen alleen handelt, is er geen sprake van een gewapend conflict. Wanneer er geweld wordt gepleegd door een groepering, doch deze geen georganiseerd karakter kent, is er eveneens geen sprake van een gewapend conflict. Het ILA stelt tevens dat dit criterium bevestigd wordt aangezien het in verdragen, door statenpraktijken en expliciet of impliciet door beslissingen van verschillende hoven en rechtbanken wordt opgenomen.⁶²
88. Het ILA heeft zich in het rapport ook uitgesproken over het criterium van de intensiteit. De beoordeling van de statenpraktijk en de *opino juris*, evenals de rechterlijke mening en de meerderheid van de commentatoren ondersteunen de stelling dat vijandelijkheden een bepaald niveau van intensiteit moeten bereiken om te kwalificeren als een gewapend conflict.⁶³
89. Er wordt in dit rapport door de ILA geconcludeerd dat er ten minste twee eigenschappen te onderscheiden zijn in ieder gewapend conflict. Als eerste is er de aanwezigheid van georganiseerde gewapende groeperingen. Ten tweede zijn deze betrokken in een conflict met een bepaalde intensiteit.⁶⁴
90. Het onderscheid tussen internationale gewapende conflicten en niet-internationale gewapende conflicten kan echter een grijze zone zijn, daar niet-internationale gewapende conflicten tevens een internationaal element kunnen bevatten. De situatie in Syrië is hier een voorbeeld van,

⁶⁰ ICTY nr. IT-04-84-T, 3 april 2008, *Prosecutor v Ramush Haradinaj*, §38.

⁶¹ ICTY nr. IT-04-82-T, 10 juli 2008, *Prosecutor v Boskoski & Tarculovski*, §194-§206.

⁶² ILA, "Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law: The Hague Conference on the Use of Force", 2010, 28-29; Gemeenschappelijk art. 3 Conventies van Genève; ICTY nr. IT-94-1-T, 11 november 1999, *Prosecutor v. Dusko Tadić*.

⁶³ C GREENWOOD, "Scope of Application of Humanitarian Law", in D. FLECK (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 61-62.

⁶⁴ ILA, "Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law: The Hague Conference on the Use of Force", 2010, 30.

aangezien er zowel sprake is van een internationaal gewapend conflict als een niet-internationaal gewapend conflict die zich op hetzelfde moment en op dezelfde plaats afspelen.⁶⁵

⁶⁵ ICC nr. 01/04-01/07 (3e k.), 7 maart 2014, *Prosecutor v. Germain Katanga*, § 1197.

Afdeling III: Niet-statelijke gewapende groeperingen

91. In deze afdeling zal er onderzocht worden welke de niet-statelijke groeperingen zijn. Er zal een antwoord gegeven worden aan de subonderzoeksvraag: "Wat zijn niet-statelijke gewapende groeperingen?"
92. Niet-statelijke gewapende groeperingen zijn gewapende groeperingen die niet georganiseerd zijn door of onder het toezicht staan van de staat.⁶⁶ Er worden twee soorten van niet-statelijke gewapende groeperingen onderscheiden.
93. Een eerste soort van niet-statelijke gewapende groeperingen zijn de zogenaamde "*dissident armed forces*". De "*dissident armed forces*" zijn gewapende groeperingen die georganiseerd zijn door de staat, zij hebben zich echter tegen de staat gekeerd. In de praktijk kan dit zowel een deel van het leger zijn, als een welbepaalde groepering van tegenstanders. In dit soort niet-statelijke gewapende groeperingen is het collectief karakter een belangrijk kenmerk. Het is met andere woorden niet zo dat een groep van slechts een aantal tegenstanders meteen als niet-statelijke groepering kan worden beschouwd. Er moet een welbepaalde collectiviteit en coördinatie zijn teneinde zij als niet-statelijke gewapende groepering wordt beschouwd.⁶⁷
94. Een tweede soort dat zich onderscheidt zijn de zogenaamde "*other organised armed groups*". Deze gewapende groeperingen die niet door de staat zelf georganiseerd zijn. De groeperingen genieten echter een welbepaalde graad aan militaire georganiseerdheid, op basis waarvan ze onder andere aanvallen kunnen plegen en tegen bijvoorbeeld het leger kunnen vechten. Zij genieten echter niet dezelfde middelen, technische hoogwaardigheid en intensiteit als de groeperingen die georganiseerd zijn door de staat zelf.⁶⁸
95. De notie "gewapend" binnen de term niet-statelijke gewapende groepering wordt in de functionele zin van de term geïnterpreteerd. Met "gewapend" wordt namelijk de strijdkrachten van de niet-statelijke gewapende groepering beoogd.
96. In een rapport van de ICRC worden niet-statelijke gewapende groeperingen omschreven als strijdkrachten die een voldoende mate van militaire organisatie om vijandelijkheden uit te voeren namens een partij bij het conflict ontwikkelen. Dergelijke groeperingen hebben niet altijd dezelfde middelen, intensiteit en niveau van verfijning als de strijdkrachten van de staat.⁶⁹
97. De ICRC heeft zich tevens gebogen over de toepasselijkheid van het Internationaal Humanitair Recht op niet-statelijke gewapende groeperingen. Leden van niet-statelijke gewapende groepen

⁶⁶ ICRC, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, 2009, 30-31.

⁶⁷ ICRC, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, 1987, §4460.

⁶⁸ ICRC, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, 2009, 32.

⁶⁹ Ibid.

hebben volgens het ICRC niet de erkenning als strijder onder het Internationaal Humanitair Recht.

98. Ze zouden echter wel dezelfde verplichtingen als de strijdkrachten hebben wat betreft de naleving van het Internationaal Humanitair Recht. Indien ze het Internationaal Humanitair Recht schenden, kunnen zij bovendien berecht worden voor oorlogsmisdaden onder het nationaal en het Internationaal Recht.⁷⁰

99. De ICRC zou er bijgevolg voor zorgen dat ze op de hoogte zijn van het Internationaal Humanitair Recht, om op die manier ervoor te zorgen dat ze het Internationaal Humanitair Recht ten allen tijde respecteren.

⁷⁰ Rode Kruis Vlaanderen, "Niet-statelijke actoren", www.rodekruis.be/wat-doen-we/hulp-wereldwijd/ihr/van-a-tot-z/niet-statelijke-actoren/.

Afdeling IV: Rol culturele goederen tijdens gewapende conflicten

100. In deze afdeling zal er onderzocht worden wat de rol van culturele goederen zijn tijdens gewapende conflicten. Er zal een antwoord geformuleerd worden op de subonderzoeksvraag: "Welke rol spelen culturele goederen tijdens gewapende conflicten?" Er zullen tevens een aantal voorbeelden uit de praktijk besproken worden.
101. Culturele goederen spelen een belangrijke politieke rol binnen gewapende conflicten. Het vernielen of illegaal verkopen op de zwarte markt van culturele goederen is een praktijk die altijd deel heeft uitgemaakt van oorlogvoering. Het is dan ook erg belangrijk om te onderzoeken *welke* rol culturele goederen nu precies spelen in gewapende conflicten.
102. De UNESCO beschrijft het doelgericht vernielen en verkopen van culturele goederen als een handeling bedoeld om cultureel erfgoed geheel of gedeeltelijk te vernietigen, op een wijze die een schending van het Internationaal Recht of een niet te rechtvaardigen inbreuk op de beginselen van de mensheid en de dictaten van het openbare geweten vormt, in het laatste geval voor zover dergelijke handelingen niet reeds worden beheerst door fundamentele beginselen van het Internationaal Recht.⁷¹
103. De Haagse Conventie van 1954 heeft in de preambule het groeiende belang van culturele goederen aangetoond als zijnde: "*Recognizing that cultural property has suffered grave damage during recent armed conflicts and that, by reason of the developments in the technique of warfare, it is in increasing danger of destruction; Being convinced that damage to cultural property belonging to any people whatsoever means damage to the cultural heritage of all mankind, since each people makes its contribution to the culture of the world; Considering that the preservation of the cultural heritage is of great importance for all peoples of the world and that it is important that this heritage should receive international protection; Guided by the principles concerning the protection of cultural property during armed conflict, as established in the Conventions of The Hague of 1899 and of 1907 and in the Washington Pact of 15 April, 1935; Being of the opinion that such protection cannot be effective unless both national and international measures have been taken to organize it in time of peace.*"⁷²
104. Een artikel van J. BROSCHÉ, M. LEGNÉR, J. KREUTZ en A. IJLA daterende van 2016 dat gepubliceerd werd in het *International Journal of Heritage Studies* bestudeert op welke manier culturele goederen een rol kunnen spelen tijdens gewapende conflicten. Zij onderscheiden vier motieven voor de vernieling of de verkoop van culturele goederen.⁷³

⁷¹ Resolutie nr. 33 omtrent de Verklaring betreffende de opzettelijke vernietiging van cultureel erfgoed, aangenomen door de Algemene Conferentie tijdens haar 32e zitting, 2003.

⁷² Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, preambule §2.

⁷³ J. BROSCHÉ, M. LEGNÉR, J. KREUTZ en A. IJLA, "Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict", *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23, nr. 1.

105. Als eerste kunnen culturele goederen een doelwit op zich, ofwel een zogenaamde “*conflict goal*”, uitmaken. In deze situaties is het vernielen van culturele goederen het doel van een betrokken partij. De gedachte achter dit doelgericht vernielen van culturele goederen is wanneer etnische en religieuze verdeeldheid bijvoorbeeld een belangrijk onderdeel van het conflict vormen. In dergelijke gevallen kan cultureel eigendom worden aangevallen, omdat het symbolen van identiteit en collectief geheugen van de verschillende etnische of religieuze groeperingen vertegenwoordigt. Aanvallen op belangrijke locaties kunnen plaatsvinden als onderdeel van de verschillende soorten gewapende conflicten, namelijk bij interstatelijke conflicten, bij burgeroorlogen en bij gemeenschapsconflicten, aangezien de nationale, etnische of religieuze identiteit in de meeste van deze conflicten de hoofdrol speelt.⁷⁴
106. Praktijkvoorbeelden hiervan zijn de vernieling van verschillende sites in Timboektoe, aangezien deze als “heidens” werden beschouwd en de vernieling van religieuze gebouwen in oud-Joegoslavië.⁷⁵
107. Ten tweede kan de vernieling van culturele goederen een militair strategisch doel voor ogen hebben. De vernieling van culturele goederen heeft binnen deze motivering louter de bedoeling om tactische of militaire voordelen te verkrijgen. Door bijvoorbeeld de gunstige ligging van de goederen kan een conflictpartij een welbepaald voordeel genieten binnen de oorlogvoering. In het rapport wordt er eveneens uitgelegd op welke manier niet-statelijke gewapende groeperingen deze plaatsen kunnen gebruiken.⁷⁶
108. Het militair strategisch doel wordt omschreven als een belangrijke strategie voor rebellenbewegingen die in conflict zijn met een staat die over superieure militaire middelen beschikt, is het gebruik van de zogenaamde “*hit-and-run*” aanvallen. Na het plegen van aanvallen kunnen de rebellen opgaan in de massa en kunnen ze zich verschuilen onder de burgerbevolking.
109. Om die reden kunnen dergelijke groepen er bewust voor kiezen om hun kampen, wapenopslagplaatsen en rekruteringscentra op belangrijke locaties te vestigen, in de veronderstelling dat de regering minder bereid zal zijn om hen daar aan te vallen.⁷⁷
110. De betrokken plaatsen dienen hiernaast voor deze niet-statelijke gewapende groeperingen als vergaderruimten, waar ze hun strategieën kunnen uitwerken. Dit betekent dat erfgoedsites waar gemeenschappen regelmatig samenkomen, zoals bijvoorbeeld kerken, moskeeën, tempels en synagogen, vaak ook ruimtes worden voor onder andere politieke discussie en voor het organiseren van oppositie.⁷⁸

⁷⁴ J. BROSCHÉ, M. LEGNÉR, J. KREUTZ en A. IJLA, “Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict”, *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23, nr. 1, 251-253.

⁷⁵ J. BROSCHÉ, M. LEGNÉR, J. KREUTZ en A. IJLA, “Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict”, *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23, nr. 1, 253.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

111. Bij het gebruik van culturele goederen als militaire doelwitten, biedt de Haagse Conventie van 1954 geen bescherming. Een bekend voorbeeld hiervan zijn de videoboodschappen die de IS filmen in gebouwen die deel uitmaken van culturele goederen.⁷⁹
112. Ten derde kan de vernieling of de verkoop van culturele goederen een welbepaald signaal geven aan de tegenpartij. Aan de hand van de vernieling van culturele goederen toont een partij hoe ernstig de situatie voor hen is en dat ze bereid zijn om verregaande stappen, onder andere het vernielen van culturele goederen, te ondernemen om op die manier hun beoogde doel te bereiken.⁸⁰
113. Zij tonen aan dat ze niet bang zijn om te doen wat nodig is om hun doelen te bereiken. De redenering hierachter is als volgt. Om concessies van de tegenstander af te kunnen dwingen, moet een partij zijn kracht kunnen tonen en vooral zijn engagement om het gevecht tot stand te houden kunnen tonen. Terwijl de eerste kan worden gemeten in termen van vechtcapaciteiten, heeft de laatste betrekking op de bereidheid van een partij om te lijden om het conflict uiteindelijk te winnen, deze bereidheid is moeilijker te berekenen.
114. Een manier om blijk te geven van betrokkenheid of bereidheid bij de zaak, is het aanvallen van culturele goederen. In deze setting maakt het cultureel goed op zichzelf geen deel uit van het geschil, noch heeft het enig militair-strategisch voordeel, maar het vermogen om de aanval te lanceren is op zichzelf een bewijs dat de groep in staat is om te vechten en het daarom tevens verdient om concessies te krijgen.⁸¹
115. Een praktijkvoorbeeld hiervan is de vernieling van muurschilderingen waarop de Zapatista leiders vertoond waren door het Mexicaans leger.⁸²
116. Ten vierde dient de verkoop van culturele goederen een economisch doel. Binnen deze motivering dienen zij als een bron van inkomen. De rekening van oorlogvoering loopt namelijk erg hoog op. Door culturele goederen te stelen en ze vervolgens te verkopen op de zwarte markt, kan een partij diens kosten vergoeden. Zaken zoals wapen, logistiek materiaal en manschappen dienen namelijk betaald te worden. Denk maar aan de verkoop door de IS van antiekwaren ter financiering van diens activiteiten.
117. Niet alleen de verkopers, maar ook de tussenpersonen die deze transacties mede waarmaken, maken zich niet alleen schuldig aan de verkoop van illegale goederen, maar ook aan de financiering van vaak een terroristische groepering.⁸³

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ J. BROSCHÉ, M. LEGNÉR, J. KREUTZ en A. IJLA, "Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict", *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23, nr. 1, 253-254.

⁸¹ Ibid.

⁸² J. BROSCHÉ, M. LEGNÉR, J. KREUTZ en A. IJLA, "Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict", *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23, nr. 1, 255.

⁸³ Ibid.

118. De manieren waarop culturele goederen vernield worden is eveneens te onderscheiden in een aantal soorten, waarbij de motieven die hierboven zijn omschreven uiteraard een beweegreden zijn. De verschillende manieren van vernieling kennen enerzijds dezelfde en anderzijds eigen preventieregels.
119. Een eerste manier onderscheidt zich in het geval van "*collateral damage*". De vernieling van erfgoed is in dergelijke gevallen niet-intentioneel.⁸⁴ Deze vorm is moeilijk te bestrijden, aangezien er het niet-intentioneel vernield wordt.
120. In dit geval nemen de vernielingen een ook niet-vernielende vorm aan, waarbij niet-statelijke gewapende groeperingen dergelijke goederen niet intentioneel vernielen. In dergelijke gevallen nemen zij bijvoorbeeld geen maatregelen ter bescherming van de culturele goederen, als gevolg van het niet op de hoogte zijn van de verplichtingen die zij dienen te respecteren binnen het Internationaal Humanitair Recht, het Internationaal Recht en als gevolg van gewoonterechtsregels.⁸⁵
121. In Syrië vestigden FSA-strijders in 2013 hun hoofdkwartier nabij de oude soek van Aleppo, waardoor de oude stad in een slagveld veranderde.⁸⁶ In 2014 werd de Umayyad-moskee in Aleppo naar verluidt gebruikt door FSA-sluipschutters, wat leidde tot beschietingen en uiteindelijk het instorten van de moskee.⁸⁷
122. In de meeste gevallen is het echter intentioneel. De beweegredenen hiervoor onderscheiden zich zoals supra omschreven (zie supra randnummers 105-117).
123. Hedendaagse conflicten zijn vaak gekoppeld aan nationalisme, aangezien zij identiteitsgebonden zijn en ze een belangrijke waarde binnen de betrokken maatschappij hebben.⁸⁸
124. In dit geval worden culturele goederen vernield of beschadigd worden met intentionele vernielende bedoelingen. Het vernielen van culturele goederen is een onderdeel van de manier waarop de niet-statelijke gewapende groeperingen in dit geval oorlog voeren.
125. De IS beschadigt en vernielt sinds 2014 culturele goederen gelegen in Irak en in Syrië. Artefacten, religieuze plaatsen en oude monumenten, zoals oude Assyrische beelden, kerken, moskeeën, soefi- en sjitische heiligdommen en werelderfgoedsites werden onder andere vernield door de IS. De IS heeft deze vernietiging gerechtvaardigd door te stellen dat de beoogde beelden en heiligdommen afgoden waren of "valse afgoden" en dus ketters waren voor de Islam. De

⁸⁴ J. BROSCHE, M. LEGNÉR, J. KREUTZ en A. IJLA, "Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict", *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23, nr. 1, 256.

⁸⁵ Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 31.

⁸⁶ A. BARNARD en H. SAAD, "In Syria's largest city, fire ravages ancient market", 29 september 2012, www.nytimes.com/2012/09/30/world/middleeast/fire-sweeps-through-ancient-souk-of-aleppo-citys-soul.html

⁸⁷ K. HAUSLER, "The protection of cultural heritage in armed conflict", in S. CASEY-MASLEN (ed.), *The War Report*, Oxford, Oxford University Press, 2014, 119.

⁸⁸ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 36.

aanvallen op cultureel erfgoed door de IS zijn echter niet beperkt tot culturele goederen met een religieuze betekenis. Kort na de aanval op het museum van Mosul vernietigde de groep bijvoorbeeld de muren van Nimrud, de tweede hoofdstad van het oude Assyrische rijk, en het noordwestelijke paleis. Zij hebben bovendien verschillende tempels van de oude stad Palmyra opgeblazen, evenals de Triomfboog, de tetrapylon en een deel van het Romeinse theater.⁸⁹

126. Evenzo vernietigden de radicale islamitische niet-statelijke gewapende groeperingen die het noorden van Mali overnamen gedurende de jaren 2012 en 2013 de Mausolea van de Soefi-heiligen en de deur van de Sidi Yahia-Moskee op de werelderfgoedlocatie Timboektoe, samen met meer dan vierduizend oude manuscripten.⁹⁰ Volgens de Islamitische wet mocht er niet gebouwd worden boven een tombe. Het gebruik van mausolea en de aanbidding van Soefi-heiligen werd bovendien als goddeloos beschouwd.⁹¹

127. Een ander voorbeeld in de praktijk waar niet-statelijke gewapende groeperingen culturele goederen intentioneel hebben vernield, is de vernieling van de Buddha-standbeelden van Bamiyan door de Taliban. De Taliban verbood tevens alle niet-islamitische segmenten uit de Afghaanse samenleving, zoals bijvoorbeeld muziek, sport, beeldmateriaal enzovoort.⁹²

128. Een laatste voorbeeld is het verbod van Somalische muziek, traditionele dansen en liederen, een vorm van immaterieel erfgoed, in de gebieden die destijds door al-Shabaab werden gecontroleerd.⁹³

129. Tot slot is er naast de actieve manieren van destructie ook een passieve manier. Gewapende conflicten zorgen er namelijk voor dat er minder geïnvesteerd wordt in het beheer en behoud van culturele goederen. Bijgevolg worden culturele goederen op die manier minder goed beschermd.⁹⁴

⁸⁹ G. GESTOSO SINGER, "ISIS's War on Cultural Heritage and Memory", 9 juni 2015, 5-12; P. COCKBURN, "The destruction of the idols: Syria's patrimony at risk from extremists", 11 februari 2014, www.independent.co.uk/news/science/archaeology/news/the-destruction-of-the-idols-syria-s-patrimony-at-risk-from-extremists-9122275.html; G. BOWLEY, "Antiquities lost, casualties of war", 3 oktober 2014, www.nytimes.com/2014/10/05/arts/design/in-syria-and-iraq-trying-to-protect-aheritage-at-risk.html; M. LOSTAL, "The systematic destruction of cultural heritage at the hands of the Islamic State", 9 maart 2015, www.globalpolicy.org/component/content/article/144-bibliographies/52745-the-systematic-destruction-of-culturalheritage-at-the-hands-of-the-islamic-state.html uploads/2015/06/Singer-Isis_Against_World_Heritage.pdf; B. QUINN, "ISIS destruction of Palmyra's temple of Bel revealed in satellite images", 1 september 2015, www.theguardian.com/world/2015/sep/01/satellite-images-reveals-isis-destruction-of-palmyras-temple-of-bel; K. SHAHEEN, "Isis destroys tetrapylon monument in Palmyra", 20 januari 2017, www.theguardian.com/world/2017/jan/20/isis-destroys-tetrapylon-monument-palmyra-syria; K. SHAHEEN, "Isis fighters destroy ancient artefacts at Mosul museum", 26 februari 2015, www.theguardian.com/world/2015/feb/26/isis-fighters-destroy-ancient-artefacts-mosulmuseum-iraq; M. DANTI, "Report on the Destruction of the Northwest Palace at Nimrud", 2015, www.asor-syrianheritage.org/report-on-the-destruction-of-the-northwestpalace-at-nimrud.

⁹⁰ Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 31.

⁹¹ ICC 01/12-01/15, *The Prosecutor/Al Mahdi*, § 36.

⁹² F. FRANCONI en F. LENZERINI, "The destruction of the Buddhas of Bamiyan and international law", *European Journal of International Law* 2003, 626.

⁹³ S. MIRE, "The knowledge-centred approach to the Somali cultural emergency and heritage development assistance in Somaliland", *African Archaeological Review* 2011, 80.

⁹⁴ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 9-10.

Afdeling V: Gewoonterecht

130. In deze afdeling zal het ontstaan en de functie van het gewoonterecht uitgelegd worden. Er zal een antwoord geformuleerd worden op de subonderzoeksvraag: "Wat is het gewoonterecht en op welke manier komt het tot stand?"
131. Gewoonterecht is de oudste bron van het recht. Artikel 38 §1 °b van het Statuut van het Internationaal Gerechtshof beschrijft de gewoonte als "*International custom, as evidence of a general practice accepted as law*"⁹⁵ Een gewoonterechtsregel kan afwijken van een verdrag, aangezien beiden op hetzelfde niveau zitten. Een verdrag kan eveneens afwijken van een gewoonterechtsregel, indien deze geen *jus cogens* karakter bezit.
132. Het ontstaan van een gewoonterechtsregel bestaat uit twee constitutieve elementen. Enerzijds bestaat deze uit het objectief of het materieel element. Anderzijds is er subjectief element vereist.⁹⁶
133. Het objectief element, de zogenaamde statenpraktijk of de *usus*, bestaat uit het veelvuldig herhalen van bepaalde gedragingen die gelijklopen door staten. Deze gedragingen dienen zich voor te doen over een bepaalde duur of periode. Deze gedraging hoort standvastig en eenvormig te zijn. Indien er contradicties of onzekerheden zijn, bestaat er geen statenpraktijk en bijgevolg kan er geen gewoonterechtsregel voorhanden liggen.⁹⁷ De statenpraktijk dient conform en algemeen consistent te zijn met de regel. Dit houdt echter niet in dat staten zich steeds perfect volgens de regel dienen te gedragen, maar er moet wel een voldoende ruime statenpraktijk voorhanden liggen.⁹⁸
134. Het is met andere woorden niet zo dat kleine tegenstrijdigheden de vorming van een gewoonterechtsregel verhinderen. Bij belangrijke tegenstrijdigheden is dit uiteraard wel het geval. In sommige gevallen, bijvoorbeeld in het geval van de regel van vrijheid van exploratie van een ruimte, is een kort tijdsverloop voldoende voor de vorming van een gewoonterechtsregel.
135. Één enkele precedent is echter niet voldoende om een basis te vormen voor een gewoonterechtsregel.
136. Het tweede element ofwel het subjectief element wordt ook de *opinio juris sive necessitatis* genoemd. Het subjectief element bestaat erin dat staten niet alleen een bepaalde gedraging gedurende een bepaalde periode stellen, maar er ook van overtuigd zijn dat deze gedraging een verplicht karakter heeft.

⁹⁵ Art. 38 §1 °b Stat. IGH.

⁹⁶ IGH, 7 juni 1986, *Nicaragua/Verenigde Staten*, § 186.

⁹⁷ IGH, 20 november 1950, *Colombia / Peru (Asylum Case)*, 15.

⁹⁸ IGH, 7 juni 1986, *Nicaragua/Verenigde Staten*, § 186.

137. Uit de handeling moet er met andere woorden een rechtsovertuiging blijken, men is er van overtuigd dat men handelt in overeenstemming met een bepaalde juridische verplichting. Het Internationaal Gerechtshof (hierna: IGH) heeft in het *North Sea Continental Shelf* arrest geoordeeld dat: “*Not only must the acts concerned amount to a settled practice, but they must also be such, or be carried out in such a way, as to be evidence of a belief that this practice is rendered obligatory by the existence of a rule of law requiring it. The need for such a belief, Le., the existence of a subjective element, is implicit in the very notion of opinio juris sive necessitatis. The States concerned must therefore feel that they are conforming to what amounts to a legal obligation. The frequency, or even habitual character of the acts is not in itself enough.*”⁹⁹
138. Het subjectief element moet met andere woorden blijken uit de aard van een praktijk of uit de manier waarop deze wordt uitgevoerd.
139. Betreffende het langdurig, wijdverbreid en consistent karakter van de statenpraktijk werd er door het IGH in het *North Sea Continental Shelf* arrest besloten dat de statenpraktijk uitgebreid en virtueel uniform dient te zijn.¹⁰⁰ Het is voor de algemeenheid van een statenpraktijk belangrijk dat staten die op een bepaald terrein actief zijn of ziens belangen in het geding zijn, dienen de regel toe te passen.¹⁰¹
140. Deze twee elementen dienen steeds aanwezig te zijn vooraleer men van een gewoonterechtsregel kan spreken. Zonder de *opinio juris* spreekt men namelijk niet van een gewoonterechtsregel, maar slechts van een gebruik.
141. Staten die niet gebonden willen zijn door een gewoonterechtsregel moet deze regel van in het begin afwijzen. Dit kan zowel gebeuren aan de hand van het tonen van een consistent afwijzend gedrag of door een periodiek herhaald protest te tonen, dit wordt ook wel de “*persistant objection*” genoemd.¹⁰²
142. Vervolgens rijst de vraag op welke manier dergelijke regel ontstaat of het bestaan ervan wordt vastgesteld. Deze vaststelling gebeurt op een inductieve wijze. Zoals reeds vermeld (zie *supra* randnummer 127), moet er een voldoende ruime statenpraktijk voorhanden liggen. Deze statenpraktijk moet uitgaan van een staatsorgaan of een tussenstaatse orgaan.
143. De resoluties van de Veiligheidsraad en van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (hierna: Algemene Vergadering van de VN) leveren bovendien aanwijzingen voor het bestaan van een gewoonterechtsregel.

⁹⁹ IGH, 20 februari 1969, *Bondsrepubliek Duitsland/ Denemarken en Bondsrepubliek Duitsland / Nederland*, (North Sea Continental Shelf Case), § 77.

¹⁰⁰ IGH, 20 februari 1969, *Bondsrepubliek Duitsland/ Denemarken en Bondsrepubliek Duitsland / Nederland*, (North Sea Continental Shelf Case), § 74.

¹⁰¹ J. WOUTERS, *Internationaal recht in kort bestek (derde editie)*, Intersentia, Antwerpen, 2020, 66; Art. 38 §1 °b Stat. IGH.

¹⁰² J. WOUTERS, *Internationaal recht in kort bestek (derde editie)*, Intersentia, Antwerpen, 2020, 66-67.

144. Er onderscheiden zich vier soorten van een gewoonterechtsregel. Deze kan enerzijds universeel zijn, waar de regel algemeen bindend is voor iedereen. De tweede vorm die het kan aannemen is regionaal, waar de regel bindend in een bepaalde regio is. Ten derde kan deze ook lokaal of bilateraal zijn. Tot slot kan het specifiek gewoonterecht zijn, die internationale organisaties ontwikkelen.¹⁰³

145. Het Internationaal Humanitair Recht dat deel uitmaakt van het gewoonterecht is een vorm van universeel gewoonterecht. Een gewoonterechtsregel binnen het Internationaal Humanitair Recht bindt met andere woorden het geheel van volkenrechtelijke subjecten.¹⁰⁴

¹⁰³ J. WOUTERS, *Internationaal recht in kort bestek (derde editie)*, Intersentia, Antwerpen, 2020, 67-68.

¹⁰⁴ M. J. BOSSUYT en J. WOUTERS, *Grondlijnen van het internationaal recht*, Intersentia, Antwerpen, 2005, 111-113.

Afdeling VI: Internationaal Humanitair Recht

146. In deze afdeling zal het Internationaal Humanitair Recht gesitueerd en uitgelegd worden. Er zal een antwoord geformuleerd worden op de volgende subonderzoeksvragen: “Wat is het Internationaal Humanitair Recht?” “Op welke manier is het Internationaal Humanitair Recht tot stand gekomen?” en “Welke zijn de basisbeginselen van het Internationaal Humanitair Recht?”
147. Het Internationaal Humanitair Recht is het een rechtstak binnen het Internationaal Recht dat toepasselijk is tijdens gewapende conflicten. Het materieel toepassingsgebied van het Internationaal Humanitair Recht vereist met andere woorden de aanwezigheid van een gewapend conflict. Het is belangrijk om het Internationaal Recht kort te situeren, aangezien de focus van deze Masterscriptie op deze rechtstak ligt.
148. In deze afdeling zal er om deze reden ten eerste de geschiedenis van het Internationaal Humanitair Recht kort geïllustreerd worden. Vervolgens zullen de belangrijkste beginselen van het Internationaal Humanitair Recht nader toegelicht worden.

Onderafdeling I: Historie

149. In dit hoofdstuk zal er het Internationaal Humanitair Recht nader uitgelegd worden. Het Internationaal Humanitair Recht is een onderdeel van het Internationaal Publiekrecht en omvat regels die van toepassing zijn tijdens gewapende conflicten.¹⁰⁵ Het doel van het Internationaal Humanitair Recht is om schade aan personen die betrokken zijn bij een gewapend conflict zo beperkt mogelijk te houden.¹⁰⁶ Deze onderafdeling gaat kort de totstandkoming van het Internationaal Humanitair Recht omschrijven.
150. Vroege regels die een minder schadelijke manier van oorlogsvoering mogelijk maken, zijn onder andere te vinden in geschriften van ARISTOTELES en PLATO.¹⁰⁷ Een tweede belangrijke bron van het Internationaal Humanitair Recht dateren van de zeventiende eeuw. H. DE GROOT beschreef in zijn boeken de regels met betrekking tot oorlogsvoering. Deze regels worden ook het *Ius in Bello* genoemd. Hiernaast beschrijft hij ook regels met betrekking tot de omstandigheden waarin er oorlog mag gevoerd worden. Deze regels worden ook het *Ius ad Bellum* genoemd. Veel van de basisbeginselen van het Internationaal Humanitair Recht kennen hun oorsprong in het werk van DE GROOT.¹⁰⁸
151. In de achttiende eeuw meende J. J. ROUSSEAU dat een oorlog enkel tussen verschillende staten kon gevoerd worden.¹⁰⁹ Hedendaagse gewapende conflicten kunnen echter zoals reeds

¹⁰⁵ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 2.

¹⁰⁶ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 1.

¹⁰⁷ J. CROWE en K. WESTON-SCHEUBER, *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 3-4.

¹⁰⁸ H. DE GROOT, *De jure belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & gentium: item iuris publici praecipua explicantur*, 1625; J. CROWE en K. WESTON-SCHEUBER, *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 5

¹⁰⁹ J.J. ROUSSEAU, *Du contract social; ou Principes du droit politique*, Amsterdam, 1762.

omschreven zowel van internationale aard zijn als van niet-internationale aard en is het bijgevolg evenzeer mogelijk dat ook niet-statelijke gewapende groeperingen partij zijn bij gewapende groeperingen.

152. Een eerste codificatie van het Internationaal Humanitair Recht vond plaats in het jaar 1863, namelijk in de *Lieber Code*. Deze codificatie bevatte ongeschreven gewoonten tijdens gewapende conflicten. Er was echter een beperkte toepasselijkheid die gericht was op de zuidelijke legers en noordelijke Unieleger van de Verenigde Staten.¹¹⁰
153. In het jaar 1863 en 1864 werden het Rode Kruis en het Eerste Geneefse Verdrag opgericht naar aanleiding van een voorstel van H. DUNANT, een zakenman die onder de indruk was van de veertigduizend slachtoffers van de Slag bij Solferino in 1859, om enerzijds een verdrag aan te maken ter bescherming van slachtoffers van gewapende conflicten en om anderzijds een organisatie op te richten om hulp te bieden aan slachtoffers van gewapende conflicten, ongeacht de nationaliteit van de slachtoffers.¹¹¹
154. In 1899 werd het Tweede Geneefse Verdrag aangenomen. Dit verdrag had tot doel om slachtoffers van gewapende conflicten op zee te beschermen.¹¹² Hiernaast werden er twee verklaringen aangenomen over de manier van oorlogsvoering.¹¹³
155. Gedurende de jaren die daarop volgden werden er vredesconferenties gehouden waar er verschillende verdragen werden aangenomen. In 1899 en in 1907 vonden de eerste vredesconferenties plaats in Den Haag. Er werden twintig verdragen aangenomen die elk een verschillend aspect van oorlogsvoering diende te regelen.¹¹⁴
156. Hiernaast werd er in de preambule van het Verdrag van Den Haag van 1899 en van 1907 een clause opgenomen die burgers en combattanten beschermt met behulp van gewoonterechtelijke en humanitaire principes in het geval van niet-gereguleerde methoden, middelen of acties. Deze clause wordt ook de Martensclausule genoemd.¹¹⁵
157. Zo heeft het IGH in een advies het gebruik van nucleaire wapens verboden, ondanks er geen specifieke regulering omtrent dit thema was voorzien in de Verdragen van Genève en Verdragen van Den Haag.¹¹⁶

¹¹⁰ *Ibid* voetnoot 90.

¹¹¹ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 14.

¹¹² J. CROWE en K. WESTON-SCHEUBER, *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 35-36.

¹¹³ Verklaring van 1868 houdende tot het verbod van het gebruik van zekere projectielen in oorlogstijd, Sint-Petersburg; Internationale Verklaring van 27 augustus 1874 betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog.

¹¹⁴ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 30.

¹¹⁵ M.E. O'Connell, "Historical Development and legal basis" in D. Fleck (ed.), *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press 2013, 33-34; A. CASSESE, "Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General", 2005, 189-192.

¹¹⁶ IGH 8 juli 1996, 'Legality of the threat or use of nuclear weapons', §. 85-87.

158. Na de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog was er nood om burgers die geen deel uitmaken van een gewapend conflict beter te beschermen. Bijgevolg werd er in 1949 het Vierde Verdrag van Genève aangenomen. Door de wereldwijde ratificatie van dit verdrag kent het een universeel karakter.¹¹⁷
159. Het Eerste Aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève werd in 1977 aangenomen naar aanleiding van verschillende kolonies die zich verzetten tegen hun kolonisten. Dit protocol had als doel dergelijke gewapende conflicten te reguleren.¹¹⁸
160. De niet-toepasselijkheid van de Verdragen van Genève op niet-internationale gewapende conflicten was echter problematisch, aangezien dergelijke conflicten steeds vaker voorkwamen. Dit vloeide enerzijds voort uit de angst om internationaalrechtelijke regels toepasselijk te verklaren binnen de grenzen van een staat en anderzijds de angst om de vervolging van dergelijke groeperingen of betrokken individuen niet konden baseren op hun nationaal recht.¹¹⁹
161. Als oplossing voor deze problemen werd het gemeenschappelijk artikel drie ingevoerd in de Geneefse Verdragen, die humanitaire beginselen bevatten die minimale bescherming moet bieden ten tijden van niet-internationale gewapende conflicten. Bovendien werd er in 1977 het Tweede Aanvullend Protocol aangenomen die van toepassing is op niet-internationale gewapende conflicten.¹²⁰ Ongeacht het universeel karakter van de Verdragen van Genève, genieten de aanvullende protocollen geen universeel karakter.¹²¹
162. Een andere belangrijke bron van het Internationaal Humanitair Recht is het gewoonterecht. Het Internationaal Humanitair Gewoonterecht is bindend voor iedereen (zie *supra* randnummer 137), zelfs wanneer een staat geen partij is bij een verdrag. Ook de niet-statelijke gewapende groeperingen zijn hierdoor gebonden.¹²²

Onderafdeling II: De vier grondbeginselen van het Internationaal Humanitair Recht

163. Er onderscheiden zich vier basisbeginselen die kenmerkend zijn voor het Internationaal Humanitair Recht. Zo is er ten eerste het beginsel van de militaire noodzaak, het beginsel van de humaniteit, het beginsel van het onderscheid en het proportionaliteitsbeginsel.¹²³ Er is echter een nuance, deze beginselen zijn namelijk zodanig samenhangend dat ze niet als vier aparte beginselen worden beschouwd.

¹¹⁷ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 33-37.

¹¹⁸ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 37.

¹¹⁹ D. Fleck, *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press 2013, 590.

¹²⁰ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 37-38.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² Art. 30 Verdrag van Wenen inzake het Verdragenrecht.

¹²³ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 51-54.

164. Het beginsel van de militaire noodzaak kent haar oorsprong in de *Lieber Code*.¹²⁴ Zij dient in samenhang gelezen te worden met het beginsel van de humaniteit. Het beginsel van de militaire noodzaak houdt in dat enkel middelen of methoden waarmee het verzwakken van de vijand kan worden verwezenlijkt en waarbij er tevens geen onnodig en overbodig leed wordt aangericht, zijn toegestaan.¹²⁵ Er onderscheiden zich twee elementen. In de eerste instantie is het toegelaten om geweld te gebruiken in bepaalde situaties. Anderzijds is er een beperking op het toegelaten geweld, namelijk dat er niet meer geweld is toegelaten dan wat nodig is om het doel te bereiken.¹²⁶
165. Hiernaast biedt het beginsel van de humaniteit bescherming aan zowel individuen die betrokken zijn aan het gewapend conflict, als aan individuen die geen deel uitmaken van het gewapend conflict. Het beginsel kent twee nuances. Enerzijds biedt het bescherming aan individuen die niet deelnemen aan het gewapend conflict. Anderzijds verbiedt het middelen of methoden te gebruiken die onnodig lijden veroorzaken.¹²⁷
166. Het beginsel van de onderscheid houdt in dat er een onderscheid dient gemaakt te worden tussen burgers en de zogenaamde combattanten en bovendien tussen militaire objecten en civiele objecten, waaronder culturele goederen.¹²⁸ Er mogen geen gewapende aanvallen gericht zijn op burgers, zelfs niet indien dit een groot militair voordeel zou opleveren.¹²⁹ Er dient een zichtbaar onderscheid te zijn tussen combattanten en burgers tijdens voorbereidingen van gewapende aanvallen en tijdens gewapende aanvallen.¹³⁰
167. Combattanten die deel uitmaken van een militaire eenheid van een staat dienen herkend te worden door middel van een uniform.¹³¹ Leden van een gewapende groeperingen en individuen die participeren in een gewapend conflict en geen deel uitmaken van een militaire eenheid van de staat dienen zich kenbaar te maken aan de hand van een symbool of embleem die kenbaar is en zichtbaar is op afstand. Zij dienen bovendien hun wapens zichtbaar te dragen.¹³²
168. Tot slot bepaalt het beginsel van de proportionaliteit dat de negatieve gevolgen voor burgers en civiele objecten niet groter mag zijn dan de positieve effecten voor het militair voordeel.¹³³ De gevolgen van aanvallen dienen volgens het proportionaliteitsbeginsel te worden onderzocht.

¹²⁴ Art. 14 Lieber Code; Art. 15 Lieber Code; Art. 16 Lieber Code.

¹²⁵ Art. 35 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève; B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 53-54; J. CROWE en K. WESTON-SCHEUBER, *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 51-53.

¹²⁶ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 60.

¹²⁷ B.P. PIETERS en A. VERMEER, *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 53-54; J. CROWE en K. WESTON-SCHEUBER, *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 51-53.

¹²⁸ Art. 48 en art. 52 lid 2 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève.

¹²⁹ Art. 51 lid 2 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève.

¹³⁰ Art. 44 lid 3 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève; Het onderscheid tussen burgers en combattanten zal in deze thesis niet uitgebreid onderzocht worden. Voor de invulling van de basisprincipes van het internationaal humanitair recht is het echter relevant dit onderscheid kort toe te lichten.

¹³¹ Art. 44 lid 3 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève.

¹³² Art. 44 lid 7 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève.

¹³³ Art. 57 lid 2 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève.

Hiervoor moet de beschikbare informatie, alsook de omstandigheden waarin zich men bevindt, mede in acht genomen worden.¹³⁴

169. Bovendien vloeit de verplichting om voorzorgsmaatregelen te nemen teneinde negatieve gevolgen voor burgers en civiele objecten zo veel mogelijk te beperken voort uit het beginsel van de proportionaliteit.¹³⁵ Voorbeelden van voorzorgsmaatregelen zijn het evacueren van burgers, het onderzoeken van middelen die de minste negatieve gevolgen hebben enzovoort. Indien men niet voldoet aan dit vereiste kan men zich niet beroepen op de militaire noodzaak.¹³⁶

Tussenconclusie

170. In het eerste hoofdstuk zijn een aantal relevante bepalingen nader onderzocht. In de eerste instantie werd er onderzocht wat gewapende conflicten zijn. In de eerste instantie werd er onderzocht welke de culturele goederen zijn en wat diens belang kan zijn tijdens gewapende conflicten. Niet-statelijke gewapende groeperingen kunnen deze intentioneel, als een manier van oorlogvoering, vernielen. Dit kan echter ook niet-intentioneel gebeuren.

171. Gewapende conflicten kenden verschillende soorten. Zo onderscheiden zich de internationale en de niet-internationale gewapende conflicten. Niet-internationale gewapende conflicten zijn de conflicten die binnen deze Masterscriptie relevant zijn.

172. Vervolgens is er onderzocht welke de niet-statelijke gewapende groeperingen zijn, deze werden omschreven als strijdkrachten die een voldoende mate van militaire organisatie om vijandelijkheden uit te voeren namens een partij bij het conflict ontwikkelen.

173. Tot slot is er kort besproken wat het Gewoonterecht is en wat het Internationaal Humanitair recht is.

¹³⁴ Art. 57 lid 2 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève; H-P. GASSER en K. DÖRMANN, "Protection of the civilian population", in D. Fleck (ed.), *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press, 2013, 244.

¹³⁵ Art. 57 en art. 58 Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève.

¹³⁶ J. CROWE en K. WESTON-SCHEUBER, *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 58-59.

Hoofdstuk II: Belangrijke juridische instrumenten ter bescherming van culturele goederen

175. In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste juridische instrumenten met betrekking tot culturele goederen besproken worden. Er zal een onderscheid gemaakt worden tussen het Internationaal Humanitair Recht en het algemeen Internationaal Recht. Hoewel deze Masterscriptie de focus op het Internationaal Humanitair Recht legt, is het nog steeds relevant om belangrijke instrumenten van het Internationaal Recht te bespreken. Er zal geen onderzoek plaatsvinden naar het Internationaal Strafrecht. De subonderzoeksvraag die in dit hoofdstuk wordt beantwoord is “Welke zijn de belangrijkste juridische instrumenten met betrekking tot de bescherming van culturele goederen?”
176. Vooraleer er onderzocht kan worden welke regels een gewoonterechtelijk karakter hebben verkregen, zullen er eerst een aantal belangrijke juridische instrumenten uiteengezet worden. De focus ligt hierbij op het Internationaal Humanitair Recht, er zullen echter ook een aantal instrumenten van het algemeen Internationaal Recht onderzocht worden.

Afdeling I: Internationaal Humanitair Recht

177. De regels die culturele goederen tijdens internationale, dan niet niet-internationale gewapende conflicten dienen te beschermen maken deel uit van het zogenaamde *ius in bello* ofwel het Internationaal Humanitair Recht. Zoals reeds omschreven (zie *supra* randnummer 51) is het Internationaal Humanitair Recht van toepassing tijdens gewapende conflicten.¹³⁷
178. Het Internationaal Humanitair Recht dient de manier waarop oorlogen worden gevoerd in te perken. Er wordt gestreefd naar zo weinig mogelijk leed te veroorzaken en gewapende conflicten of oorlogen op een zo menselijk mogelijke manier uit te vechten.¹³⁸ Dit gebeurt door enerzijds burgers die geen deel uitmaken van de vijandelijkheden zo ruim mogelijk te beschermen en anderzijds door de uitvoering van militaire operaties zo sterk mogelijk te beperken (zie *supra* afdeling VI van het eerste hoofdstuk).¹³⁹
179. Belangrijke juridische instrumenten binnen het Internationaal Humanitair Recht zijn ten eerste het Geneefse recht en ten tweede het Haagse recht. Het Geneefse recht heeft als doel om personen die geen deel uitmaken van de vijandelijkheden zo hard mogelijk te beschermen. Het Haagse recht daarentegen heeft als doel militaire middelen en methodes zo hard mogelijk in te perken.¹⁴⁰
180. Hoewel het Geneefse recht bepalingen bevat ter bescherming van culturele goederen, wordt de bescherming ervan vooral geregeld door het Haagse recht, onder andere door het Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend

¹³⁷ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 62.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid.

conflict en het Tweede Aanvullend Protocol bij dit verdrag.¹⁴¹ Zij voorzien namelijk specifiekere bepalingen en verplichtingen dan de meer algemene bepalingen uit het Geneefse recht.

Onderafdeling I: Gemeenschappelijk artikel drie Conventies van Genève

181. Gemeenschappelijk artikel 3 bij de Vier Conventies van Genève vormt de eerste verdragsregel die formeel van toepassing is op gewapende conflicten van niet internationale aard.¹⁴² Het doel van dit gemeenschappelijk artikel is om een minimale beschermingsgraad te garanderen tijdens niet-internationale gewapende conflicten.

182. De minimale beschermingsgraad wordt echter vergroot door overeenkomsten tussen de partijen bij het conflict aan te moedigen waarin de overige regels van de Conventies van Genève mede toe te passen op het conflict.

183. Een ander belangrijk element is dat de toepassing van het gemeenschappelijke artikel drie geen invloed heeft op de juridische status van de partijen bij het conflict expliciete erkend wordt.¹⁴³

Onderafdeling II: Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict

184. Na de verwoestingen die gedurende de Tweede Wereldoorlog plaatsvonden, werd er door de UNESCO in samenwerking met Nederland tijdens een conferentie het Verdrag Inzake De Bescherming Van Culturele Eigendom In Geval Van Een Gewapend Conflict in Den Haag aangenomen in het jaar 1954, deze wordt ook de Haagse Conventie van 1954 genoemd. Er werd tevens meteen een Eerste Aanvullend Protocol toegevoegd aan dit verdrag en beiden traden in 1956 in werking.¹⁴⁴

185. De Haagse Conventie van 1954 is in zijn geheel van toepassing op internationale gewapende conflicten. In artikel 4 worden culturele goederen beschermd aan de hand van de volgende voorzieningen: *“The High Contracting Parties undertake to respect cultural property situated within their own territory as well as within the territory of other High Contracting Parties by refraining from any use of the property and its immediate surroundings or of the appliances in use for its protection for purposes which are likely to expose it to destruction or damage in the event of armed conflict; and by refraining from any act of hostility directed against such property; The obligations mentioned in paragraph 1 of the present Article may be waived only in cases where military necessity imperatively requires such a waiver; The High Contracting Parties further undertake to prohibit, prevent and, if necessary, put a stop to any form of theft, pillage*

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² J-M HENCKAERTS, “The protection of cultural property in non-international armed conflicts”, in N VAN WOUDENBERG en L. LIJNZAAD (ed.), *Protecting Cultural Property in Armed Conflict*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, 82-83.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 65.

or misappropriation of, and any acts of vandalism directed against, cultural property. They shall refrain from requisitioning movable cultural property situated in the territory of another High Contracting Party.; They shall refrain from any act directed by way of reprisals against cultural property; No High Contracting Party may evade the obligations incumbent upon it under the present Article, in respect of another High Contracting Party, by reason of the fact that the latter has not applied the measures of safeguard referred to in Article 3."¹⁴⁵

186. De verdragsluitende partijen dienen culturele goederen te respecteren en mogen bovendien op basis van deze regel geen aanvallen plegen op dergelijke goederen, tenzij er sprake is van militaire noodzaak.

187. Met betrekking tot de bescherming van culturele goederen in niet-internationale gewapende conflicten volgde het Verdrag van 1954 het model van het gemeenschappelijke artikel 3 van de Verdragen van Genève. Als gevolg hiervan kennen de regels inzake respect voor culturele goederen een minimale beschermingsgraad toe in gevalle van niet-internationale gewapende conflicten.

188. Bovendien moedigt de Haagse Conventie van 1954 de partijen bij het conflict aan om overeenkomsten te sluiten om het verdrag geheel of gedeeltelijk uit te breiden tot het conflict.

189. Terwijl het gemeenschappelijke artikel 3 bepaalt dat een onpartijdige humanitaire organisatie, zoals het ICRC, haar diensten mag aanbieden aan de partijen bij het conflict, bepaalt artikel negentien van het Verdrag van Den Haag van 1954 dat de UNESCO haar diensten kan aanbieden aan de partijen bij het conflict.

190. De voorzieningen uit artikel 4 van het Verdrag worden door artikel 19 tevens toepasselijk verklaard op niet-internationale conflicten. De regels met betrekking tot de eerbiediging van culturele goederen gelden met andere woorden niet alleen tijdens internationale gewapende conflicten. Het artikel stelt namelijk het volgende: "*In the event of an armed conflict not of an international character occurring within the territory of one of the High Contracting Parties, each party to the conflict shall be bound to apply, as a minimum, the provisions of the present Convention which relate to respect for cultural property; The parties to the conflict shall endeavour to bring into force, by means of special agreements, all or part of the other provisions of the present Convention; The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization may offer its services to the parties to the conflict; The application of the preceding provisions shall not affect the legal status of the parties to the conflict.*"¹⁴⁶

191. In de eerste instantie worden zowel het beschadigen als het in beslag nemen van culturele goederen om deze voor militaire doeleinden te gebruiken door het verdrag in het algemeen

¹⁴⁵ Art. 4 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

¹⁴⁶ Art. 19 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

verboden. Hiernaast omschrijft het artikel een aantal andere maatregelen die culturele goederen dienen te beschermen.¹⁴⁷

192. In artikel 3 wordt de veiligstelling tijdens vreedstijd van culturele goederen omschreven. Ondanks het verdrag toepasselijk is op gewapende conflicten, geldt dit artikel eveneens in vreedstijd. Het artikel bepaalt namelijk dat de Hoge Verdragsluitende Partijen zich ertoe verbinden zich in vreedstijd voor te bereiden op de bescherming van culturele goederen die zich op hun eigen grondgebied bevinden tegen de voorzienbare gevolgen van een gewapend conflict, door de maatregelen te nemen die zij passend achten.¹⁴⁸

193. Staten moeten ten tijde van vrede maatregelen treffen die culturele goederen moeten beschermen tegen de voorzienbare gevolgen van een gewapend conflict. Op deze manier treden zij met andere woorden preventief op.¹⁴⁹

194. Een tweede maatregel die het verdrag voorziet is de mogelijkheid om culturele goederen te voorzien van een kenteken. Artikel 6 bepaalt namelijk dat overeenkomstig de bepalingen van artikel 16 culturele goederen een onderscheidend embleem mogen dragen om de erkenning ervan te vergemakkelijken.¹⁵⁰

195. Staten mogen met andere woorden culturele goederen voorzien van een bepaald kenteken. In artikel 16 van het verdrag wordt het kenteken of het zogenaamd "Blauwe Schild" omschreven als een teken dat bestaat uit een schild, puntig aan de onderzijde, schuin gevierendeeld in koningsblauw en wit.¹⁵¹

196. In artikel 17 wordt het gebruik van het kenteken verklaard. Volgens dit artikel mag het driemaal herhaalde kenteken ten eerste alleen worden gebruikt ter identificatie van onroerende culturele goederen die een bijzondere bescherming genieten.

197. Ten tweede mag het kenteken gebruikt worden voor het vervoer van culturele goederen onder de voorwaarden van de artikelen twaalf en dertien van het verdrag.

198. Tot slot zou het mogen gebruikt worden voor geïmproviseerde toevluchtsoorden, onder de voorwaarden die voorzien zijn in de voorschriften voor de uitvoering van het verdrag.

199. Paragraaf twee van dit artikel maakt het mogelijk het kenteken tevens te gebruiken ter identificatie van culturele goederen die niet onder speciale bescherming vallen. Bovendien

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Art. 3 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Art. 6 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

¹⁵¹ Art. 16 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

kunnen de personen die verantwoordelijk zijn voor de controletaken geïdentificeerd worden aan de hand van het kenteken, in overeenstemming met de voorschriften van het verdrag.

200. Hiernaast wordt ook het personeel dat zich bezighoudt met de bescherming van culturele goederen evenzeer geïdentificeerd aan de hand van dit teken. Tot slot mogen de identiteitskaarten vermeld in het Reglement voor de uitvoering van het Verdrag van dergelijk kenteken voorzien zijn.
201. In dit artikel wordt er met andere woorden uitgelegd in welke gevallen staten gebruik mogen maken van het kenteken. Buiten de manieren die in artikel 17(1) en in artikel 17(2) omschreven zijn, is het tijdens gewapende conflicten niet toegelaten om het kenteken op een andere manier te gebruiken.
202. Het derde paragraaf verbiedt het gebruik van het kenteken in alle andere gevallen dan die vermeld in de voorgaande leden van dit artikel en het gebruik voor welk doel dan ook van een teken dat op het kenteken lijkt tijdens een gewapend conflict.
203. Het kenteken mag niet op een onroerende culturele goederen worden aangebracht, tenzij er tegelijkertijd een vergunning wordt verplaatst die naar behoren is gedateerd en ondertekend door de bevoegde autoriteit van de Hoge Verdragsluitende Partij.¹⁵²
204. Artikel 7 omschrijft verschillende preventiemaatregelen waaraan staten moeten voldoen.¹⁵³ Ten eerste dienen de Hoge Verdragsluitende Partijen zich ertoe te verbinden om in vreedstijd in hun militaire voorschriften of instructies bepalingen op te nemen die de naleving van dit verdrag kunnen verzekeren en om bij de leden van hun strijdkrachten het respect voor de cultuur en de culturele goederen van alle volkeren te bevorderen.
205. Ten tweede dienen de Hoge Verdragsluitende Partijen zich ertoe te verbinden om binnen hun strijdkrachten, diensten of gespecialiseerd personeel in vreedstijd aan te werven of te vestigen met als doel de eerbiediging van culturele goederen te waarborgen en samen te werken met de civiele autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de bescherming ervan.
206. Er zijn met andere woorden een aantal preventieve maatregelen die de staten dienen te nemen om culturele goederen te beschermen. In dit artikel is de term "*in time of peace*" of "reeds in vreedstijd" belangrijk om de preventieve beschermingsgraad aan te tonen, met name de maatregelen die staten dienen te stellen tijdens zulke periodes.¹⁵⁴

¹⁵² Art. 17 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

¹⁵³ Art. 7 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

¹⁵⁴ Ibid.

207. De artikelen 8 tot en met 11 regelen het bijzonder beschermingsmechanisme. Dit beschermingsmechanisme hoort goederen van zeer grote betekenis een bijzondere bescherming te bieden tijdens gewapende conflicten.¹⁵⁵ Hiervoor moeten er aan een aantal voorwaarden voldaan zijn.¹⁵⁶
208. Deze eerste voorwaarden waaraan voldaan moet zijn, is dat men zich op voldoende afstand moet bevinden van een groot industrieel centrum of van elk belangrijk militair doel dat een kwetsbaar punt vormt, zoals bijvoorbeeld een luchtvaartterrein, een omroepstation, een vestiging die zich bezighoudt met nationale defensiewerkzaamheden, een haven of treinstation van relatief belang of een hoofdcommunicatielijn. De tweede voorwaarde is dat zij niet voor militaire doeleinden worden gebruikt.¹⁵⁷
209. Culturele goederen die dergelijke bijzondere bescherming behoren te genieten moeten met andere woorden ten eerste zich op voldoende afstand van een groot industrieel centrum of van een belangrijk militair object bevinden en mag tevens geen kwetsbaar punt vormen. Zij mogen tevens niet voor militaire doeleinden gebruikt worden. Hiermee wordt er bedoeld dat zij niet gebruikt mogen worden voor de verplaatsing van militair personeel of materieel, zelfs wanneer er sprake is van doorvoer. Dit is evenzeer het geval wanneer er werkzaamheden worden verricht die rechtstreeks verband houden met militaire operaties, de belegering van militair personeel of de vervaardiging van oorlogsmaterieel.¹⁵⁸
210. Hierbij wordt er de kanttekening gemaakt dat het bewaken van culturele goederen niet als militaire doeleinden in de zin van artikel 8(3) Haagse Conventie van 1954 wordt beschouwd.
211. Indien er tevens wel een militair object in de nabijheid van culturele goederen gelegen is, kunnen deze nog steeds de bijzondere bescherming genieten indien de betrokken staat zich ertoe bindt dit object niet te gebruiken.
212. Niet alleen culturele goederen, maar ook een schuilplaats voor culturele goederen kunnen dergelijke bescherming toegewezen worden indien zij naar waarschijnlijkheid niet door bommen kan worden beschadigd.¹⁵⁹
213. De bijzondere bescherming wordt toegewezen na een inschrijving in het Internationale Register van Cultureel Erfgoed onder bijzondere bescherming, mits er voldaan is aan de voorwaarden die in het Reglement van de Uitvoering zijn neergelegd.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Art. 8 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Art. 9 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele eigendom in geval van een gewapend conflict.

¹⁶⁰ Ibid.

214. Bij deze vorm van bescherming wordt het begrip "militaire noodzaak" ingeperkt. In zulk geval is het enkel mogelijk om de immuniteit op te heffen in uitzonderlijke gevallen van onvermijdelijke militaire noodzaak. Dit is dus een stap verder dan het vereiste van de militaire noodzaak die van toepassing is bij de algemene bescherming.¹⁶¹

Onderafdeling III: Eerste en Tweede Aanvullend Protocol bij de Conventie van Genève

215. In 1977 werden er twee aanvullende protocollen bij de Conventie van Genève van 1949 aangenomen. Het Eerste Aanvullend Protocol behandelt internationale gewapende conflicten, terwijl het Tweede Aanvullend Protocol niet-internationale gewapende conflicten.¹⁶²

216. De bescherming van culturele goederen is in beide aanvullende protocollen gelijkaardig. Beide protocollen verbieden namelijk aanvallen op culturele goederen en het gebruik van culturele goederen voor militaire doeleinden. Beide protocollen doen tevens geen afbreuk aan de Haagse Conventie van 1954.

217. Artikel 38 van het eerste protocol verbiedt om bepaalde erkende kentekens te misbruiken, waaronder het Blauwe Schild. Verder bepaalt artikel 53 van het Eerste Aanvullend Protocol dat vijandelijke handelingen die gericht zijn op historische monumenten, kunstwerken of plaatsen van godsdienstige verering die het cultureel of geestelijk erfgoed van volkeren verboden zijn. Deze plaatsen en goederen genieten immuniteit. Het protocol omschrijft aanvallen op andere dan militaire doelwitten tevens als oorlogsmisdaden.

218. Het Tweede Aanvullend Protocol bepaalt in artikel 16 dat onverminderd de bepaling van het Haags Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict van 14 mei 1954, het verboden is om vijandige daden te plegen gericht tegen historische monumenten, kunstwerken of gebedshuizen die deel uitmaken van het cultureel of spiritueel erfgoed van een bepaald volk. Het is bovendien niet toegelaten om ze te gebruiken ter ondersteuning van militaire inspanning.¹⁶³

219. Deze bepaling is van belang, aangezien het de vernieling van culturele goederen tijdens niet-internationale gewapende conflicten expliciet verbiedt.

¹⁶¹ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 65-66.

¹⁶² Eerste en Tweede Aanvullend Protocol van 8 juni 1977 bij de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949.

¹⁶³ Art. 16 Tweede Aanvullend Protocol van 8 juni 1977 bij de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949.

Onderafdeling IV: Tweede Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben

220. Dit protocol is van toepassing op niet-internationale gewapende conflicten. Het bevat een aantal bepalingen die de bescherming van culturele goederen moeten reguleren. In artikel 7(1)(a) van het protocol is er te lezen dat onverminderd de regels van het Internationaal Recht dat van toepassing is in gewapende conflicten met betrekking tot verraad en trouweloosheid, het in alle omstandigheden verboden is om boobytraps en andere apparaten te gebruiken die op enigerlei wijze zijn bevestigd aan of geassocieerd zijn met internationaal erkende beschermende emblemen, tekens of signalen.¹⁶⁴ Internationaal erkende beschermde kentekens, zoals het Blauwe Schild, mogen met andere woorden niet gebruikt worden om een valstrik op te zetten.¹⁶⁵
221. Hiernaast bepaalt het protocol in artikel 7(1)(i) dat onverminderd de regels van het Internationaal Recht die van toepassing zijn in gewapende conflicten met betrekking tot verraad en trouweloosheid, het in alle omstandigheden verboden is om boobytraps en andere apparaten te gebruiken die op enigerlei wijze zijn vastgemaakt aan of geassocieerd met historische monumenten, kunstwerken of plaatsen van aanbidding die het culturele of spirituele erfgoed van mensen vormen¹⁶⁶
222. Met deze bepaling worden voorwerpen die van godsdienstige aard zijn, alsook historische monumenten, kunstwerken, plaatsen voor godsdienstige verering die deel uitmaken van het cultureel of het godsdienstig erfgoed beschermd tegen dergelijke aanvallen.
223. Deze bepalingen herhalen de voorzieningen die het Tweede Aanvullend Protocol inzake het verbod of de beperking van het gebruik van mijnen, valstrikmijnen en andere mechanismen van 1980 in artikel 6(1)(b)(i) en artikel 6(1)(b)(vii) geregeld zijn. Het verschil met dit protocol is dat het protocol van 1980 niet op niet-internationale gewapende conflicten van toepassing is, maar op internationaal gewapende conflicten.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Art. 7(1)(a) Tweede Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Art 7(1)(i) Tweede Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben.

¹⁶⁷ Art. 6 Tweede Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben.

Onderafdeling V: Tweede Aanvullend Protocol bij de Haagse Conventie van 1954

224. De UNESCO heeft in het jaar 1993 een herziening van de Haagse Conventie van 1954 opgestart. De conventie en haar Eerste Aanvullend Protocol zouden in de praktijk niet effectief genoeg zijn en er zou een beter beschermingsmechanisme moeten zijn voor culturele goederen in gewapende conflicten. Deze herziening zou in datzelfde jaar plaatsvinden door P.J. BOYLAN.¹⁶⁸
225. De conclusie die uit de evaluatie van P.J. BOYLAN volgde, was dat er in de praktijk een probleem zou zijn met enerzijds de interpretatie en anderzijds de implementatie van de Haagse Conventie van 1954 en haar Eerste Aanvullend Protocol. Inhoudelijk zou het een voldoende beschermend mechanisme voorzien.¹⁶⁹
226. Gebaseerd op deze evaluatie werd er een nieuwe diplomatieke conferentie georganiseerd. Er waren vijf zaken die het Tweede Aanvullend Protocol zou moeten regelen. Het eerste wat er geregeld diende te worden, was de regel betreffende de militaire noodzaak. Vervolgens dienden de preventieve maatregelen geregeld te worden. Ten derde werd er onderzocht op welke manier er een versterkte bescherming kon genoten worden. Ten vierde diende de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid geregeld te worden. Tot slot waren er de zogenaamde "*institutional aspects*" die geregeld moesten worden.¹⁷⁰
227. Er zijn een aantal belangrijke veranderingen die het Tweede Aanvullend Protocol doorvoert. Ten eerste is het Tweede Aanvullend Protocol in zijn geheel van toepassing op zowel internationale als niet-internationale gewapende conflicten.¹⁷¹
228. In het eerste hoofdstuk worden er een aantal begrippen omschreven. Opvallend is hier een gebrek aan een omschrijving van de term "niet-internationaal gewapend conflict". Verder omschrijft het eerste hoofdstuk de verhoudingen met het verdrag en de werkingssfeer van het protocol.
229. Het tweede hoofdstuk behandelt een aantal algemene bepalingen. Artikel 5 omschrijft een aantal preventieve maatregelen die in vreedstijd dienen genomen te worden. Artikel 6 omschrijft de militaire noodzaak. Hieraan worden een aantal voorwaarden en verplichtingen gekoppeld. Zo bepaalt dit artikel dat elke persoon een strafbaar feit in de zin van het protocol begaat, indien die persoon opzettelijk en in strijd met het verdrag of dit protocol een van de volgende handelingen zou plegen. Een eerste handeling die dit artikel als strafbaar omschrijft is om culturele goederen onder verhoogde bescherming het voorwerp van een aanval maken.

¹⁶⁸ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 68.

¹⁶⁹ J-M HENCKAERTS, "New rules for the protection of cultural property in armed conflict", <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jq37.htm>.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid.

230. Een tweede handeling die strafbaar wordt gesteld, is het gebruik van culturele goederen onder verhoogde bescherming of de directe omgeving ervan ter ondersteuning van militaire acties.
231. Ten derde wordt de uitgebreide vernietiging of toe-eigening van culturele goederen die worden beschermd krachtens het verdrag en dit protocol evenzeer strafbaar gesteld door het artikel.
232. Ten vierde is het verboden om culturele goederen die op grond van het verdrag en dit protocol worden beschermd, het voorwerp van een aanval maken.
233. Tot slot is het niet toegelaten om culturele goederen die worden beschermd krachtens het verdrag het voorwerp te maken van diefstallen, alsook van plunderingen, van verduisteringen en van vandalisme.¹⁷²
234. Er mag bovendien geen keuzemogelijkheid zijn tussen een dergelijk gebruik van culturele goederen en een andere praktisch uitvoerbare methode ter verkrijging van een gelijkwaardig militair voordeel.¹⁷³
235. Om een beroep te kunnen doen op de militaire noodzaak moet de handeling uitgaan van een officier die het bevel voert over een eenheid die in omvang vergelijkbaar is met een bataljon of groter of over een formatie van kleinere omvang, indien de omstandigheden geen andere mogelijkheid voorzien. De militaire noodzaak moet bovendien op een vroegtijdige waarschuwing volgen.¹⁷⁴
236. De artikelen 7 en 8 omschrijven de maatregelen die staten moeten nemen om culturele goederen tegen enerzijds aanvallen en anderzijds tegen de gevolgen van vijandelijkheden te beschermen. Artikel 9 omschrijft de verplichtingen van een partij die het gebied van een andere partij bezet dient te respecteren.
237. Vervolgens wordt de versterkte bescherming in hoofdstuk drie geregeld. De verhoogde bescherming is een ander mechanisme dan de bijzondere bescherming die in de Haagse Conventie van 1954 geregeld is. Aan de grondslag voor deze verandering lag het feit dat de bijzondere bescherming slecht in een aantal gevallen is toegekend. Enkel monumentencentra, monumenten en schuilorden voor onroerende goederen kunnen deze bijzondere bescherming verkrijgen. Hiervoor is er volgens de conventie unanimititeit tussen de partijen vereist. Het verschil tussen de gewone bescherming en de bijzondere bescherming was tevens zodanig klein dat de ingewikkelde procedure ervoor zorgde dat er hier slechts weinig beroep op werd gedaan.

¹⁷² Art. 6(a) Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁷³ Art. 6(b) Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁷⁴ Art. 6 (c)(d) Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

238. Het nieuwe systeem, namelijk die van de versterkte bescherming, bevat voorwaarden waaraan makkelijker voldaan kan worden dan die van het systeem van de bijzondere bescherming. Het vereiste van de unanimiteit werd tevens niet overgenomen.
239. De drie voorwaarden waaraan culturele goederen moeten voldoen om versterkte of verhoogde bescherming te kunnen genieten worden in artikel 10 van het protocol opgesomd.
240. De eerste voorwaarde is dat het om culturele goederen moet gaan die van het grootste belang voor de mensheid worden beschouwd.
241. De tweede voorwaarde is dat zij moeten worden beschermd door passende binnenlandse wettelijke en bestuursrechtelijke maatregelen die de uitzonderlijke culturele en historische waarde ervan erkennen en het hoogste beschermingsniveau waarborgen.
242. De laatste voorwaarde is dat zij niet mogen worden gebruikt voor militaire doeleinden of om militaire locaties af te schermen en er een verklaring moet afgelegd zijn door de partij die zeggenschap heeft over de culturele goederen, waarin wordt bevestigd dat het niet op die manier zal worden gebruikt.¹⁷⁵
243. De beschermingsgraad van deze verhoogde bescherming wordt door artikel 12 uitgelegd. De partijen bij een conflict dienen de immuniteit van culturele goederen onder verhoogde bescherming te waarborgen door dergelijke goederen niet tot het voorwerp van een aanval te make, door enig ander gebruik van het cultureel goed of door de directe omgeving ervan te gebruiken ter ondersteuning van militaire actie.¹⁷⁶
244. De artikelen 11 tot en met 14 behandelen de verlenging, het verlies en de schorsing van de verhoogde bescherming.
245. De individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid wordt in hoofdstuk vier van het protocol verder uitgewerkt. Artikel 15 omschrijft vijf inbreuken die ernstige schendingen van het protocol uitmaken.
246. Elke persoon begaat een strafbaar feit in de zin van dit protocol indien die persoon opzettelijk en in strijd met het verdrag of dit protocol een van de volgende handelingen pleegt. De eerste handeling is om culturele goederen onder verhoogde bescherming het voorwerp van een aanval maken.

¹⁷⁵ Art. 10 Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁷⁶ Art. 12 Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

247. Ten tweede is het gebruik van culturele goederen onder verhoogde bescherming of de directe omgeving ervan ter ondersteuning van militaire acties verboden.
248. Ten derde wordt de uitgebreide vernietiging of toe-eigening van culturele goederen die worden beschermd krachtens het verdrag en dit protocol verboden.
249. Ten vierde is het niet toegelaten om culturele goederen die op grond van het verdrag en dit protocol worden beschermd, het voorwerp van aanval maken.
250. Tot slot is diefstal, plundering of verduistering van of vandalisme gericht tegen culturele goederen die worden beschermd door het verdrag verboden.¹⁷⁷
251. Deze Masterscriptie beperkt zich echter tot het Internationaal Humanitair Recht en zal om deze reden de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid niet verder onderzoeken.
252. Het eerste hoofdstuk omschrijft de toepasselijkheid van het Tweede Aanvullend Protocol tijdens niet-internationale gewapende conflicten. Het eerste lid van artikel 22 verklaart het protocol toepasselijk gedurende niet-internationale gewapende conflicten. Er wordt echter geen verdere definiëring of invulling gegeven aan het begrip zelf.¹⁷⁸
253. In het tweede lid is er echter te lezen dat het protocol *niet* toepasselijk is op situaties van interne ongeregeldheden of spanningen. Er wordt in het artikel uitgelegd welke situaties deel voorbeelden zijn van "interne ongeregeldheden of spanningen". Onder andere rellen, op zichzelf staande en sporadische daden van geweld en andere handelingen van soortgelijke aard worden als interne ongeregeldheden of spanningen aanvaard.¹⁷⁹
254. Het is echter onduidelijk of de verplichtingen die uit dit protocol voortvloeien enkel van toepassing zijn op de verdragsluitende staten of deze ook van toepassing zijn op andere partijen bij gewapende conflicten, zoals de niet-statelijke gewapende groeperingen.¹⁸⁰ Het zou namelijk onduidelijk zijn of er met "party" de verdragsluitende partij wordt bedoeld of ook de niet-statelijke gewapende groeperingen die partij zijn bij het conflict gewapend.
255. Om dergelijke verwarring te vermijden wordt er over het algemeen aanvaard dat de term "partij" te goeder trouw geïnterpreteerd dient te worden in overeenstemming met de gewone betekenis die aan de voorwaarden van het verdrag moet worden gegeven, in hun context en in het licht van het doel ervan. Bijgevolg zou de term niet alleen de verdragsluitende staten viseren,

¹⁷⁷ Art. 15 Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁷⁸ Art. 22 Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁷⁹ Art. 22 Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁸⁰ J-M HENCKAERTS, "The protection of cultural property in non-international armed conflicts", in N VAN WOUDEBERG en L. LIJNZAAD (ed.), *Protecting Cultural Property in Armed Conflict*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, 83.

maar ook de niet-statelijke gewapende groeperingen die partij zijn bij het gewapend conflict binnen de grenzen van een verdragsluitende staat.¹⁸¹ Staten die geen verdragsluitende partij zijn worden echter niet onder de term "partij" geplaatst.

256. Bovendien zou een letterlijke interpretatie van de term, dus door het interpreteren als enkel de verdragsluitende staat, leiden tot een kennelijk absurd resultaat van het van toepassing verklaren van een verdrag op niet-internationale gewapende conflicten en tegelijkertijd het grotendeels elimineren van de praktische relevantie ervan in dergelijke conflicten.¹⁸²

257. Een aantal bepalingen van het protocol zijn van toepassing op iedere partij bij het gewapend conflict, onder andere de niet-statelijke gewapende groeperingen.¹⁸³ Sommige bepalingen zijn dan weer enkel van toepassing op de verdragsluitende partijen zelf.¹⁸⁴

258. Artikel 24 is eveneens belangrijk, aangezien dit artikel het Comité voor de Bescherming van Culturele goederen in geval van een gewapend conflict regelt. Het comité bestaat uit twaalf leden en komt jaarlijks éénmaal samen voor een gewone zitting en indien het dit nodig acht komt het tevens samen voor een buitengewone zitting. Het comité is het orgaan dat de beslissingen omtrent de verhoogde bescherming neemt. Zij kunnen zich beroepen op een adviserend orgaan, zoals bijvoorbeeld het Internationaal Comité voor het Blauwe Schild of het International Committee of the Blue Shield (hierna: ICBS).¹⁸⁵

259. Door artikel 29 wordt het Fonds voor de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict opgericht. Deze Fonds is een trustfonds dat twee doelen heeft. Enerzijds biedt het de mogelijkheid om financiële of andere bijstand te bieden voor maatregelen die in vreedstijd dienen genomen te worden overeenkomstig de bepalingen van dit protocol.¹⁸⁶

260. Anderzijds heeft het tot doel om financiële of andere bijstand te verstrekken met betrekking tot nood-, voorlopige of andere maatregelen die moeten worden genomen om culturele goederen te beschermen tijdens gewapende conflicten of maatregelen van onmiddellijk herstel na de beëindiging van de vijandelijkheden in overeenstemming met de bepalingen van dit protocol.¹⁸⁷

¹⁸¹ Art. 31 Verdrag van 1969 van Wenen inzake het Verdragenrecht.

¹⁸² Art. 32(b) Verdrag van 1969 van Wenen inzake het Verdragenrecht.

¹⁸³ J-M HENCKAERTS, "The protection of cultural property in non-international armed conflicts", in N VAN WOUDEBERG en L. LIJNZAAD (ed.), *Protecting Cultural Property in Armed Conflict*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, 84; Het gaat om artikelen 6, 7, 8, 12, 13, 32, 33, 34 en 36. Artikel 15(1) zou bovendien ook op individuen van toepassing zijn.

¹⁸⁴ Het gaat om artikelen 5, 15(2), 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24-32, 37.

¹⁸⁵ Art. 24 Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁸⁶ Art. 29 Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

¹⁸⁷ Ibid.

Afdeling II: Internationaal Recht

261. Naast het Internationaal Humanitair Recht zijn er internationaalrechtelijke instrumenten die culturele goederen beschermen. Ondanks dat deze Masterscriptie zich tot het Internationaal Humanitair Recht beperkt, is het toch interessant om een aantal instrumenten van het algemeen Internationaal Recht te bespreken.
262. Deze instrumenten zijn niet opgericht met als hoofddoel de bescherming van culturele goederen te garanderen. Zij bevatten echter een aantal bepalingen die de bescherming van culturele goederen garanderen.

Onderafdeling I: Rechten van de Mens

263. Er wordt over het algemeen aanvaard dat de rechten van de mens gerespecteerd dienen te worden tijdens gewapende conflicten. Hoewel de wetgeving alleen verplichtingen oplegt aan staten, is er een groeiende consensus dat niet-statelijke gewapende groeperingen die regeringsachtige functies uitoefenen en controle over een gebied uitoefenen, ook verplicht zijn de mensenrechten te respecteren. De onderliggende gedachte is dat personen die zich op het grondgebied van een staat bevinden die niet in staat is om de binnenlandse rechtsorde af te dwingen door de aanwezigheid van niet-statelijke gewapende groeperingen, zonder enige mensenrechtenbescherming zouden worden gelaten als de niet-statelijke gewapende groeperingen in kwestie niet verantwoordelijk zouden worden gehouden voor de acties met betrekking tot deze personen.¹⁸⁸
264. Verschillende bepalingen uit verschillende instrumenten die de rechten van de mens garanderen hebben een indirecte werking op de bescherming van culturele goederen.
265. Artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (hierna: UVRM) bepaalt namelijk dat iedereen recht heeft op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst. Dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging te belijden door het onderwijzen ervan, door de praktische toepassing, door eredienst en de inachtneming van de geboden en voorschriften.¹⁸⁹
266. De indirecte conclusie die uit deze bepaling genomen kan worden is dat er geen uiting van religie kan plaatsvinden, indien religieuze culturele goederen vernietigd worden.¹⁹⁰ Artikel 18 van het Internationaal Convenant over Burgerlijke en Politieke Rechten is inhoudelijk parallel met dit artikel.

¹⁸⁸ Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 26; K. Fortin, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford University Press, Oxford, 2017, 27-68; D. Murray, *Human Rights of Non-State Armed Groups*, Hart, 2016, 10.

¹⁸⁹ Art. 18 UVRM.

¹⁹⁰ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 75-76.

267. De vernieling van dergelijk culturele goederen heeft een negatieve impact op het recht van religieuze uiting en beperkt dit recht zelfs. Dergelijke vernieling is met andere woorden een inbreuk op het recht op religieuze uiting.¹⁹¹
268. De VN heeft in haar Verklaring over de uitbanning van alle vormen van onverdraagzaamheid en discriminatie op basis van religie of overtuiging, ofwel de *Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief*, verklaard dat het recht op religie tevens de volgende elementen dient te bevatten ¹⁹²
269. In de eerste instantie zou het recht op religie het mogelijk moeten maken om te aanbidden, om samen te komen in verband met een religie of overtuiging en tevens om plaatsen voor deze doeleinden beschikbaar te stellen en te behouden.
270. Het recht op religie moet het bovendien mogelijk maken om de noodzakelijke zaken en materialen die verband houden met de gebruiken van een religie of een overtuiging, te maken, te verwerven en in voldoende mate te kunnen gebruiken.
271. Tot slot moet het recht op religie het mogelijk maken om een religie of een overtuiging te onderwijzen op plaatsen die geschikt zijn voor deze doeleinden.¹⁹³
272. Deze verklaring geniet geen bindend karakter, maar is van belang om de negatieve impact aan te tonen die de vernieling van culturele goederen heeft op de uiting van religie.
273. Diezelfde interpretatie geldt voor artikel 27 van het UVRM en het artikel 15(1)(a) van het Internationaal Convenant voor Economische, Sociale en Culturele Rechten. Beide bepalingen waarborgen het recht van eenieder om deel te nemen aan het cultureel leven. Deze bepalingen houden volgens het Comité van Economische, Sociale en Culturele Rechten bovendien een verplichting tot het behoud en de presentatie van het culturele erfgoed van de mensheid in.¹⁹⁴

Onderafdeling II: Conventie ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed (UNESCO)

274. De Conventie ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed ofwel de Werelderfgoedconventie werd in 1972 door de UNESCO aangenomen.
275. De preambule van deze conventie toont het belang van culturele goederen en de ernst van het verlies van culturele goederen doormiddel van vernielingen en aanvallen nogmaals aan. Er staat namelijk te lezen dat verslechtering of verdwijning van enig item van het culturele of

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Art. 6 Verklaring VN over de uitbanning van alle vormen van onverdraagzaamheid en discriminatie op basis van religie of overtuiging.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Comité van Economische, Sociale en Culturele Rechten, 'Report on the fifth session', 1991, UN doc. E/1991/23,108.

natuurlijke erfgoed ten eerste een schadelijke verarming vormt van het erfgoed van alle naties van de wereld.

276. Bovendien tonen de bestaande internationale verdragen, aanbevelingen en resoluties betreffende culturele en natuurlijke eigendommen dat het voor alle volkeren van de wereld belangrijk is dit unieke onvervangbare bezit te beschermen, ongeacht de mensen die het toebehoren.
277. Culturele goederen zijn tevens van buitengewoon belang en moeten om die reden als onderdeel van het werelderfgoed van de mensheid als een geheel worden behouden.
278. Gezien de omvang en ernst van de nieuwe gevaren die hen bedreigen, is het de taak van de internationale gemeenschap als een geheel om deel te nemen aan de bescherming van culturele goederen van uitzonderlijke universele waarde door het verlenen van collectieve bijstand.¹⁹⁵
279. De artikelen 1 tot en met 3 omschrijven een aantal definities die van belang zijn binnen deze conventie. De artikelen 4 tot en met 7 bevatten een regeling betreffende de internationale en de nationale bescherming van culturele goederen. In de artikelen 4 en 5 zijn de verplichtingen voor de staten zelf omschreven, terwijl er in de artikelen 6 en 7 een internationale samenwerking ter bescherming van culturele goederen wordt omschreven.
280. Volgens artikel 4 moet elke staat die partij is bij het verdrag de plicht erkennen om te zorgen voor de identificatie, de bescherming, het behoud, de presentatie en de overdracht aan toekomstige generaties van het culturele en natuurlijke erfgoed bedoeld in de artikelen 1 en 2 en dat zich op zijn grondgebied bevindt, in de eerste plaats aan die staat toekomt. Het zal hiertoe alles in het werk stellen, met zoveel mogelijk eigen middelen en, in voorkomend geval, met alle internationale hulp en samenwerking, in het bijzonder op financieel, artistiek, wetenschappelijk en technisch gebied, die het kan verkrijgen.¹⁹⁶ Deze verplichtingen worden in artikel 5 verder gespecificeerd.
281. De artikelen 8 tot en met 14 richten de Intergouvernementele Commissie voor de Bescherming van het Cultureel en Natuurlijk Erfgoed van de Wereld op en regelen bovendien de werking ervan.
282. De artikelen 15 tot en met 18 regelen vervolgens de Fonds voor de Bescherming van het Cultureel En Natuurlijk Erfgoed van de Wereld.

¹⁹⁵ Conventie ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed ofwel de Werelderfgoedconventie, preambule.

¹⁹⁶ Art. 4 Conventie van de UNESCO ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed.

Onderafdeling III: Conventie met als doel het verbieden en voorkomen van de illegale import, export en eigendomsoverdracht van culturele goederen (UNESCO)

283. Het doel van deze conventie is om illegale trafieken van culturele goederen tegen te gaan en de teruggave of restitutie van gestolen of illegaal uitgevoerde culturele goederen te verkrijgen.
284. In het eerste artikel van de conventie wordt de definitie van culturele goederen omschreven (zie *supra* randnummer 40). Immaterieel erfgoed wordt hier buiten beschouwing gelaten.
285. In artikel 4 worden er vijf manieren van verkrijging van culturele goederen omschreven die relevant zijn voor de toepassing van het verdrag. De staten die partij zijn bij dit verdrag erkennen namelijk dat voor de toepassing van het verdrag eigendommen die tot de volgende categorieën behoren deel uitmaken van het cultureel erfgoed van elke staat.
286. De eerste categorie zijn de culturele goederen die gecreëerd zijn door onderdanen van de betrokken staat. Een tweede categorie dat zich onderscheidt zijn de culturele goederen die gevonden zijn op het nationale grondgebied. Ten derde zijn er de culturele goederen die zijn verkregen door archeologische, etnologische of natuurwetenschappelijke missies, met toestemming van de bevoegde autoriteiten van het land van herkomst van deze goederen. Ten vierde onderscheiden zich de culturele goederen die het voorwerp zijn geweest van een vrij overeengekomen uitwisseling.
287. De laatste categorie zijn de culturele goederen die als geschenk zijn ontvangen of legaal zijn gekocht met toestemming van de bevoegde autoriteiten van het land van herkomst van deze goederen.¹⁹⁷
288. In artikel 5 worden er een aantal verplichtingen omschreven waaraan de nationale dienst ter bescherming van culturele goederen moet voldoen.
289. Artikel 6 verplicht verdragsluitende staten om een bepaald certificaat te creëren om de autorisatie van exporten of importen te verifiëren. Het artikel bepaalt tevens dat export of import zonder de aanwezigheid van dergelijke certificaat verboden dient te worden.
290. In artikel 7 wordt er bepaald dat staten de vereiste inspanningen moeten nemen om illegaal verworven culturele goederen op te sporen en terug te geven.

¹⁹⁷ Art. 4 Conventie van de UNESCO met als doel het verbieden en voorkomen van de illegale import, export en eigendomsoverdracht van culturele goederen.

291. In artikel 8 worden de verschillende sancties uiteengezet, deze worden echter niet nader omschreven in deze Masterscriptie.¹⁹⁸

Onderafdeling V: Verdrag inzake gestolen of illegaal uitgevoerde culturele voorwerpen (Unidroit)

292. Het eerste artikel van dit verdrag beoogt de teruggave van illegaal verkregen goederen. Artikel 2 legt vervolgens uit wat culturele goederen in de zin van dit verdrag zijn. Volgens dit artikel zijn culturele goederen voorwerpen die op basis van religieuze of seculiere gronden van belang zijn voor archeologie, prehistorie, geschiedenis, literatuur, kunst of wetenschap en geclassificeerd worden onder een van de categorieën die zijn opgesomd in de bijlage bij dit verdrag.¹⁹⁹

293. De artikelen 3 en 4 regelen de teruggave of restitutie van gestolen culturele goederen. De teruggave van het gestolen cultureel goed is volgens artikel 3 een verplichting. De bezitter van een gestolen cultureel goed dient dit te retourneren.²⁰⁰

294. De artikelen 5 tot en met 7 regelen de teruggave of restitutie van illegaal geëxporteerde culturele goederen. Volgens artikel 5 kan een verdragsluitende staat een bevoegde autoriteit van een andere verdragsluitende staat verzoeken om een cultureel goed dat illegaal is uitgevoerd uit het grondgebied van de verzoekende staat terug te geven.

Onderafdeling VI: Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed

295. De hierboven omschreven rechtsregels hebben vooral betrekking op materiële culturele goederen. Immaterieel erfgoed wordt echter ook geviseerd tijdens niet-internationale gewapende conflicten. Dit verdrag dient deze te beschermen.

296. In artikel 2 van het verdrag wordt het immaterieel erfgoed omschreven als praktijken, vaardigheden, kennis, weergave of uitbeelding, alsook artefacten, instrumenten of objecten die hiermee in verband staan, die door een gemeenschap, groepering of in sommige gevallen individuen erkend wordt als immaterieel erfgoed. Hiernaast worden ook mondelinge tradities, uitvoerende kunsten, sociale praktijken, religieuze rituelen, talen, feestelijke evenementen, praktijken en kennis betreffende natuur en het universum en vakmanschap door het verdrag als immaterieel erfgoed omschreven.²⁰¹

¹⁹⁸ Conventie van de UNESCO met als doel het verbieden en voorkomen van de illegale import, export en eigendomsoverdracht van culturele goederen.

¹⁹⁹ Art. 2 Verdrag van 24 juni 1995 inzake gestolen of illegaal uitgevoerde culturele voorwerpen.

²⁰⁰ Art. 3(1) Verdrag van 24 juni 1995 inzake gestolen of illegaal uitgevoerde culturele voorwerpen.

²⁰¹ Art. 2 Verdrag van 17 oktober 2003 inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed.

297. Volgens artikel 11 dienen staten alle nodige maatregelen nemen die de bescherming van het immaterieel erfgoed op zijn grondgebied garanderen.²⁰² Staten kunnen richtlijnen bieden voor niet-statelijke gewapende groeperingen die vrijwaringsmaatregelen kunnen en willen nemen.

298. Artikel 13 omschrijft een aantal van deze maatregelen, zoals het aannemen van een algemeen beleid dat gericht is op het bevorderen van de functie van het immaterieel erfgoed in de samenleving en het integreren van de bescherming van het immaterieel erfgoed in bepaalde planningsprogramma's.²⁰³

Onderafdeling VII: Conventie inzake de bescherming en bevordering van de diversiteit van cultuuruitingen (UNESCO)

299. Het doel van deze conventie is de diversiteit van cultuuruitingen te beschermen en te bevorderen. Artikel 5 van de conventie moedigt staten aan om enerzijds beleid te voeren en anderzijds om maatregelen te nemen om culturele diversiteit te promoten en bevorderen.²⁰⁴ Niet-statelijke gewapende groeperingen dienen dit bovendien te respecteren ten behoeve van de gemeenschappen die leven in de gebieden waarover zij controle uitoefenen.²⁰⁵

300. Culturele diversiteit wordt in artikel 4 omschreven als de vele manieren waarin er verschillende culturen van samenlevingen tot uiting komen. Dergelijke uitingen worden zowel binnen samenlevingen, als tussen samenlevingen overgebracht. Cultuuruitingen worden in het artikel omschreven als uitingen met een culturele inhoud of aard, die het resultaat zijn van creativiteit van samenlevingen of individuen.²⁰⁶

301. Artikel 8 verplicht staten om alle noodzakelijke maatregelen te nemen om cultuuruitingen en culturele diversiteit te beschermen en te behouden. Bovendien dienen staten het opgerichte Intergouvernementele Comité in kennis te stellen van de maatregelen die genomen zijn, indien cultuuruitingen bedreigd worden op hun grondgebied.²⁰⁷

Afdeling III: Andere relevante instrumenten

302. Er zijn tevens andere relevante instrumenten die de bescherming van culturele goederen dienen te waarborgen. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties en de UNESCO voorzien verklaringen en declaraties die relevante bepalingen bevatten ter bescherming van culturele goederen.

²⁰² Art. 11 Verdrag van 17 oktober 2003 inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed.

²⁰³ Art. 13 Verdrag van 17 oktober 2003 inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed; Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 25-26.

²⁰⁴ Art. 5 Conventie van 20 oktober 2005 inzake de bescherming en bevordering van de diversiteit van cultuuruitingen.

²⁰⁵ Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 26.

²⁰⁶ Art. 4 Conventie van 20 oktober 2005 inzake de bescherming en bevordering van de diversiteit van cultuuruitingen.

²⁰⁷ Art. 8 Conventie van 20 oktober 2005 inzake de bescherming en bevordering van de diversiteit van cultuuruitingen.

Onderafdeling I: Resoluties Veiligheidsraad Verenigde Naties

303. Er onderscheiden zich drie categorieën die de resoluties van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties verwezenlijken. Een eerste categorie dat zich onderscheidt verplicht lidstaten om samen te werken om een halt toe te roepen aan de illegale handel afkomstig uit gebieden waar er een gewapend conflict aan de gang is.
304. Zo suggereert Resolutie genummerd 2199 dat iedere lidstaat de nodige maatregelen dient te nemen om illegale handel van culturele goederen afkomstig van Syrië en Irak te vermijden.²⁰⁸
305. Volgens resolutie genummerd 2322 dienen lidstaten samen te werken bij het voorkomen van de illegale handel van culturele goederen die terroristische organisaties een voordeel kan opleveren.²⁰⁹
306. De tweede categorie dat zich onderscheidt richt zich op de niet-statelijke gewapende groeperingen. Iedere betrokken partij bij een gewapend conflict dient de vernieling, de beschadiging en de handel van culturele goederen een halt toe te roepen.²¹⁰ Zo suggereerde Resolutie genummerd 2056 dat iedere partij die betrokken is bij het gewapend conflict in Mali de noodzakelijke maatregelen dienen te nemen om het werelderfgoed in Mali te beschermen.²¹¹ Omtrent de problematiek in Syrië ging de Veiligheidsraad een stap verder en suggereerde ieder partij in het gewapend conflict om het geweld een halt toe te roepen en de bescherming van de culturele goederen in Syrië te garanderen.²¹²
307. Een laatste categorie richt zich tot de vredeoproepen van de Verenigde Naties. Zij dienen namelijk de bescherming van culturele goederen eveneens te waarborgen.²¹³

Onderafdeling II: Verklaring betreffende de opzettelijke vernietiging van cultureel erfgoed (UNESCO)

308. Deze verklaring kwam als reactie op de vernielingen van de Buddha-standbeelden van Bamiyan door de Taliban in 2001. Er wordt enkel gebruik gemaakt van dergelijke verklaringen wanneer er sprake is van culturele goederen die van groot en langdurig belang zijn en er betreffende deze goederen een maximale naleving wordt verwacht.²¹⁴ Zij zijn daarom niet minder belangrijk om te bespreken.

²⁰⁸ Resolutie 2199 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (12 februari 2015), §17; Resolutie 1483 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (22 mei 2003), §7.

²⁰⁹ Resolutie 2322 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (12 december 2016), §12.

²¹⁰ Resolutie 2100 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (25 april 2013), 2.

²¹¹ Resolutie 2056 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (5 juli 2012) §16.

²¹² Resolutie 2139 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (22 februari 2014), 2.

²¹³ Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 27.

²¹⁴ Ibid.

309. De maatregelen die genomen dienen te worden volgens deze verklaring zijn echter enkel gericht tot staten. Er wordt wel gepleit voor de vervolging van individuen die bepalingen betreffende de bescherming van culturele goederen schenden.²¹⁵

Onderafdeling III: Verklaring Abu Dhabi betreffende het risico op erfgoed van gewapende conflicten

310. De Abu Dhabi verklaring werd in 2016 aangenomen door veertig staten, alsook particuliere en internationale organisaties, waaronder de UNESCO.²¹⁶ De verklaring bevestigt het engagement om culturele goederen te beschermen en omschrijft twee doelen die op lange termijn gerealiseerd dienen te worden.

311. Het eerste doel dat er wordt beoogd is de oprichting van een internationaal fonds ter bescherming van culturele goederen ten tijde van gewapende conflicten, met als doel de preventieve behoeften en de noodhulp te financieren.²¹⁷

312. Het tweede doel dat er wordt beoogd is de oprichting van een internationaal netwerk van veilige havens om culturele goederen tijdelijk onder te brengen en beschermen die door een gewapend conflict worden bedreigd.²¹⁸ Zij dienen in het land van herkomst ondergebracht te worden. Indien dit echter niet mogelijk zou zijn, dient het in een van de buurlanden ondergebracht te worden.

²¹⁵ Art. 3 en 6 Verklaring van 17 oktober 2003 betreffende de opzettelijke vernietiging van cultureel erfgoed; Ibid.

²¹⁶ Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 29.

²¹⁷ Verklaring van 3 december 2016 betreffende het risico op erfgoed van gewapende conflicten.

²¹⁸ Ibid.

Tussenconclusie

313. In het tweede hoofdstuk werden er belangrijke instrumenten van zowel het Internationaal Humanitair Recht als het Internationaal Recht besproken.
314. Er zijn instrumenten die enkel verplichtingen opleggen aan staten, maar er zijn ook instrumenten die verplichtingen op een directe, dan niet indirecte wijze, opleggen aan niet-statelijke gewapende groeperingen.
315. De afdwinging is echter moeilijk in de praktijk, aangezien niet-statelijke gewapende groeperingen zelf geen verdragsluitende bevoegdheden bezitten. Om deze reden zal er in het volgend hoofdstuk onderzocht worden welke regels een gewoonterechtelijk karakter genieten.
316. Bovendien zijn niet-statelijke gewapende groeperingen vaak niet op de hoogte van de verplichtingen die gerust zijn op hen. Om deze reden zal er in Hoofdstuk IV kort een aantal oplossingen voor dit probleem besproken worden.

Hoofdstuk III: Afdwinging Internationaal Humanitair Recht op niet-statelijke gewapende groeperingen

317. In dit hoofdstuk zal er onderzocht worden op welke manieren het Internationaal Humanitair Recht toepasselijk is op niet-statelijke gewapende groeperingen. Er onderscheiden zich vijf theorieën waarop niet-statelijke groeperingen gebonden zijn aan de regels van het Internationaal Humanitair Recht die algemeen aanvaard worden.²¹⁹
318. Ten eerste is afdwinging mogelijk op basis van de theorie dat niet-statelijke actoren een derde partij bij de Conventies van Genève en bij het Tweede Aanvullend Protocol hiervan zijn. Ten tweede is afdwinging mogelijk doormiddel van nationale wetgeving. Ten derde kan het Internationaal Humanitair Recht afgedwongen worden, aangezien de leden van niet-statelijke groeperingen gebonden zijn door Internationaal Recht. Ten vierde kunnen ze gebonden zijn ten gevolge van de controle die niet-statelijke actoren hebben over een bepaald terrein. Tot slot kunnen zij gebonden worden door bepalingen van Internationaal Humanitair Recht met een gewoonterechtelijk karakter.²²⁰
319. K. FORTIN voegt hier echter een zesde theorie aan toe, op basis waarvan het Internationaal Humanitair Recht op niet-statelijke actoren in zijn geheel van toepassing kan worden verklaard. Deze theorie noemt zij de "*extended legislative jurisdiction*."²²¹
320. Er zal in dit hoofdstuk een antwoord geformuleerd worden op de subonderzoeksvraag: "Op welke manieren zijn niet-statelijke gewapende groeperingen gebonden door de regels ter bescherming van culturele goederen?"

Afdeling I: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht als derde partij

321. Een eerste theorie is dat niet-statelijke gewapende groeperingen als een derde partij onder het toepassingsgebied van de Conventies van Genève en het Tweede Aanvullend Protocol vallen.²²² A. CASSESE was van oordeel dat zij gebonden waren door het gewoonterecht en niet de verdragsbepalingen *sensu stricto*.²²³ De denkwijze hierachter was dat sommige verdragen op basis van artikelen 35-38 van het Verdrag van Wenen inzake het Verdragenrecht derde partijen kunnen binden.²²⁴
322. Artikel 35 van het Verdrag van Wenen bepaalt dat een derde partij gebonden kan zijn door verplichtingen die in een verdrag zijn vervat wanneer het duidelijk is dat de verdragsluitende

²¹⁹ K. FORTIN, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 177-178.

²²⁰ Ibid.

²²¹ Ibid.

²²² A. CASSESE. "The Status of Rebels under the 1977 Geneva Protocol on Non-International Armed Conflicts", 1981, 423.

²²³ Ibid.

²²⁴ Art. 35-38 Verdrag van 27 januari 1980 van Wenen inzake Verdragenrecht.

partijen de bedoeling hadden dat het verdrag verplichtingen aan derden oplegt en de derde partij deze verplichting schriftelijk heeft aanvaard.²²⁵

323. Gemeenschappelijk artikel 3 bij de Conventies van Genève legt volgens deze theorie duidelijk verplichtingen op derden. In artikel 3 staat er namelijk te lezen dat de verplichtingen gelden voor "each party tot he conflict."²²⁶ Het Tweede Aanvullend Protocol verbindt volgens deze theorie evenzeer derde partijen. Deze conclusie kan gemaakt worden uit het feit dat het protocol gemeenschappelijk artikel 3 aanvult.²²⁷ Evenzo stelt artikel 1 dat de bepalingen van het protocol toepasselijk zullen zijn op situaties waarin niet-statelijke gewapende groeperingen controle uitoefenen over het grondgebied om hen in staat te stellen het protocol uit te voeren. Dit is een sterke aanwijzing dat de opstellers ervan vonden dat niet-statelijke gewapende groeperingen gebonden waren aan de bepalingen ervan.²²⁸

324. Bovendien wordt duidelijk gesteld dat het toepassingsgebied van het protocol alle personen zijn die getroffen zijn door een gewapend conflict zoals gedefinieerd in artikel 1. Het zou in strijd zijn met dit genoemde toepassingsgebied indien de bepalingen ervan alleen bindend waren voor staten. Het lijkt er bijgevolg op dat er weinig twijfel over bestaat dat het bedoeld was om zowel de staten die partij zijn bij het protocol, als niet-statelijke gewapende groeperingen te binden.²²⁹

325. De tweede voorwaarde is echter problematisch, aangezien het erg moeilijk te achterhalen of niet-statelijke gewapende groeperingen hun consensus hebben gegeven om gebonden te zijn door de betrokken rechtsregels. Hoewel er eenzijdige verklaringen zijn die verplichtingen uit hoofde van de betrokken bepalingen bevestigen, blijft het echter een probleem, aangezien er vaak kindsoldaten lid zijn van dergelijke groeperingen.

326. Vervolgens is het onlogisch om akkoord te moeten gaan vooraleer men gebonden kan zijn door het Internationaal Humanitair recht, aangezien het Internationaal Humanitair Recht deel uitmaakt van het universeel gewoonterecht en toepasselijk is op het geheel van volkenrechtelijke subjecten.²³⁰ Om deze reden wordt deze theorie niet gevolgd in deze Masterscriptie.

Afdeling II: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht door nationale implementatie

327. Een tweede theorie maakt het Internationaal Humanitair Recht toepasselijk op niet-internationale gewapende groeperingen aan de hand van de implementatie in de nationale wetgeving.

²²⁵ Art. 35 Verdrag van 27 januari 1980 van Wenen inzake Verdragenrecht.

²²⁶ Art. 3 Conventies van Genève.

²²⁷ A. CASSESE. "The Status of Rebels under the 1977 Geneva Protocol on Non-International Armed Conflicts", 1981, 416.

²²⁸ K. FORTIN, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 183-184.

²²⁹ Ibid.

²³⁰ K. FORTIN, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 184-185.

328. Het probleem dat zich hier echter voordoet, is dat de toepasselijkheid van het Internationaal Humanitair Recht van de staat zou afhangen. Indien een staat het niet heeft geïmplementeerd in zijn nationaal recht, is het gewoonweg niet van toepassing op niet-statelijke gewapende groeperingen.²³¹

329. Deze theorie gaat eveneens in op het universeel gewoonterechtelijk karakter van het Internationaal Humanitair Recht en zou om die reden niet evident zijn om te volgen in deze Masterscriptie.

Afdeling III: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht op individuen

330. De theorie van de wetgevende jurisdictie is gebaseerd op het argument dat niet-internationale gewapende groeperingen gebonden zijn door het Internationaal Humanitair Recht, ten gevolge van de directe verplichtingen die de Conventies van Genève en de Aanvullende Protocollen opleggen aan individuen.²³²

331. De theorie is geworteld in de opvatting dat het Internationaal Humanitair Recht een uitzondering is op het principe dat een internationaal verdrag enkel directe internationale rechten en plichten voor individuen creëert in gevallen waarin de staat monist is of het verdrag zichzelf executeert. Het is gebaseerd op de stelling dat internationaal verdragenrecht rechtstreeks rechten of plichten voor individuen kan creëren in gevallen waarin dit de bedoeling was van de opstellers van het verdrag. Volgens deze theorie zouden niet-statelijke gewapende groeperingen door de toepasselijkheid op individuen evenzeer gebonden zijn door het Internationaal Humanitair recht.²³³

332. Het is echter onduidelijk of de Conventies van Genève de bedoeling had om rechtstreeks verplichtingen op te leggen aan individuen. Bovendien is het niet duidelijk of ieder individu gebonden zou zijn door deze bepalingen of alleen individuen die deel uitmaken van niet-statelijke gewapende groeperingen.²³⁴ De uitgebreide wetgevende bevoegdheid breidt in deze theorie de toepasselijkheid uit naar de niet-statelijke gewapende groeperingen zelf.

333. Omwille van deze onduidelijkheden zal deze theorie niet gevolgd worden in deze Masterscriptie.

²³¹ K. FORTIN, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 186.

²³² K. FORTIN, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 185-194.

²³³ Ibid.

²³⁴ Ibid.

Afdeling IV: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht ten gevolge van controle niet-statelijke actoren over een gebied

334. Vervolgens onderscheidt zich de theorie van de toepasselijkheid van het Internationaal Humanitair Recht ten gevolge van controle niet-statelijke actoren over een gebied. Niet-statelijke gewapende groeperingen die een bepaald territorium beheersen zijn gebonden door het Internationaal Humanitair Recht, als een gevolg van hun territoriumbeheersing.
335. Als eerste wordt dit beargumenteerd aan de hand van de gelijktrekking van dezelfde internationale verplichtingen die een staat heeft naar een niet-statelijke gewapende groepering. Een tweede argumentatie hiervoor is dat niet alleen individuen (zie *supra* afdeling III), maar ook autoriteiten gebonden zijn door de Conventies van Genève en diens aanvullende protocollen. Ten derde wordt er aangevoerd dat wanneer een niet-statelijke gewapende groepering erin slaagt een bestaande regering omver te werpen, zij in haar rol als vertegenwoordiger van de staat gebonden zal zijn aan het Internationaal Humanitair Recht.²³⁵
336. Het is echter een omstreden theorie, aangezien de uitoefening van controle over een bepaald gebied een kenmerkende gedraging is van een niet-statelijke gewapende groepering en het daarom onlogisch is om zich hierop te baseren bij het uitmaken of het Internationaal Humanitair Recht al dan niet van toepassing is. Bovendien zijn er niet-statelijke gewapende groeperingen die geen controle hebben over bepaalde gebieden en kan het zo zijn dat men controle over een bepaald gebied verliest.²³⁶ Om deze reden zal deze theorie niet gevolgd worden in deze Masterscriptie.

Afdeling V: Toepasselijkheid Internationaal Humanitair Recht op basis van Gewoonterecht

337. De laatste theorie is de enigste theorie die geaccepteerd wordt als een manier om het Internationaal Humanitair recht af te dwingen aan niet-internationale gewapende groeperingen. De theorie kent twee benaderingen.
338. Een eerste benadering is dat de niet-statelijke gewapende groeperingen in zijn geheel gebonden zijn door het Internationaal Humanitair Recht, aangezien de leden van een niet-statelijke gewapende groeperingen gebonden zijn door het Internationaal Humanitair Recht.
339. Een tweede benadering is dat niet-statelijke gewapende groeperingen vanwege haar status als onafhankelijk subject van het Internationaal Recht.²³⁷

²³⁵ K. FORTIN, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 199-203.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ K. FORTIN, *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 204-207.

Afdeling VI: Regels van het Internationaal Humanitair Recht ter bescherming van culturele goederen die deel uitmaken van het gewoonterecht

340. In deze afdeling zal er onderzocht worden welke regels een gewoonterechtelijk karakter genieten. HENCKAERTS en DOSWALD-BECK hebben op basis van een studie in 2005 een rapport gepubliceerd, dat in 2009 herzien is, waarin er verschillende regels van het Internationaal Humanitair Recht die een gewoonterechtelijk karakter genieten worden uiteengezet.
341. De 26^e Internationale Conferentie van het Rode Kruis en de Rode Halve Maan, die in december 1995 bijeenkwamen verzocht het ICRC een studie te voeren naar de toepassing van bestaande regels van Internationaal Humanitair Gewoonterecht in internationale gewapende conflicten en niet-internationale gewapende conflicten.²³⁸ Als zodanig beweerden de auteurs van de studie dat het eindproduct geen nieuwe regels van Internationaal Humanitair Recht creëert, maar de meest nauwkeurige momentopname tracht te geven van bestaande regels van Internationaal Humanitair Recht.²³⁹
-
342. Hoewel de studie geen bindend karakter kent, biedt het een goed overzicht van welke regels er tot het Internationaal Humanitair Gewoonterecht behoren. Het is een belangrijk uitgangspunt om te onderzoeken welke regels er als gewoonterecht wordt aanvaard door statenpraktijk en *opinio juris*.
343. Aangezien enkel verdragsluitende partijen verbonden zijn door de hierboven omschreven regelingen en deze verdragsluitende partijen enkel staten kunnen zijn, is het volgens niet mogelijk om deze verdragsrechtelijke regels op niet-statelijke gewapende groeperingen die partij zijn bij een niet-internationaal gewapend conflict toepasselijk te verklaren.
344. Dergelijke partijen zijn echter wel gebonden door bepalingen die door voldoende statenpraktijk wordt bevestigd en deze handelingen gesteld worden door de aanwezigheid van een *opinio juris*. In dat geval maken zij van de betrokken bepalingen namelijk gewoonterecht. Om deze reden is het belangrijk om na te gaan welke regels nu dergelijk gewoonterechtelijk karakter genieten.
345. De regels die in deze afdeling onderzocht zullen worden, maken deel uit van het Internationaal Humanitair Recht volgens de studie van HENCKAERTS en DOSWALD-BECK Zoals reeds omschreven (zie *supra* randnummers 95-96) maakt het Internationaal Humanitair Recht deel uit van het universeel gewoonterecht en zijn deze regels bijgevolg bindend voor het geheel

²³⁸ ICRC, "Customary international humanitarian law: questions & answers", 15 oktober 2005, www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/customary-law-q-and-a-150805.htm.

²³⁹ J.-M. HENCKAERTS, "Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict", *International Review of the Red Cross* 2005, 176.

van volkenrechtelijke subjecten. De niet-statelijke gewapende groeperingen die partij zijn bij niet-internationale gewapende conflicten moeten deze regels bijgevolg te allen tijde respecteren.

346. In de eerste instantie zullen de regels die door de studie als gewoonterechtsregel worden omschreven besproken worden, vervolgens zal er op kritische wijze onderzocht worden of deze regels wel degelijk deel uitmaken van het gewoonterecht.

Onderafdeling I: Regels die algemeen aanvaard worden als Internationaal Humanitair recht

347. Een eerste regel die algemeen aanvaard wordt als een regel van het gewoonterecht is het verbod op het aanvallen, het vernietigen, het beschadigen, het in beslag nemen en plunderen van culturele goederen wanneer deze handelingen niet gelegitimeerd kunnen worden door de militaire noodzaak.²⁴⁰ Vervolgens worden de artikelen 1 tot en met 7 van de Haagse Conventie van 1954 als gewoonterecht aanvaard.²⁴¹

348. Bovendien dienen de algemeen aanvaarde regels die een gewoonterechtelijk karakter genieten toegepast te worden ter bescherming van culturele goederen. Het beginsel van de militaire noodzaak, het beginsel van de humaniteit, het beginsel van het onderscheid en het proportionaliteitsbeginsel dienen gerespecteerd te worden door zowel staten als niets-statelijke actoren.²⁴²

349. Ondanks het Verdrag van Den Haag betreffende de wetten en gebruiken van oorlog te land en de bijlage daarbij, tijdens internationale gewapende conflicten gelden, bevatten zij een aantal bepalingen die erkend worden als gewoonterechtsregel en bijgevolg van toepassing zijn tijdens niet-internationale gewapende conflicten.²⁴³

350. Zo is artikel 27 één van deze regels die een gewoonterechtelijk karakter genieten. Dit artikel bepaalt het volgende: *"In sieges and bombardments all necessary steps must be taken to spare, as far as possible, buildings dedicated to religion, art, science, or charitable purposes, historic monuments [...] provided they are not being used at the time for military purposes. It is the duty of the besieged to indicate the presence of such buildings or places by distinctive and visible signs, which shall be notified to the enemy beforehand"* ²⁴⁴

351. In het artikel worden enkel bombardementen veroordeeld. In het Internationaal Humanitair Recht dat een gewoonterechtelijk karakter geniet wordt er echter in het algemeen aanvaardt dat

²⁴⁰ S. VAN DER AUWERA, *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 69-70.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 2017, 19-20.

²⁴³ ICTY. nr. IT-95-14/2-T, *The Prosecutor/Kordić and Čerkez*, §. 362.

²⁴⁴ Art. 27 Verdrag van 18 oktober 1907 betreffende de wetten en gebruiken van oorlog te land en de bijlage daarbij, de voorschriften betreffende de wetten en gebruiken van oorlog te land.

niet alleen bombardementen, maar alle militaire acties de bescherming van deze bepalingen genieten.²⁴⁵ Artikel 28 verbiedt bovendien plunderingen van culturele goederen.²⁴⁶

352. Het ontbreken van dergelijk embleem of symbool verlost de partijen bij het conflict echter niet van hun verplichtingen om zorg te dragen voor culturele goederen en deze te respecteren.²⁴⁷

Onderafdeling II: Regels betreffende culturele goederen

353. In deze onderafdeling worden de relevante regels betreffende culturele goederen die volgens de studie van HENCKAERTS en DOSWALD-BECK een gewoonterechtelijk karakter kennen in de eerste instantie besproken. Vervolgens wordt er in Onderafdeling VII op een kritische wijze onderzocht of deze studie een voldoende actuele overzicht geeft van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht.

354. De eerste regel die volgens de studie van HENCKAERTS en DOSWALD-BECK een gewoonterechtelijk karakter kent is dat iedere partij bij het conflict culturele goederen dient te respecteren. Deze verplichting houdt ten eerste in dat bij militaire operaties er een speciale zorg dient genomen te worden om schade aan gebouwen gewijd aan religie, kunst, wetenschap, onderwijs of liefdadigheidsdoeleinden en historische monumenten te voorkomen. Hierop is er een uitzondering, wanneer er sprake zijn van militaire doeleinden. Vervolgens bepaalt deze regel dat culturele goederen die van groot belang zijn voor een bepaald volk niet als doelwit van een aanval mogen gekozen worden, tenzij dit door militaire noodzaak gerechtvaardigd wordt.²⁴⁸

355. Culturele goederen mogen niet het voorwerp of het doel zijn van een aanval of aanslag, aangezien zij deel uitmaken van de zogenaamde civiele objecten (zie *infra* randnummer 334 en verder). Zij mag alleen het doel zijn van aanvallen indien zij onder de kwalificatie van een militair doelwit valt. Het Statuut van het Internationaal Strafhof benadrukt daarom dat het opzettelijk richten van aanvallen op gebouwen die gewijd zijn aan religie, onderwijs, kunst, wetenschaps- of liefdadigheidsgebouwen en historische monumenten een oorlogsmisdaad is in zowel internationale als niet-internationale gewapende conflicten, op voorwaarde dat het niet om militaire doelwitten gaat. Er moet bovendien speciale zorg toegewijd worden aan dergelijke civiele objecten.²⁴⁹

356. Hoewel bij elke aanval op een militair doel alle haalbare voorzorgsmaatregelen moeten worden genomen om incidentele schade aan civiele objecten te voorkomen en in ieder geval tot

²⁴⁵ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, Art. 38.

²⁴⁶ Art. 28 Verdrag van 18 oktober 1907 betreffende de wetten en gebruiken van oorlog te land en de bijlage daarbij, de voorschriften betreffende de wetten en gebruiken van oorlog te land.

²⁴⁷ ICTY nr. IT-04-74-T, *The Prosecutor/Prić*, § 177.

²⁴⁸ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 127-130.

²⁴⁹ Ibid.

een minimum te beperken, is speciale zorg vereist om schade aan enkele van de kostbaarste civiele objecten te voorkomen.

357. Voor de bescherming van eigendommen die van groot belang zijn voor culturele goederen van een bepaald volk te versterken, heeft het Verdrag van Den Haag tot bescherming van culturele eigendommen enerzijds het markeren van dergelijke eigendommen met het Blauwe Schild aangemoedigd en anderzijds de rechtmatigheid van aanvallen beperkt tot zeer uitzonderlijke situaties waarin een verklaring van afstand kan worden ingeroepen in geval van dwingende militaire noodzaak.²⁵⁰
358. De tweede regel die volgens de studie een gewoonterechtelijk karakter geniet, is dat het gebruik van eigendommen die van groot belang zijn voor het erfgoed van een volk voor doeleinden die het mogelijk kunnen blootstellen aan vernietiging of aan schade verboden is, tenzij dit dwingend vereist zou zijn door de militaire noodzaak.²⁵¹
359. Deze regel is zowel van toepassing tijdens internationale gewapende conflicten als niet-internationale gewapende conflicten. De ICTY heeft de toepasselijkheid ervan tijdens niet-internationaal gewapende conflicten erkend in de *Tadić* zaak.
360. De ontheffing van de bescherming in geval van dwingende militaire noodzaak kan alleen worden ingeroepen zolang het cultureel goed in kwestie enerzijds door zijn functie tot een militair doel is gemaakt en er anderzijds geen haalbaar alternatief is om een vergelijkbaar militair voordeel te verkrijgen als wat er wordt verkregen door dat doel aan te vallen.²⁵²
361. Een derde regel die volgens de studie een gewoonterechtelijk karakter kent, is dat elke partij bij het conflict culturele eigendommen moet beschermen. Deze regel wordt gespecificeerd door een aantal handelingen die expliciet verboden worden.
362. Een eerste verplichting houdt in dat elke inbeslagname, vernietiging of opzettelijke schade toegebracht aan instellingen of gebouwen die zich toeleggen op religie, liefdadigheid, onderwijs, kunst en wetenschap verboden zijn. Bovendien wordt de inbeslagname, vernietiging of opzettelijke schade aan historische monumenten, aan kunstwerken of wetenschap evenzeer verboden.²⁵³
363. Hiernaast wordt elke vorm van diefstal, plundering of verduistering van culturele goederen en elke vorm van vandalisme gericht tegen eigendommen die van groot belang zijn voor het culturele erfgoed van ieder volk, verboden.²⁵⁴

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 131-132.

²⁵² Ibid.

²⁵³ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 133.

²⁵⁴ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 134.

364. Volgens het Statuut van het Internationaal Strafhof zijn de vernietigingen van gebouwen die gewijd zijn aan religie, onderwijs, kunst, wetenschap, liefdadigheidsdoeleinden en historische monumenten, die niet gerechtvaardigd kunnen worden aan de hand van de militaire noodzaak, oorlogsmisdaden in zowel internationale als niet-internationale gewapende conflicten. Het in beslag nemen, vernietigen of opzettelijk beschadigen van culturele goederen is tevens een misdrijf.²⁵⁵
365. Bovendien worden diefstal, plunderingen, verduistering en vandalisme door artikel 4 van het Haags Verdrag tot Bescherming van Culturele Goederen verboden. Deze bepaling is van toepassing op zowel internationale als niet-internationale gewapende conflicten.²⁵⁶
366. De fundamentele beginselen van de bescherming en het behoud van culturele eigendommen in het Verdrag van Den Haag worden algemeen beschouwd als een afspiegeling van het internationaal gewoonterecht.²⁵⁷
367. Een vierde en laatste regel die specifiek toegewijd is aan de bescherming van culturele goederen is volgens de studie dat de bezettende macht de illegale export van culturele goederen uit bezette gebieden moet voorkomen en illegaal geëxporteerde goederen moet teruggeven aan de bevoegde autoriteiten van het bezette gebied.²⁵⁸
368. Er kan worden geconcludeerd dat het verbod op export van culturele goederen volgens deze studie een regel van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht vormt, aangezien deze verplichting inherent is aan de plicht om culturele goederen te respecteren en in het bijzonder aan het verbod op inbeslagname van culturele goederen. bovendien geldt er volgens de studie een algemeen verbod van plunderingen.²⁵⁹
369. Het is namelijk zo dat als er geen beslag wordt gelegd op culturele goederen of deze niet geplunderd worden, zij *a fortiori* niet geëxporteerd kunnen worden.
370. De UNESCO heeft tevens bevestigd dat de regels ter bescherming van culturele goederen deel uitmaken van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht. Volgens hen is het namelijk zo dat staten alle passende maatregelen dienen te nemen om cultureel erfgoed te beschermen, in overeenstemming met het internationaal gewoonterecht, wanneer zij betrokken zijn bij een gewapend conflict.²⁶⁰

²⁵⁵ Art. 8(2)(b) Statuut Internationaal Strafhof.

²⁵⁶ Art. 4 Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

²⁵⁷ Dit werd tevens bevestigd door de Algemene Conferentie van de UNESCO en door staten die geen partij zijn bij het Verdrag; J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 132-135.

²⁵⁸ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 135-138.

²⁵⁹

²⁶⁰ Resolutie van de UNESCO nr. 33 omtrent de verklaring betreffende de opzettelijke vernietiging van cultureel erfgoed, 2003.

Onderafdeling III: Regels betreffende de civiele objecten en militaire doelwitten of objecten

371. De hierboven omschreven regels zijn regels die specifiek betrekking hebben op culturele goederen. Er zijn hiernaast volgens de studie ook een aantal regels die niet als hoofddoel de bescherming van culturele goederen hebben, maar indirect deze toch beschermen. Zo zijn er de regels die een onderscheid maken tussen militaire doelwitten en de zogenaamde civiele objecten of de zogenaamde "*civilian objects*". Er zijn bovendien regels betreffende de proportionaliteit van een aanval en omtrent de voorzorgsmaatregelen die genomen dienen te worden voor aanvallen of aanslagen enerzijds, maar ook voor de effecten van deze aanslagen anderzijds.
372. Een eerste regel die volgens de studie een gewoonterechtelijk karakter geniet is dat de partijen bij het conflict te allen tijde onderscheid dienen te maken tussen civiele objecten en militaire doelen. Aanvallen mogen alleen gericht zijn tegen militaire doelen. Aanvallen mogen niet gericht zijn op burgerobjecten, waaronder culturele goederen.²⁶¹
373. Net zoals in de Haagse Conventie van 1954 wordt er ook hier een onderscheid gemaakt tussen militaire doelwitten en niet-militaire doelwitten. Culturele goederen worden door de conventie als niet-militair doelwitten omschreven. Op basis van deze gewoonterechtsregel is het daarom verboden om aanvallen te richten op culturele goederen. In artikel 6 van het Tweede Aanvullend Protocol bij de Haagse Conventie van 1954 zijn hier echter een aantal uitzonderingen op voorzien. Één van deze uitzondering is wanneer culturele goederen door hun functie een militair doel is geworden.²⁶²
374. Daarnaast gebruikt het Tweede Aanvullend Protocol bij het Haags Conventie van 1954 het principe van onderscheid tussen civiele objecten en militaire doelwitten als basis voor de definiëring van de bescherming van culturele goederen in niet-internationale gewapende conflicten.²⁶³ Enkel aanvallen die specifiek gericht zijn op dergelijke doelwitten worden door deze bepaling verboden.
375. Deze gewoonterechtsregel wordt door de volgende regels tevens aangevuld door de tweede regel omtrent de civiele objecten. Deze regel bepaalt namelijk dat voor zover het objecten betreft, militaire doelen beperkt zijn tot die objecten die door hun aard, locatie, doel of gebruik een effectieve bijdrage leveren aan militair optreden en waarvan de gedeeltelijke of totale vernietiging, verovering of neutralisatie, onder de heersende omstandigheden een duidelijk militair voordeel biedt.²⁶⁴

²⁶¹ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 25-29.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 29-32.

376. In deze regel wordt er verduidelijkt wat er wel en niet tot een militair doelwit of object behoort. De statenpraktijk door bijvoorbeeld Duitsland en Nederland benoemt namelijk vestigingen, gebouwen en posities waar vijandelijke strijders, hun materieel en bewapening zich bevinden en militaire transport- en communicatiemiddelen als voorbeelden van militaire doelwitten.²⁶⁵
377. Wat betreft voorzieningen voor tweeërlei gebruik, zoals bijvoorbeeld civiele transport- en communicatiemiddelen die voor militaire doeleinden kunnen worden gebruikt, is de statenpraktijk van mening dat de classificatie van deze voorzieningen uiteindelijk afhangt van de manier waarop het in de praktijk gebruikt wordt en of dit binnen het toepassingsgebied van de militaire doelwitten valt.
378. Economische doelen die militaire operaties effectief ondersteunen, worden eveneens genoemd als voorbeeld van militaire doelen, op voorwaarde dat hun aanval een duidelijk militair voordeel biedt.²⁶⁶
379. Vervolgens is het volgens de studie van belang om te onderzoeken wat er algemeen aanvaard wordt als "civiele objecten". Civiele objecten zijn alle objecten die geen militaire doelen zijn.
380. Volgens de studie aanvaardt statenpraktijk burgergebieden, steden, dorpen, woongebieden, woningen, scholen, civiele transportmiddelen, ziekenhuizen, medische instellingen of medische eenheden, historische monumenten, gebedshuizen en culturele goederen en de natuurlijke omgeving als op het eerste gezicht civiele objecten.²⁶⁷
381. Vermeende aanvallen op dergelijke objecten zijn over het algemeen veroordeeld, op voorwaarde dat zij uiteindelijk geen militaire doelen zijn geworden zoals omschreven in de volgende gewoonterechtsregel.
382. De volgende gewoonterechtsregel die de studie uiteenzet is dat civiele objecten tegen aanvallen dienen te worden beschermd, tenzij en voor zolang deze militaire doelen zijn.²⁶⁸
383. Deze regel behoort in samenhang gelezen te worden met de gewoonterechtelijke regel dat enkel militaire doelwitten aangevallen mogen worden.
384. In geval van twijfel moet er zorgvuldig worden beoordeeld of er voldoende aanwijzingen zijn om een aanslag te rechtvaardigen. Er kan niet automatisch van worden uitgegaan dat elk doelwit dat twijfelachtig lijkt, het voorwerp kan uitmaken van een rechtmatige aanval.²⁶⁹

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 32.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

385. Dit is bovendien ook in overeenstemming met de vereiste dat alle mogelijke voorzorgsmaatregelen genomen dienen te worden bij een aanval, met name de verplichting om te verifiëren dat aan te vallen objecten militaire doelen zijn die kunnen aangevallen worden, dus geen civiele objecten zijn.

Onderafdeling IV: Regels betreffende de proportionaliteit

386. De eerste regel betreffende de proportionaliteit die volgens de studie een gewoonterechtelijk karakter geniet is dat het lanceren van een aanval die naar verwachting incidenteel verlies van burgerlevens, verwondingen aan burgers, schade aan burgerobjecten of een combinatie daarvan zal veroorzaken, die buitensporig zou zijn in verhouding tot het verwachte concrete en directe militaire voordeel, verboden is.²⁷⁰

387. Door deze bepaling wordt het verboden om aanvallen op culturele goederen te plegen die buitensporig of disproportioneel zijn tot het militair voordeel wat er uit die aanval gehaald kan worden. Er moet rekening worden gehouden met de proportionaliteit bij iedere aanval, zowel in internationale gewapende conflicten als niet-internationale gewapende conflicten.

388. De vraag die hier rijst, is wat er bedoeld wordt met de term "militair voordeel". De uitdrukking "militair voordeel" verwijst naar het voordeel dat wordt verwacht van de militaire aanval als geheel beschouwd en niet alleen van geïsoleerde of bepaalde delen van die aanval.²⁷¹

389. Hierbij wordt er in de studie geconcludeerd dat meerdere staten erop hebben gewezen dat degenen die verantwoordelijk zijn voor het plannen, het beslissen of het uitvoeren van dergelijke aanslagen noodzakelijkerwijs hun beslissingen moeten nemen op basis van hun beoordeling van de informatie die volgt uit alle bronnen die op het relevante moment tot hun beschikking staan.

Onderafdeling V: Regels betreffende de voorzorgsmaatregelen bij aanslagen

390. Een eerste regel betreffende de voorzorgsmaatregelen die bij aanslagen genomen moeten worden volgens de studie is dat er bij het uitvoeren van militaire operaties voortdurend voor moet worden gezorgd dat de burgerbevolking, burgers en burgerobjecten worden ontzien. Alle mogelijke voorzorgsmaatregelen moeten worden genomen om incidenteel verlies van mensenlevens, verwondingen aan burgers en schade aan burgerobjecten te voorkomen en in ieder geval tot een minimum te beperken.²⁷²

391. Het belang van deze regel is dat er een "*constant care*" moet zijn tegenover civiele objecten, dus ook voor culturele goederen. Er moet een voortdurende aandacht zijn om dergelijke doelwitten te ontwijken en ze te sparen.

²⁷⁰ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 46-50.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 51-55.

392. De verplichting om alle haalbare voorzorgsmaatregelen te nemen, wordt door de studie geïnterpreteerd als de voorzorgsmaatregelen die praktisch mogelijk zijn, rekening houdend met alle omstandigheden die op dat moment heersen, met inbegrip van humanitaire en militaire overwegingen.²⁷³
393. Deze verplichting is alleen van toepassing op diegenen die de autoriteit en praktische mogelijkheid hebben om de aanval te annuleren of om op te schorten.
394. Uit statenpraktijk blijkt dat militaire commandanten en anderen die verantwoordelijk zijn voor het plannen, beslissen of uitvoeren van aanvallen noodzakelijkerwijs beslissingen moeten nemen op basis van hun beoordeling van de informatie die volgt uit alle bronnen die op het relevante moment beschikbaar voor hen zijn.²⁷⁴
395. Tegelijkertijd wordt er in meerdere militaire handleidingen, bijvoorbeeld door die van Frankrijk en Italië, benadrukt dat de commandant de best mogelijke informatie dient te verkrijgen, inclusief informatie over concentraties van burgers, belangrijke civiele objecten, specifiek beschermde objecten, de natuurlijke omgeving en de civiele omgeving van militaire doelen.²⁷⁵
396. De volgende regel die zich hier op aansluit is dat elke partij bij het conflict al het mogelijke moet doen om te verifiëren dat doelen militaire doelen zijn.²⁷⁶
397. Deze regel vereist dat men de militaire objecten moet verifiëren als militaire doelwitten. Statenpraktijk stelt volgens de studie deze regel vast als een gewoonterechtsregel die van toepassing is op zowel internationale gewapende conflicten als niet-internationale gewapende conflicten.²⁷⁷
398. Vervolgens dient elke partij bij het conflict alle mogelijke voorzorgsmaatregelen nemen wanneer er een keuze wordt gemaakt van de middelen en methoden van oorlogvoering om incidenteel verlies van mensenlevens, verwondingen aan burgers en schade aan burgerobjecten te voorkomen en in ieder geval tot een minimum te beperken.²⁷⁸
399. Statenpraktijk door bijvoorbeeld Japan en Indonesië bevestigt deze regel als een norm van internationaal gewoonterecht die van toepassing is in zowel internationale als niet-internationale gewapende conflicten. Deze regel moet onafhankelijk van de gelijktijdige toepassing van de regel van de proportionaliteit worden toegepast.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 55-56.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 56-58.

400. Voorbeelden van de toepassing van deze regel zijn overwegingen over de timing van aanvallen, het vermijden van gevechten in bevolkte gebieden, de keuze van oorlogsmiddelen die in verhouding staan tot het doelwit, het gebruik van precisiewapens en doelwitselectie.²⁷⁹
401. Vervolgens suggereert de studie dat elke partij bij het conflict al het mogelijke moet doen om te beoordelen of de aanval naar verwachting incidenteel verlies van mensenlevens, verwondingen aan burgers, schade aan burgerobjecten of een combinatie daarvan zal veroorzaken, hetgeen buitensporig zou zijn in verhouding tot het concrete en directe verwacht militair voordeel.²⁸⁰
402. Aan de hand van deze regel dienen partijen bij een gewapend conflict na te gaan of hun aanvallen civiele objecten, dus ook culturele goederen, kunnen beschadigen en of dit in verhouding staat met het militair voordeel dat er verkregen kan worden. Opvallend is dat deze regel inhoudelijk samenhangt met de regel van de proportionaliteit.²⁸¹
403. Deze regel is zowel van toepassing op internationale gewapende conflicten als niet-internationale gewapende conflicten.
404. Vervolgens dient iedere partij bij het conflict al het mogelijke te doen om een aanval af te zeggen of op te schorten als blijkt dat het doelwit geen militair doel is of dat de aanval naar verwachting leidt tot incidenteel verlies van burgerslachtoffers, verwondingen aan burgers, schade aan burgerobjecten, of een combinatie daarvan die buitensporig zou zijn in verhouding tot het verwachte concrete en directe militaire voordeel dat het zou opleveren.²⁸²
405. Het negeren van deze gewoonterechtsregel zou leiden tot een aanslag die in strijd is met de beginselen van proportionaliteit en evenredigheid en zou op die basis onwettig zijn.²⁸³
406. Bovendien moet elke partij bij het conflict vooraf en effectief waarschuwen voor aanvallen die de burgerbevolking kunnen treffen, tenzij de omstandigheden het niet toelaten.²⁸⁴
407. Zoals de regel zelf aangeeft, bepaalt statenpraktijk volgens de studie dat een waarschuwing niet vereist is wanneer de omstandigheden het niet toelaten, zoals in gevallen waarin het verrassingselement bijvoorbeeld essentieel is voor het slagen van een operatie of voor de veiligheid van de aanvallende strijdkrachten of dat van eigen strijdkrachten.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 58-60.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 60-62.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 62-65.

408. De noodzakelijke reactiesnelheid is een andere overweging die in de praktijk wordt aangehaald als een belangrijke aandachtspunt voor het bepalen van de haalbaarheid van waarschuwingen.
409. Verder bepaalt de regel dat er alleen gewaarschuwd mag worden voor aanslagen die de burgerbevolking kunnen treffen. Bijgevolg is een waarschuwing niet vereist indien er geen burgers in het gebied zijn die wordt aangevallen. Dit is eveneens het geval indien het onwaarschijnlijk is dat burgers door de aanval zullen worden getroffen.
410. Het vereiste dat een waarschuwing effectief moet zijn, dient zodanig te worden geïnterpreteerd dat een waarschuwing niet specifiek hoeft te zijn, maar het voldoende is als deze algemeen is om zo de aanvallende strijdkrachten of het succes van hun missie niet in gevaar te brengen. Een dergelijke algemene waarschuwing kan bijvoorbeeld bestaan uit een alarm dat wordt uitgezonden, waarin de burgerbevolking wordt geadviseerd weg te blijven van bepaalde militaire doelen.²⁸⁵
411. De laatste regel vereist dat wanneer er een keuze mogelijk is tussen meerdere militaire doelen om een soortgelijk militair voordeel te behalen, het militair doel dient gekozen te worden die naar verwachting het minste gevaar voor het leven van burgers en voor burgerobjecten zal opleveren.²⁸⁶
412. De verplichting om een doel te kiezen waarvan de aanval naar verwachting het minste gevaar oplevert voor het leven van burgers en voor burgerobjecten is geen absolute verplichting, aangezien het alleen van toepassing is wanneer er een keuze mogelijk is.
413. Bovendien is deze regel slechts "arguably" van toepassing tijdens niet-internationale gewapende conflicten. Het zou voortvloeien uit de proportionaliteitsregel en de regel dat er voorzorgsmaatregelen dienen genomen te worden om het verlies van civiele levens en civiele objecten te minimaliseren.²⁸⁷
414. Om die reden gaat het hier mijns inziens om een *lex ferenda* regel, aangezien er beargumenteerd moet worden of de regel al dan niet tijdens niet-internationale gewapende conflicten geldt. Idealiter zou dit in dergelijke gevallen gelden.

Onderafdeling V: Regels betreffende de voorzorgsmaatregelen over de gevolgen van aanslagen

415. Een eerste regel betreffende de voorzorgsmaatregelen over de gevolgen van aanslagen die volgens de studie een gewoonterechtelijk karakter geniet, is dat de partijen bij het conflict alle

²⁸⁵ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 64-65.

²⁸⁶ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 65-67.

²⁸⁷ Ibid, 66.

mogelijke voorzorgsmaatregelen moeten nemen om de burgerbevolking en de burgerobjecten onder hun controle te beschermen tegen de gevolgen van aanslagen.²⁸⁸

416. Statenpraktijk bevestigt volgens de studie dat deze regel als een norm van internationaal gewoonterecht die van toepassing is in zowel internationale gewapende conflicten als in niet-internationale gewapende conflicten.²⁸⁹

417. Deze regel is een basisregel waaraan meer inhoud wordt gegeven door de specifieke verplichtingen in de volgende regels.

418. Voorbeelden van maatregelen die genomen kunnen worden om de burgerbevolking en burgerobjecten te sparen zijn het bouwen van onderkomens, het graven van loopgraven, het verspreiden van informatie en waarschuwingen, het terugtrekken van de burgerbevolking naar veilige plaatsen, het leiden van het verkeer, het bewaken van burgerlijke eigendommen en het mobiliseren van burgerbeschermingsorganisaties.²⁹⁰

419. De verplichting om voorzorgsmaatregelen te nemen tegen de gevolgen van aanslagen voor zover haalbaar wordt door veel staten geïnterpreteerd als zijnde beperkt tot die voorzorgsmaatregelen die praktisch mogelijk zijn, rekening houdend met alle omstandigheden die op dat moment golden, inclusief de humanitaire en militaire overwegingen.

420. Statenpraktijk geeft volgens de studie tevens aan dat een aanvaller niet wordt belet militaire doelen aan te vallen als de verdediger nalaat passende voorzorgsmaatregelen te nemen of opzettelijk burgers gebruikt om militaire operaties af te schermen. De aanvaller blijft echter onder alle omstandigheden verplicht passende voorzorgsmaatregelen te nemen bij een aanval en moet het proportionaliteitsbeginsel respecteren, ook al schendt de verdediger het Internationaal Humanitair Recht.²⁹¹

421. Militaire commandanten moeten beslissingen nemen over het nemen van voorzorgsmaatregelen tegen de gevolgen van een aanval op basis van hun beoordeling van de informatie uit alle bronnen die hen op het relevante moment ter beschikking staat.²⁹²

422. Ten tweede dient elke partij bij het conflict, voor zover haalbaar, de militaire doelen in of nabij dichtbevolkte gebieden worden gelokaliseerd zo veel mogelijk vermeden te worden.²⁹³

²⁸⁸ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 68-71.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Ibid.

²⁹³ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 71-74.

423. Deze regel is een toepassing van het onderscheidingsbeginsel. Het houdt ook verband met het verbod op het gebruik van menselijke schilden, aangezien al het mogelijke moet worden gedaan om militaire doelen te scheiden van de burgerbevolking. In geen geval mogen burgers met andere woorden worden gebruikt om militaire doelen af te schermen.²⁹⁴
424. Tot slot dient iedere partij bij het conflict, voor zover mogelijk, burgers en civiele objecten, waaronder culturele goederen, onder zijn controle te verwijderen uit de nabijheid van militaire doelen.²⁹⁵
425. Net zoals de vorige regel, is ook deze regel een toepassing van het onderscheidingsbeginsel en houdt het tevens verband met het verbod op het gebruik van menselijke schilden.
426. De verplichting voor elke partij bij het conflict, voor zover haalbaar, om civiele personen en objecten onder haar controle uit de buurt van militaire doelen te verwijderen, is met name relevant wanneer militaire doelen niet haalbaar kunnen worden gescheiden van dichtbevolkte gebieden.
427. De term “*civilians*” wordt geïnterpreteerd als burgers die onder de controle staan van een partij, evenals gewonden, zieken, schipbreukelingen en krijgsgevangenen. Zij moeten uit de buurt van doelen van waarschijnlijke vijandelijke aanvallen verwijderd worden.²⁹⁶
428. Deze regel is slechts “*arguably*” van toepassing tijdens niet-internationale gewapende conflicten. Het zou afhangen of de verwijderingsplicht inherent is aan de regel van het onderscheid. De conclusie die mijns inziens gemaakt kan worden is dat deze regel eerder een *lex ferenda* regel is. Het toont geen weergave van hoe deze regel toepasselijk is tijdens niet-internationale gewapende conflicten, maar argumenteert waarom het wel toepasselijk zou moeten zijn.

Onderafdeling VII: Kritiek op de studie

429. De studie is een belangrijk uitgangspunt om na te gaan welke regels betreffende de bescherming van culturele goederen een gewoonterrechtelijk karakter genieten, niettemin is er veel kritiek op de studie. Het zou namelijk geen representatie zijn van de *lex lata*, hoe het recht is, maar van de *lex ferenda*, hoe het recht zou moeten zijn.²⁹⁷

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 74-76.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ A. E. ROBERTS, “Traditional and Modern Approaches to Customary International Law: A Reconciliation”, *The American Journal of International Law* 2001, 763; J. J. MARSH, “Lex lata Or Lex ferenda? Rule 45 Of The ICRC Study On Customary International Humanitarian Law”, 124.

430. Om te beginnen zijn er ernstige tekortkomingen in de methode waarop de auteurs bepalen wat een gewoonterechtsregel is. Veel van de onderzochte regels zijn onvoldoende onderbouwd, aangezien er onvoldoende bewezen wordt welke de *opinio juris* en de statenpraktijk is. Om deze reden zijn is MARSH van oordeel dat de studie geen weergave is van het geldend gewoonterecht, maar van het idealistisch gewoonterecht.²⁹⁸ Dit is het gevolg van ten eerste het onderschikken van traditionele doctrines uit het Internationaal Humanitair Recht, zoals het onderzoeken van de *opinio juris*, de *persistent objection* en de benadeelde staten. Ten tweede wordt er te veel nadruk gelegd op verklaringen van staten, eerder dan de praktijken van staten. Tot slot wordt door de studie de *lex ferenda* gepromoot.²⁹⁹ Om deze reden dient er op een kritische wijze naar de studie gekeken te worden.³⁰⁰
431. Hoewel de studie de besproken regels toepasselijk verklaart op niet-internationale gewapende conflicten, is deze toepasselijkheid in andere regels slechts “*arguably*” toepasselijk tijdens niet-internationale gewapende conflicten. Dit is mijns inziens eerder een indicatie hoe het recht idealiter zou zijn, dan hoe het op dit moment is.
432. Het grootste werkpunt van de studie is dat er in relatief weinige mate rekening wordt gehouden met de *opinio juris*, de *persistent objection* en de specifieke benadeelde staten.
433. Zo waren BELLINGER en HAYNES van oordeel dat: “A more rigorous approach to establishing *opinio juris* is required. It is critical to establish by positive evidence, beyond mere recitations of existing treaty obligations or statements that as easily may reflect policy considerations as legal considerations, that States consider themselves legally obligated to follow the courses of action reflected in the rules. In this regard, the practice volumes generally fall far short of identifying the level of positive evidence of *opinio juris* that would be necessary to justify concluding that the rules advanced by the Study are part of customary international law and would apply to States even in the absence of a treaty obligation.”³⁰¹
434. HENCKAERTS reageerde hierop met dat dergelijk onderzoek wel degelijk heeft plaatsgevonden. Toch blijven auteurs zoals MARSH sceptisch.³⁰²
435. Een ander kritiekpunt is dat er weinig onderzoek is gedaan naar de *persistent objectors*. In de studie wordt er vermeld dat “*This study has taken no view as to whether it is legally possible*

²⁹⁸ J. J. MARSH, “Lex lata Or Lex ferenda? Rule 45 Of The ICRC Study On Customary International Humanitarian Law”, *Military Law Review* 2008, 117-118.

²⁹⁹ Ibid, 120.

³⁰⁰ L. M. NICHOLLS, “The Humanitarian Monarchy Legislates: The International Committee of the Red Cross and Its 161 Rules of Customary International Humanitarian Law”, *Duke Journal Of Comparative & International Law* 2007, 247-248.

³⁰¹ J. B. BELLINGER en W. J. HAYNES, “ Letter Dated November 3, 2006, To Dr. Jakob Kellenberger, President Of ICRC, From John B. Bellinger, Legal Adviser, U.S. Department Of State, And William J. Haynes, General Counsel, U.S. Department Of Defense”, in Y. DINSTEIN (ed.), *Israeli Yearbook of Human Rights*, Leiden, Brill, 2007, 274.

³⁰² J. J. MARSH, “Lex lata Or Lex ferenda? Rule 45 Of The ICRC Study On Customary International Humanitarian Law”, *Military Law Review* 2008, 149-150.

to be a "persistent objector" in relation to customary rules of international humanitarian law."³⁰³

De *persistent objection* is echter een belangrijk element in de vorming van het gewoonterecht waar mijns inziens meer rekening mee diende gehouden te worden.

436. Ten tweede wordt de onderzochte statenpraktijk in twijfel gebracht. Auteurs zoals DINSTEN en HAYS PARKS zijn van oordeel dat de statenpraktijk louter een opsomming van verklaringen van staten zijn.³⁰⁴ Er dient echter een focus gelegd te worden op de gedragingen van staten, vooral tijdens gewapende conflicten, dan op de verklaringen die ze doen tijdens vreedstijd.³⁰⁵

437. Het is echter noodzakelijk om niet alleen praktijken, maar ook uitspraken te onderzoeken en mede aan de basis leggen van de statenpraktijk, aangezien sommige handelingen tijdens gewapende conflicten toegelaten zijn. Er dient echter nagegaan te worden hoeveel waarde men moet hechten aan de uitspraken.³⁰⁶

438. Tot slot zou de studie de *lex ferenda* promoten in plaats van *lex lata* te codificeren door formuleringen van regels aan te kondigen die nog geen *lex lata* vertegenwoordigen, waardoor onzekerheid ontstaat over de toestand van Internationaal Humanitair Gewoonterecht. Het niet adequaat verdedigen van de bevindingen van de studie tast de geloofwaardigheid aan.³⁰⁷

439. Hoewel de studie goed onderbouwd is, is het mijns inziens geen waterdichte weergave van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht. Niet alle regels zijn controversieel, over het algemeen werd aanvaard dat de meeste regels voldoende accuraat omschreven werden.³⁰⁸

440. Indien de auteurs van de studie zich beter aan belangrijke concepten van het Gewoonterecht hielden, bijvoorbeeld het consistent onderzoeken van *perisistant objectors* en de *opinio juris*, zou het werk minder kritiek krijgen.³⁰⁹

441. Bovendien hadden de auteurs als doel een momentopname te maken van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht. Dit is echter uiterst moeilijk, aangezien het Internationaal Humanitair Gewoonterecht een zeer dynamische rechtstak is.³¹⁰

³⁰³ J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 45.

³⁰⁴ Y. DINSTEN, "The ICRC Customary International Law Study", in A. M. HELM, *The Law Of War In The 21st Century: Weaponry And The Use Of Force*, Newport, Naval War College, 2007, 101-102; W. HAYS PARKS, "The ICRC Customary Law Study: A Preliminary Assessment.", *Proceedings of the Annual Meeting 2005*, 212.

³⁰⁵ W. HAYS PARKS, "The ICRC Customary Law Study: A Preliminary Assessment.", *Proceedings of the Annual Meeting 2005*, 210.

³⁰⁶ J. J. MARSH, "Lex lata Or Lex ferenda? Rule 45 Of The ICRC Study On Customary International Humanitarian Law", *Military Law Review* 2008, 155.

³⁰⁷ *Ibid*, 161.

³⁰⁸ Y. DINSTEN, "The ICRC Customary International Law Study", in A. M. HELM, *The Law Of War In The 21st Century: Weaponry And The Use Of Force*, Newport, Naval War College, 2007, 99.

³⁰⁹ J. J. MARSH, "Lex lata Or Lex ferenda? Rule 45 Of The ICRC Study On Customary International Humanitarian Law", *Military Law Review* 2008, 164.

³¹⁰ *Ibid*.

442. Mijns inziens is de studie van J.-M. HENCKAERTS en L. D. BECK een belangrijk uitgangspunt om te onderzoeken welke regels deel uitmaken van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht. Er wordt echter te weinig rekening gehouden met de *opinio juris*, de *persistent objection*, alsook de benadeelde staten. Statenpraktijk die onderzocht wordt in de studie is bovendien voornamelijk gebaseerd op uitspraken en bieden geen correcte reflectie van de realiteit.
443. Om deze reden ben ik van oordeel dat de studie een betere reflectie kan aantonen door de ontbrekende elementen beter te implementeren. Bijgevolg zijn de algemeen aanvaarde regels van het Internationaal Humanitair Recht de belangrijkste die niet-statelijke gewapende groeperingen dienen te respecteren.
444. Ondanks de studie een belangrijke bron is voor het Internationaal Humanitair Gewoonterecht, blijft er een bestaand probleem dat niet-statelijke actoren vaak niet op de hoogte zijn van deze verplichtingen. In het volgend hoofdstuk zullen er een aantal mogelijke oplossingen besproken worden.

Hoofdstuk IV: Mogelijke oplossingen

445. Ondanks dat er regels van gewoonterechtelijke aard zijn binnen het Internationaal Humanitair Recht die culturele goederen beschermen, zijn niet-statelijke actoren vaak niet op de hoogte van deze verplichtingen.
446. In dit hoofdstuk zullen er een aantal mogelijke oplossingen besproken worden om het bestaande recht beter af te dwingen of terwijl beschikbaar maken aan niet-statelijke gewapende groeperingen. Er zal een antwoord geformuleerd worden op de subonderzoeksvragen: "Op welke manier kan het bestaande recht een hogere beschermingsgraad bieden?"
447. Een eerste manier waarop culturele goederen een hogere beschermingsgraad kunnen genieten, is door gebruik te maken van sensibiliserings- en bewustmakingscampagnes voor niet-statelijke gewapende groeperingen *in casu*. Deze campagnes dienen de nadruk te leggen op ten eerste het belang van culturele goederen, ten tweede de behoefte aan bescherming en tot slot de sleutelrol van het herstel of de verzoening na een gewapend conflict.³¹¹
448. Dergelijke campagnes kunnen mijns inziens een grote rol spelen in het ter kennis brengen van de verplichtingen die niet-statelijke gewapende groeperingen dragen in de bescherming van culturele goederen. Bovendien kunnen deze campagnes ervoor zorgen dat er aangetoond wordt dat culturele goederen niet alleen tot één bepaald volk toebehoren, maar tot de hele mensheid.
449. Een tweede manier waarop een betere beschermingsgraad gerealiseerd kan worden is door de verplichtingen die van toepassing zijn op niet-statelijke gewapende groeperingen te verduidelijken. Bestaande autoriteiten, zoals de toezichhoudende organen van de toepasselijke verdragen, de speciale rapporteur op het gebied van culturele rechten, de UNESCO en andere relevante organisaties zouden deze verduidelijking kunnen waarmaken.³¹²
450. Mijns inziens is dit de beste manier waarop niet-internationale gewapende groeperingen op de hoogte kunnen gebracht worden van de verplichtingen die zij dienen te respecteren ter bescherming van culturele goederen. Organisaties als de UNESCO zijn een goede bron voor hen om de juiste informatie te verkrijgen.
451. Een volgende manier hiervoor zou het bieden van bepaalde inlichtingen aan niet-statelijke gewapende groeperingen over het internationale juridische kader voor de bescherming van culturele goederen. Zo heeft de Geneva Call innovatieve verspreidingsinstrumenten ontwikkeld, zoals onder andere filmpjes en boeken, als onderdeel van een publiekscampagne genaamd: "*Fighter not Killer*". Bovendien ontwikkelen zij een trainingsmodule over regels van het

³¹¹ M. Lostal, K. Hausler en P. Bongard, "Armed Non-State Actors and Cultural Heritage in Armed Conflict", *International Journal of Cultural Property* Vol 4 2017, 426-427.

³¹² Ibid.

Internationaal Humanitair Recht die betrekking hebben tot de bescherming van culturele goederen, die specifiek gericht is op niet-statelijke gewapende groeperingen.³¹³

452. Mijns inziens kan dit een goede oplossing zijn, indien niet-statelijke gewapende groeperingen effectief gebruik zullen maken van dit materiaal. In de praktijk vind ik het echter twijfelachtig of zij dit effectief zullen doen. Het verschil met de sensibiliseringscampagnes is dat deze bijvoorbeeld aan de hand van posters kenbaar gemaakt kunnen worden, terwijl het minder efficiënt is om gebruik te maken van bijvoorbeeld boeken die minder beschikbaar zouden zijn.

453. Een andere manier is het bieden van inlichtingen aan zowel niet-statelijke gewapende groeperingen als erfgoedprofessionals die actief zijn in gebieden die onder de controle staan van niet-statelijke gewapende groeperingen. Zij dienen nader ingelicht te worden over normen die betrekking hebben tot het behoud van culturele goederen. Concreet kan het gaan over het opstellen van een inventaris, het aanleren van technieken ter identificatie en bescherming tegen directe gevaren, het aanleren van gedragsnormen met betrekking tot het behoud van culturele goederen, enzovoort. Zij moeten gepaard gaan met technische bijstand en capaciteitsopbouw, zodat dergelijke personen deze maatregelen ter bescherming van culturele en archeologische vindplaatsen effectief kunnen uitvoeren of respecteren en de illegale handel in culturele goederen kunnen bestrijden.³¹⁴

454. Mijns inziens is dit evenzeer een goede manier om niet-statelijke groeperingen op de hoogte te brengen van de verplichtingen waaraan zij moeten voldoen. Het actief aanleren van dergelijke technieken is een zeer efficiënte manier om niet-statelijke groeperingen ter kennis te brengen van de bestaande regels die zij moeten respecteren.

455. Tot slot kan een laatste manier het aanmoedigen van niet-statelijke gewapende groeperingen zijn om zich in te zetten voor de bescherming van culturele goederen door middel van bepaalde overeenkomsten. Deze overeenkomsten kunnen onder andere de instelling van culturele beschermde zones rond erfgoedlocaties in conflictgebieden behandelen. Zij kunnen bovendien de goedkeuring van andere maatregelen zoals unilaterale verklaringen, gedragscodes, bilaterale overeenkomsten, enzovoort bevatten en kunnen tot doel hebben het toezicht op de uitvoering ervan te verbeteren.³¹⁵

456. Mijns inziens kan dit een goede oplossing bieden, wanneer niet-statelijke gewapende groeperingen deze verplichtingen uit de overeenkomsten effectief respecteren. De nuance die hier gemaakt dient te worden is dat niet-internationale gewapende groeperingen zelf akkoord dienen te gaan met dergelijke overeenkomsten. Bijgevolg is deze oplossing minder efficiënt.

³¹³ Ibid.

³¹⁴ Ibid.

³¹⁵ Ibid.

Conclusie

457. In deze Masterscriptie is er aan de hand van een eerste beschrijvend hoofdstuk onderzocht wat de relevante bepalingen zijn die binnen dit thema een belangrijke rol spelen. In de eerste instantie is er een antwoord geboden aan de vraag wat culturele goederen zijn. De invulling van het begrip neemt veel vormen aan. Vervolgens is er onderzocht wat gewapende conflicten, meer bepaald niet-internationale gewapende conflicten zijn. Ten derde is er onderzocht welke de niet-statelijke groeperingen zijn. De verschillende rollen die culturele goederen tijdens gewapende conflicten kunnen aannemen is in het eerste hoofdstuk evenzeer onderzocht. Tot slot is er een korte weergave gegeven van wat het Gewoonterecht is en wat het Internationaal Humanitair Recht is.
458. In het tweede hoofdstuk zijn de belangrijkste instrumenten van het Internationaal Humanitair Recht besproken. Deze werden aangevuld met instrumenten uit het algemeen Internationaal Recht die evenzeer direct dan wel indirect culturele goederen beschermen.
459. In het derde hoofdstuk zijn er vijf verschillende theorieën besproken, op basis waarvan niet-statelijke actoren gebonden kunnen zijn door het Internationaal Humanitair Recht. De laatste theorie, namelijk de verbondenheid door het Gewoonterecht, werd verder onderzocht in dit hoofdstuk.
460. In de eerste instantie is er onderzocht welke regels betreffende de bescherming van culturele goederen er algemeen aanvaard worden als Internationaal Humanitair Gewoonterecht. Vervolgens is er aan de hand van de studie van HENCKAERTS en BECK onderzocht welke regels zij als gewoonterechtelijk aanvaardden.
461. Er zijn volgens de studie van HENCKAERTS en BECK heel wat regels ter bescherming van culturele goederen ten tijde van gewapende conflicten die een gewoonterechtelijk karakter genieten. Deze regels zijn zowel in het Internationaal Humanitair Recht te vinden, als in het algemeen Internationaal Recht. Er zijn een aantal regels die als hoofddoel hebben om culturele goederen te beschermen. Hiernaast zijn er regels die culturele goederen indirect beschermen, zoals de regels die de zogenaamde civiele objecten beschermen.
462. Niet-statelijke gewapende groeperingen zijn door deze gewoonterechtsregels gebonden en mogen bijgevolg geen directe aanvallen plegen op culturele goederen. Ze moeten culturele goederen te allen tijde respecteren en beschermen. Hiernaast moeten ze een onderscheid maken tussen militaire doelwitten en civiele objecten. Culturele goederen behoren tot de laatste categorie. Zij genieten de bescherming van de civiele objecten met andere woorden ook. Niet-statelijke gewapende groeperingen mogen civiele objecten niet aanvallen, moeten ze respecteren en zo veel mogelijk ontwijken.

463. Volgens de regels van het gewoonterecht dienen aanvallen die gepleegd worden moeten ten allen tijde voldoen aan de proportionaliteitsvereiste. Niet-statelijke gewapende groeperingen moeten tevens een aantal voorzorgsmaatregelen nemen om de bescherming van culturele goederen tijdens aanvallen te garanderen.
464. Deze studie blijkt echter niet waterdicht. Er zijn belangrijke Internationaal Humanitairrechtelijke principes die zij niet grondig genoeg onderzoeken. De *opinio juris*, de *persistent objection* en werd er bovendien niet voldoende rekening gehouden met de betrokken staten zelf of de benadeelde staten. De statenpraktijk waarop de studie zich baseert, bevat niet zozeer de handelingen van staten, maar eerder de verklaringen van staten al dan niet in vreedestijd.
465. Hoewel er iedere regel die de studie onderzoekt, bekritiseerd wordt, is de conclusie die in het derde hoofdstuk gemaakt kan worden dat de studie een goede bron is, maar geen waterdichte weergave van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht. De studie toont eerder hoe het recht dient te zijn, dan hoe het op dit moment is. De algemeen aanvaarde regels zijn hoe dan ook toepasselijk tijdens niet-internationale gewapende groeperingen.
466. In de praktijk zijn niet-statelijke gewapende groeperingen echter vaak niet op de hoogte van deze verplichtingen. In het vierde hoofdstuk worden er een aantal oplossingen besproken voor dit probleem. De meest efficiënte oplossingen zijn de samenwerkingen met organisaties zoals de UNESCO en met erfgoedprofessionals. Sensibiliserings- en bewustmakingscampagnes kunnen bovendien een goede aanvulling zijn om niet-statelijke actoren op de hoogte te stellen van de verplichtingen die zij moeten respecteren.
467. Op basis van dit onderzoek is de antwoord op de hoofdonderzoeksvraag "Op welke manier kunnen culturele goederen in niet-internationale conflicten een betere preventieve bescherming genieten tegen niet-statelijke gewapende groeperingen binnen het Internationaal Humanitair Recht?" dat niet-statelijke actoren in de eerste instantie beter op de hoogte dienen gebracht te worden welke de verplichtingen zijn die zij moeten respecteren. Ten tweede dient er een accurater overzicht te zijn van de geldende gewoonterrechtelijke regels. Ten derde is het nog steeds erg belangrijk om de instrumenten van het Internationaal Humanitair Gewoonterecht universeel te ratificeren.

Literatuurlijst

Wetgeving

1. Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens.
2. Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.
3. Verdrag van 17 oktober 2003 ter bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed.
4. Verdrag van 27 januari 1980 van Wenen inzake Verdragenrecht.
5. Verdrag van 24 juni 1995 inzake gestolen of illegaal uitgevoerde culturele voorwerpen.
6. Verdrag van 18 oktober 1907 betreffende de wetten en gebruiken van oorlog te land en de bijlage daarbij, de voorschriften betreffende de wetten en gebruiken van oorlog te land.
7. Kaderverdrag van de Raad van Europa over de waarde van cultureel erfgoed.
8. Conventie van 16 november 1972 voor de Bescherming van het Cultureel en Natuurlijk Werelderfgoed.
9. Conventie van 14 november 1970 met als doel het verbieden en voorkomen van de illegale import, export en eigendomsoverdracht van culturele goederen.
10. Conventie van 20 oktober 2005 ter bescherming en ter promotie van de diversiteit van culturele expressie.
11. Conventie van de UNESCO ter bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed.
12. Aanvullend Protocol II bij de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949, betreffende de bescherming van slachtoffers van niet-internationale gewapende conflicten.
13. Aanvullend Protocol I van 8 juni 1977 bij de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949, bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten.
14. Aanvullend Protocol II bij het Verdrag van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

15. Draft Articles of 22 March 2010 Relating to the Effects of Armed Conflicts on Treaties, UN Doc/A/CN.4/627.
16. Resolution no. 33 on the Declaration concerning the intentional destruction of cultural heritage, adopted by the General Conference at its 32nd session, 2003.
17. Reglement van 18 oktober 1907 betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land, 4e Haagse Conventie.
18. Lieber Code.
19. Statuut Internationaal Gerechtshof.
20. Statuut Internationaal Strafhof.
21. Resolutie van de UNESCO nr. 33 omtrent de verklaring betreffende de opzettelijke vernietiging van cultureel erfgoed, 2003.
22. Verklaring VN over de uitbanning van alle vormen van onverdraagzaamheid en discriminatie op basis van religie of overtuiging.
23. Verklaring van 17 oktober 2003 betreffende de opzettelijke vernietiging van cultureel erfgoed;
24. Verklaring van 3 december 2016 betreffende het risico op erfgoed van gewapende conflicten.
25. Verklaring over de uitbanning van alle vormen van onverdraagzaamheid en discriminatie op basis van religie of overtuiging.
26. Verklaring van 1868 houdende tot het verbod van het gebruik van zekere projectielen in oorlogstijd, Sint-Petersburg
27. Verklaring van 27 augustus 1874 betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog.

Rechtspraak

28. ICTY nr. IT-94-1-T, 11 november 1999, *Prosecutor v. Dusko Tadić*.
29. ICTY nr. IT-02-54-T, 16 juni 2004, *Prosecutor v Milošević*.
30. ICTY nr. IT-95-14/2-A, 17 december 2004, *Prosecutor v Kordic and Cerkez*.

31. ICTY nr. IT-03-66-T, 30 november 2005, *Prosecutor v Limaj et al.*
32. ICTY nr. IT-04-82-T, 10 juli 2008, *Prosecutor v Boskoski & Tarculovski.*
33. ICTY nr. IT-04-84-T, 3 april 2008, *Prosecutor v Ramush Haradinaj.*
34. ICTY. nr. IT-95-14/2-T, *The Prosecutor/Kordić and Čerkez*, §. 362.
35. ICTY nr. IT-04-74-T, *The Prosecutor/Prić*, § 177.
36. ICC (3e k.) nr. 01/04-01/07, 7 maart 2014, *Prosecutor v. Germain Katanga.*
37. ICC 01/12-01/15, *The Prosecutor/Al Mahdi*, § 36.
38. IGH, 7 juni 1986, *Nicaragua/Verenigde Staten.*
39. IGH, 20 november 1950, *Colombia/ Peru (Asylum Case).*
40. IGH, 7 juni 1986, *Nicaragua/Verenigde Staten.*
41. IGH, 20 februari 1969, *Bondsrepubliek Duitsland/ Denemarken en Bondsrepubliek Duitsland/ Nederland*, (North Sea Continental Shell Case).

Rechtsleer

Boeken

42. BOSSUYT, M. J. en WOUTERS, J., *Grondlijnen van het internationaal recht*, Intersentia, Antwerpen, 2005, 1086 p.
43. DE GROOT, H., *De jure belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & gentium: item iuris publici praecipua explicantur*, 1625; J. CROWE en K. WESTON-SCHEUBER, *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013
44. HENCKAERTS, J.-M. en BECK, L. D., *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 628 p.
45. ROUSSEAU, J.J., *Du contract social; ou Principes du droit politique*, Amsterdam , 1762.
46. CROWE, J. en WESTON-SCHEUBER, K., *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 35-36.

47. HAUSLER, K., "The protection of cultural heritage in armed conflict", in S. CASEY-MASLEN (ed.), *The War Report*, Oxford, Oxford University Press, 2014, 119.
48. FORTIN, K., *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford, Oxford Scholarship Online, 2017, 204-207.
49. VAN DER AUWERA, S., *Cultureel erfgoed onder vuur*, Garant, Antwerpen, 2013, 162 p.
50. WOUTERS, J., *Internationaal recht in kort bestek (derde editie)*, Intersentia, Antwerpen, 2020, 490 p.
51. .PIETERS, B.P en VERMEER, A., *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011, 226p.
52. DE GROOT, H., *De jure belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & gentium: item iuris publici praecipua explicantur*, 1625.
53. GREENWOOD, C. , "Scope of Application of Humanitarian Law", in D. FLECK (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*, Oxford, Oxford University Press, . 2008.
54. ROUSSEAU, J.J., *Du contract social; ou Principes du droit politique*, Amsterdam , 1762.
55. CROWE, J. en WESTON-SCHEUBER, K., *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, 208p.
56. O'CONNELL, M.E., "Historical Development and legal basis" in D. Fleck (ed.), *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press 2013, 768p.
57. . HENCKAERTS, J.-M, "Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict", *International Review of the Red Cross* 2005.
58. ARIMATSU, L. en CHOUDHURY, M., 'Protecting Cultural Property in Non-International Armed Conflicts: Syria and Iraq', *International Law Studies Series* 2015.
59. MERRYMAN, J.-H., 'Cultural Property Internationalism', *International Journal of Cultural Property* 2005, 11; L. ARIMATSU en M. CHOUDHURY, 'Protecting Cultural Property in Non-International Armed Conflicts: Syria and Iraq', *International Law Studies Series* 2015.

60. HENCKAERTS, J-M, "The protection of cultural property in non-international armed conflicts", in N VAN WOUDEBERG en L. LIJNZAAD (ed.), *Protecting Cultural Property in Armed Conflict*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2010.
61. FORTIN, K., *The Accountability of Armed Groups under Human Rights Law*, Oxford University Press, Oxford, 2017, 27-68; D. Murray, *Human Rights of Non-State Armed Groups*, Hart, 2016.
62. . O'CONNELL, M.E., "Historical Development and legal basis" in D. Fleck (ed.), *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press 2013.
63. PIETERS, B.P en VERMEER, A., *Inleiding Humanitair Oorlogsrecht*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2011.
64. FLECK, D., *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press 2013.
65. . CROWE J. en WESTON-SCHEUBER K., *Principles of International Humanitarian Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2013.
66. . GASSER, H-P en DÖRMANN, K., "Protection of the civilian population", in D. Fleck (ed.), *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press, 2013.
67. WOUTERS, J., *Internationaal recht in kort bestek (derde editie)*, Intersentia, Antwerpen, 2020.

Tijdschriften

68. ARIMATSU, L. en CHOUDHURY, M., 'Protecting Cultural Property in Non-International Armed Conflicts: Syria and Iraq', *International Law Studies Series* 2015, 648.
69. BINNIE, I. en CINELLI, A., 'Italy launches task force to protect heritage from war and disaster', 2016, <https://www.reuters.com/article/uk-italy-culture-un-idUKKCN0VP241>.
70. BROSCHE, J., LEGNER, M., KREUTZ J. en IJLA, A., "Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict", *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23, nr. 1, 1-13.
71. CASSESE, A.. "The Status of Rebels under the 1977 Geneva Protocol on Non-International Armed Conflicts", 1981, 416
72. CUNLIFFE, E., LOSTAL, M. en MUHESEN, N., 'The Destruction of Cultural Property in the Syrian Conflict: Legal Implications and Obligations', *International Journal of Cultural Property* 2016, 4.

73. DE BAAIJ, J., 'Opnieuw grote vernielingen door IS in Palmyra, 26 januari 2017, <https://kunstvensters.com/2017/01/26/opnieuw-grote-vernielingen-door-is-in-palmyra/>.
74. DINSTEIN, Y., "The ICRC Customary International Law Study", in A. M. HELM, *The Law Of War In The 21st Century: Weaponry And The Use Of Force*, Newport, Naval War College, 2007, 99.
75. GERSTENBLITH, P., 'The Destruction of Cultural Heritage: Crime against Property or Crime against People', *John Marshall Review of Intellectual Property Law* 2016, 392.
76. HENCKAERTS, J.-M., "New rules for the protection of cultural property in armed conflict", <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jq37.htm>.
77. ICRC, 'How is the Term 'Armed Conflict' Defined in International Humanitarian Law?', 2008.
78. ICRC, 'Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law', 2009, 30-31.
79. ICRC, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, 1987.
80. ICRC, "Customary international humanitarian law: questions & answers", 15 oktober 2005, www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/customary-law-q-and-a-150805.htm.
81. ICRC, 'Working Paper', 29 juni 1999.
82. HAYS PARKS, W., "The ICRC Customary Law Study: A Preliminary Assessment.", *Proceedings of the Annual Meeting 2005*, 210.
83. HENCKAERTS, J-M, "New rules for the protection of cultural property in armed conflict", <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jq37.htm>.
84. LOSTAL, M., HAUSLER, K. en BONGARD, P., "Armed Non-State Actors and Cultural Heritage in Armed Conflict", *International Journal of Cultural Property* Vol 4 2017, 426-427.
85. LOSTAL, M., 'International Cultural Heritage Law in Armed Conflict', Cambridge, Cambridge University Press, 2017, 60-61.
86. MARSH, J. J., "Lex lata Or Lex ferenda? Rule 45 Of The ICRC Study On Customary International Humanitarian Law", *Military Law Review* 2008, 149-150.
87. MERRYMAN, J.-H., 'Cultural Property Internationalism', *International Journal of Cultural Property* 2005, 11.
88. NICHOLLS, L. M., "The Humanitarian Monarchy Legislates: The International Committee of the Red Cross and Its 161 Rules of Customary International Humanitarian Law", *Duke Journal Of Comparative & International Law* 2007, 247-248.

89. NIJSSEN, D., "Grootste Kunstroof Door De Nazi's In De Tweede Wereldoorlog", <https://isgiedenis.nl/nieuws/grootste-kunstroof-door-de-nazis-in-de-tweede-wereldoorlog>.
90. PASTORE, G., 'Cultural Heritage', *Journal of Art Crime* 2009, 75.
91. ROBERTS, A. E., "Traditional and Modern Approaches to Customary International Law: A Reconciliation", *The American Journal of International Law* 2001, 763; J. J. MARSH, "Lex lata Or Lex ferenda? Rule 45 Of The ICRC Study On Customary International Humanitarian Law", 124
92. STONE, P.G., 'A four-tier approach to the protection of cultural property in the event of armed conflict', *Antiquity* 2013, 167.
93. VAN DER AUWERA, S., "International law and the protection of cultural property in the event of armed conflict", *JAMLS* 2013, 176.
94. WHYATT, S., "Questionnaire on the implementation of cultural rights and sustained or emerging issues Commentary on the right to freedom of artistic expression and creation", 17 oktober 2018, 2.
95. BROSCHE, J., LEGNER, M., KREUTZ, J. en IJLA, A., "Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict", *International Journal of Heritage Studies* 2016 vol. 23.
96. BARNARD, A. en SAAD, H., "In Syria's largest city, fire ravages ancient market", 29 september 2012, www.nytimes.com/2012/09/30/world/middleeast/fire-sweeps-through-ancient-souk-of-aleppo-city-soul.html
97. GESTOSO SINGER, G., "ISIS's War on Cultural Heritage and Memory", 9 juni 2015, 5-12; P. COCKBURN, "The destruction of the idols: Syria's patrimony at risk from extremists", 11 februari 2014, www.independent.co.uk/news/science/archaeology/news/the-destruction-of-the-idols-syria-s-patrimony-at-risk-from-extremists-9122275.html;
98. X. "IS voert culturele zuivering uit in Irak en Syrië", www.hln.be/default/is-voert-culturele-zuivering-uit-in-irak-en-syrie~a71d2882/?referrer=https://www.google.com/.

Varia

99. Algemene Vergadering VN, 'Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights', A/HRC/31/59/.
100. Geneva Call, "Culture Under Fire: Armed Non-State Actors And Cultural Heritage In Wartime", 19-20.

101. BELLINGER, J. B. en HAYNES, W. J., " Letter Dated November 3, 2006, To Dr. Jakob Kellenberger, President Of ICRC, From John B. Bellinger, Legal Adviser, U.S. Department Of State, And William J. Haynes, General Counsel, U.S. Department Of Defense", in Y. DINSTEIN (ed.), *Israeli Yearbook of Human Rights*, Leiden, Brill, 2007, 274.
102. Comité van Economische, Sociale en Culturele Rechten, 'Report on the fifth session', 1991, UN doc. E/1991/23,108.
103. ILA, 'Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law, The Hague Conference on the Use of Force', 2010.
104. International Commission of Inquiry on Darfur, 'Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the UN Secretary-General: Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004', 25 January 2005.
105. DE BAAIJ, J., 'Opnieuw grote vernielingen door IS in Palmyra, 26 januari 2017, <https://kunstvensters.com/2017/01/26/opnieuw-grote-vernielingen-door-is-in-palmyra/>.
106. Rode Kruis Vlaanderen, 'Niet-statelijke actoren', www.rodekruis.be/wat-doen-we/hulp-wereldwijd/ihr/van-a-tot-z/niet-statelijke-actoren/.
107. UNESCO, 'G7 highlights the power of heritage for peace in first-ever meeting on culture', en.unesco.org/news/g7-highlights-power-heritage-peace-first-ever-meeting-culture.
108. Vlaamse Overheid, 'Cultureel erfgoed', www.vlaanderen.be/nl/cultuur-sport-en-vrijetijd/cultuur/cultureel-erfgoed.
109. Comité van Economische, Sociale en Culturele Rechten, 'Report on the fifth session', 1991, UN doc. E/1991/23,108.
110. BOWLEY, G., "Antiquities lost, casualties of war", 3 oktober 2014, www.nytimes.com/2014/10/05/arts/design/in-syria-and-iraq-trying-to-protect-a-heritage-at-risk.html.
111. LOSTAL, M., "The systematic destruction of cultural heritage at the hands of the Islamic State", 9 maart 2015, www.globalpolicy.org/component/content/article/144-bibliographies/52745-the-systematic-destruction-of-culturalheritage-at-the-hands-of-the-islamic-state.html uploads/2015/06/Singer-Isis_Against_World_Heritage.pdf
112. QUINN, B., "ISIS destruction of Palmyra's temple of Bel revealed in satellite images", 1 september 2015, www.theguardian.com/world/2015/sep/01/satellite-images-reveals-isis-destruction-of-palmyras-temple-of-bel

113. SHAHEEN, K., "Isis destroys tetrapylon monument in Palmyra", 20 januari 2017, www.theguardian.com/world/2017/jan/20/isis-destroytetrapylon-monument-palmyra-syria;
114. SHAHEEN, K., "Isis fighters destroy ancient artefacts at Mosul museum", 26 februari 2015, www.theguardian.com/world/2015/feb/26/isis-fighters-destroy-ancient-artefacts-mosulmuseum-iraq;
115. DANTI, M.. "Report on the Destruction of the Northwest Palace at Nimrud", 2015, www.asor-syrianheritage.org/report-on-the-destruction-of-the-northwestpalace-at-nimrud.
116. FRANCIANI, F. en LENZERINI, F., "The destruction of the Buddhas of Bamiyan and international law", *European Journal of International Law* 2003, 626.
117. MIRE, S., "The knowledge-centred approach to the Somali cultural emergency and heritage development assistance in Somaliland", *African Archaeological Review* 2011, 80.
118. De Internationale Onderzoekscommissie voor Darfur, "Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the UN Secretary-General: Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004", 25 januari 2005.
119. Rode Kruis Vlaanderen, 'Niet-statelijke actoren', www.rodekruis.be/wat-doen-we/hulp-wereldwijd/ihr/van-a-tot-z/niet-statelijke-actoren/.